คัมภีร์
ปทรูปสิทธิแปล
โดยสัททัตถนัยและโวหารัตถนัย

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส.
ขอนอบน้อมแด่พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น

คนฺถารมฺภ คำเริ่มต้นคัมภีร์

(ก) (**อหํ** ข้าพเจ้าพระพุทธัปปิยเถระ) **อภิวนฺทิย** นอบน้อมแล้ว **ชินํ** ซึ่งพระพุทธเจ้า **ติพุทฺธเขตฺเตกทิวากรํ** ผู้เป็นดุจพระอาทิตย์ดวงเดียวในพุทธเขตทั้ง ๓ **วิสุทฺธสทฺธมฺมสหสฺสทีธิตึ** ผู้มีพระรัศมีหลายพันคือพระสัทธรรมอันบริสุทธิ์โดยพิเศษ **สุพุทฺธสมฺโพธิยุคนฺธโรทิตํ** ผู้ลอยขึ้นเหนือภูเขายุคันธรคือพระสัพพัญญุตญาณอันพระองค์ตรัสรู้ด้วยดีแล้ว **สธมฺมสํฆํ** ผู้เป็นไปพร้อมด้วยพระธรรมและพระสงฆ์ **สิรสา** ด้วยเศียรเกล้า.

(ข) **จ** และ **นมิตฺวา** นอบน้อมแล้ว **กจฺจายนํ อาจริยํ** ซึ่งอาจารย์กัจจายนะ **นิสฺสาย** อาศัยแล้ว **กจฺจายนวณฺณนาทึ** ซึ่งคัมภีร์กัจจายนะและคัมภีร์นยาสะอันเป็นวรรณนาของคัมภีร์กัจจายนะเป็นต้น **กริสฺสํ** จักรจนา **ปทรูปสิทฺธึ** ซึ่งคัมภีร์ปทรูปสิทธิ **อุชุํ** อันตรง(ต่อพระพุทธพจน์) **พฺยตฺตํ** อันปรากฏชัด **สุกณฺฑํ** อันมีกัณฑ์ดี **พาลปฺปโพธตฺถํ** เพื่อความรู้ง่ายของบุคคลผู้มีปัญญาน้อย.

ข้าพเจ้าขอนอบน้อมพระพุทธเจ้าผู้เป็นดุจพระอาทิตย์ดวงเดียวในพุทธเขตทั้ง ๓ ทรงมีพระรัศมีหลายพันคือพระสัทธรรมอันบริสุทธิ์อย่างยิ่ง ลอยขึ้นเหนือภูเขายุคันธรคือพระสัพพัญญุตญาณอันพระองค์ตรัสรู้ดีแล้ว พร้อมด้วยพระธรรมและพระสงฆ์ ด้วยเศียรเกล้า

และขอนอบน้อมพระอาจารย์กัจจายนเถระ ขออาศัยคัมภีร์กัจจายนะและคัมภีร์นยาสะอันเป็นวรรณนาของคัมภีร์กัจจายนะเป็นต้น จักรจนาคัมภีร์ปทรูปสิทธิอันตรงต่อพระพุทธพจน์ ให้ปรากฏชัด มีกัณฑ์ดี เพื่อความรู้ง่ายของผู้มีปัญญาน้อย

๑. สนฺธิกณฺฑ
ว่าด้วยการต่ออักษร

อิทํ อภิเธยฺยปฺปโยชนวากฺยํ ถ้อยคำอันเป็นสูตรว่า “อตฺโถ อกฺขรสญฺญาโต” อันมีประโยชน์ที่ควรกล่าวอธิบายนี้ (**มยา** อันข้าพเจ้า) **อุจฺจเต** จะกล่าว **ตตฺถ** (**ปทรูปสิทฺธิยํ**) ในคัมภีร์ปทรูปสิทธินั้น **ทสฺเสตุํ** เพื่อแสดง **อิติ** ว่า **ตํ** (**อกฺขรโกสลฺลํ**) ความเป็นผู้ฉลาดในอักษรนั้น (**หิตตฺถิเกหิ** อันบุคคลผู้หวังประโยชน์ทั้งหลาย) **สมฺปาเทตพฺพํ** ควรให้ถึงพร้อม **ชินสาสนาธิคมสฺส** **อกฺขรโกสลฺลมูลกตฺตา** เพราะการรู้พระศาสนาของพระพุทธเจ้า มีความเป็นผู้ฉลาดในอักษรเป็นพื้นฐาน.

ข้าพเจ้าอาจารย์พุทธัปปิยะจะกล่าวสูตรว่า “อตฺโถ อกฺขรสญฺญาโต” อันประกอบด้วยประโยชน์ของอักษรที่จะนำมาอธิบายไว้ในคัมภีร์ปทรูปสิทธิ เพื่อแสดงให้รู้ว่า ผู้หวังประโยชน์เกื้อกูลพึงทำความฉลาดในอักษรให้ถึงพร้อม เพราะการรู้พระศาสนาของพระพุทธเจ้ามีความฉลาดในอักษรเป็นพื้นฐาน

๑. อตฺโถ อกฺขรสญฺญาโต. (๒ บท, อนังคปริภาสาสูตร)

อตฺโถ เนื้อความ **อกฺขรสญฺญาโต** อันบุคคลรู้ได้ด้วยอักษร.

เนื้อความ รู้ได้ด้วยอักษร

วจนตฺโถ เนื้อความของคำพูด **โลกิยโลกุตฺตราทิเภโท** อันต่างกันโดยโลกียะและโลกุตตระเป็นต้น **โยโกจิ** ทุกอย่าง (**โหติ** มีอยู่), **โส สพฺโพ** (**วจนตฺโถ**) เนื้อความของคำพูดทั้งปวงนั้น (**ปณฺฑิเตหิ** อันบัณฑิตทั้งหลาย) **สญฺญายเต** ย่อมรู้ได้ **อกฺขเรเหว** ด้วยอักษรทั้งหลายนั่นเทียว. **หิ** จริงอยู่ **สิถิลธนิตาทิอกฺขรวิปตฺติยํ** เมื่อความวิบัติแห่งอักษรมีสิถิละและธนิตะเป็นต้น (**สนฺตายํ** มีอยู่) **อตฺถสฺส ทุนฺนยตา** ความที่เนื้อความเป็นสิ่งรู้ได้ยาก **โหติ** ย่อมมี. **ตสฺมา** เพราะเหตุนั้น **อกฺขรโกสลฺลํ** ความเป็นผู้ฉลาดในอักษร **พหูปการํ** (**โหติ**) จึงมีอุปการะมาก **พุทฺธวจเนสุ** ในพระพุทธพจน์ทั้งหลาย. **ปทานิปิ** แม้บททั้งหลาย **เอตฺถ** ในสูตรว่า “อตฺโถ อกฺขรสญฺญาโต” นี้ **สงฺคยฺหนฺติ** ย่อมถูกสงเคราะห์ไว้ **อกฺขเรสฺวว** ในอักษรทั้งหลายนั่นเทียว **อกฺขรสนฺนิปาตรูปตฺตา** เพราะเป็นรูปประชุมกันของอักษร.

เนื้อความของคำพูดทุกอย่างอันต่างกันโดยโลกียะและโลกุตตระเป็นต้น บัณฑิตย่อมรู้ได้ด้วยอักษร จริงอยู่ เมื่อมีความวิบัติแห่งอักษรมีสิถิละและธนิตะเป็นต้น เนื้อความก็ย่อมเป็นสิ่งรู้ได้ยาก เพราะเหตุนั้น ความเป็นผู้ฉลาดในอักษรจึงมีอุปการะมากในพระพุทธพจน์ แม้บททั้งหลายในสูตรว่า “อตฺโถ อกฺขรสญฺญาโต” นี้ ก็ถูกสงเคราะห์ไว้ในอักษรทั้งหลาย เพราะเป็นรูปประชุมกันของอักษร

ตสฺมา เพราะฉะนั้น **หิตตฺถิโก** บุคคลผู้หวังประโยชน์ **สมฺมา**
อุปฏฺฐหํ อุปัฏฐากอยู่ด้วยดี **ครุํ** ซึ่งครู **อุฏฺฐานาทีหิ ปญฺจหิ** (**วตฺเตหิ**)
ด้วยวัตรทั้งหลาย ๕ อย่าง มีการลุกขึ้นยืนรับเป็นต้น **อกฺขรโกสลฺลํ**

ยังความเป็นผู้ฉลาดในอักษร **สมฺปาเทยฺย** พึงให้ถึงพร้อม.

เพราะฉะนั้น บุคคลผู้หวังประโยชน์ อุปัฏฐากครูอยู่เป็นอย่างดี ด้วยวัตร ๕ อย่าง มีการลุกขึ้นยืนรับเป็นต้น จะสามารถยังความเป็นผู้ฉลาดในอักษรให้ถึงพร้อมได้

๑.๑. สญฺญาวิธาน วิธีเรียกชื่ออักษร

ตตฺถ (**ปทรูปสิทฺธิยํ**) ในคัมภีร์ปทรูปสิทธินั้น **สญฺญาวิธานํ** วิธีเรียกชื่อ(อักษร) (**มยา** อันข้าพเจ้า) **อารภียเต** จะเริ่ม **ตาว** ก่อน **โวหารวิญฺญาปนตฺถํ** เพื่อให้รู้โวหารการเรียกชื่อ **อาโท** ในสนธิกัณฑ์อันเป็นเบื้องแรก **สทฺทลกฺขเณ** ในคัมภีร์ไวยากรณ์.

ในคัมภีร์ปทรูปสิทธินั้น ข้าพเจ้าจะเริ่มเรียกชื่ออักษร เพื่อให้นักศึกษารู้จักโวหารการเรียกชื่อ ในคัมภีร์ไวยากรณ์ก่อน

๒. **อกฺขราปาทโย เอกจตฺตาลีสํ.** (๔ บท, สัญญาสูตร)

อาทโย (**วณฺณา**) วัณณะทั้งหลายมี **อ** เป็นต้น **เอกจตฺตาลีสํ** จำนวน ๔๑ ตัว **อกฺขรา อปิ** (**โหนฺติ**) มีชื่อว่าอักษร.

วัณณะ ๔๑ ตัว มี อ เป็นต้น ชื่อว่าอักษร

(**ปทจฺเฉโท** การตัดบท) **อกฺขรา อปิ อาทโย เอกจตฺตาลีสํ** (**อิติ**) ว่า อกฺขรา อปิ อาทโย เอกจตฺตาลีสํ (**โสตุชเนหิ** อันนักศึกษาทั้งหลาย **กาตพฺโพ** ควรกระทำ). **จ โข** ก็แล **เต วณฺณา** วัณณะทั้งหลายเหล่านั้น **ชินวจนานุรูปา** อันสมควรต่อพระพุทธพจน์ **อการาทโย** มี อ อักษรเป็นต้น **นิคฺคหีตนฺตา** มีนิคหิตเป็นที่สุด **เอกจตฺตาลีสมตฺตา** มีจำนวน ๔๑ ตัวพอดี **ปจฺเจกํ** แต่ละตัว **อกฺขรา นาม โหนฺติ** มีชื่อว่าอักษร.

(ในสูตรนี้) ตัดบทเป็น อกฺขรา อปิ อาทโย เอกจตฺตาลีสํ วัณณะอันสมควรต่อพระพุทธพจน์เหล่านั้น ตั้งแต่ อ ถึง นิคหิต จำนวน ๔๑ ตัว แต่ละตัวก็มีชื่อว่าอักษร

(อักษร ๔๑ ตัว)

ตํ (**เต อกฺขรา**) อักษรทั้งหลายเหล่านั้น **ยถา** (**กตเม**) อะไรบ้าง, **อกฺขรา** อักษรทั้งหลาย **อิติ** คือ **อ อา อิ อี อุ อู เอ โอ, ก ข ค ฆ ง, จ ฉ ช ฌ ญ, ฏ ฐ ฑ ฒ ณ, ต ถ ท ธ น, ป ผ พ ภ ม, ย ร ล ว ส ห ฬ อํ.**

อักษรเหล่านั้น อะไรบ้าง อักษรคือ อ อา อิ อี อุ อู เอ โอ, ก ข ค ฆ ง, จ ฉ ช ฌ ญ, ฏ ฐ ฑ ฒ ณ, ต ถ ท ธ น, ป ผ พ ภ ม, ย ร ล ว ส ห ฬ อํ

(**เย วณฺณา** วัณณะทั้งหลายเหล่าใด) **นกฺขรนฺติ** ย่อมไม่เลือนหายไป **อิติ** เพราะเหตุนั้น

(**เต วณฺณา** วัณณะทั้งหลายเหล่านั้น) **อกฺขรา** ชื่อว่าอักษร. **อ อาทิ** อ เป็นต้น **เยสํ** (**อกฺขรานํ**) ของอักษรทั้งหลายเหล่าใด (**อตฺถิ** มีอยู่) **เต** (**อกฺขรา**) อักษรทั้งหลายเหล่านั้น **อาทโย** ชื่อว่าอาทิ (มี **อ** เป็นต้น). **ปน** ก็ **เอส อนุกฺกโม** ลำดับนั้น **อการาทีนํ** (**อกฺขรานํ**) ของอักษรมี อ เป็นต้น **ฐานาทิกฺกมสนฺนิสฺสิโต** อาศัยซึ่งลำดับแห่งฐานเป็นต้น. **หิ** จะกล่าวให้พิสดาร **ตถา** ตามนั้น **วณฺณา** วัณณะทั้งหลาย **ชายนฺเต** ย่อมเกิด **ฐานกรณปฺปยตเนหิ** จากฐาน กรณ์ และปยตนะทั้งหลาย.

วัณณะอันไม่เลือนหาย ชื่อว่าอักษร, อักษรเหล่าใดมี อ เป็นต้น อักษรเหล่านั้น ชื่อว่าอาทิ, ลำดับของอักษรอาศัยลำดับของฐานเป็นต้น หมายความว่า เสียงของอักษรทั้งหลายจะเกิดจาก ฐาน กรณ์ และปยตนะ

(ฐาน ๖)

ตตฺถ (**ฐานกรณปฺปยตเนสุ**) ในบรรดาฐาน กรณ์ และปยตนะทั้งหลายเหล่านั้น **ฐานานิ** ฐานทั้งหลาย **ฉ** มี ๖ **กณฺฐตาลุมุทฺธทนฺตโอฏฺฐนาสิกาวเสน** ด้วยสามารถแห่งกัณฐะ (หลอดเสียงในลำคอ) ตาลุ (เพดานปาก) มุทธะ (ปุ่มเหงือก) ทันตะ (ฟัน) โอฏฐะ (ริมฝีปาก) และนาสิกา (จมูก).

บรรดาฐาน กรณ์ และปยตนะเหล่านั้น ฐานมี ๖ คือ กัณฐะ (หลอดเสียงในลำคอ) ตาลุ (เพดานปาก) มุทธะ (ปุ่มเหงือก) ทันตะ (ฟัน) โอฏฐะ (ริมฝีปาก) และนาสิกา (จมูก)

ตตฺถ (**ฐาเนสุ**) ในบรรดาฐานทั้งหลายเหล่านั้น **อวณฺณกวคฺคหการา** อวัณณะ (อ อา) กวรรค (ก ข ค ฆ ง) และ หอักษรทั้งหลาย **กณฺฐชา** เกิดจากกัณฐฐาน. **อิวณฺณจวคฺคยการา** อิวัณณะ (อิ อี) จวรรค (จ ฉ ช ฌ ญ) และ ยอักษรทั้งหลาย **ตาลุชา** เกิดจากตาลุฐาน. **ฏวคฺครการฬการา** ฏวรรค (ฏ ฐ ฑ ฒ ณ) รอักษร และ ฬอักษรทั้งหลาย **มุทฺธชา** เกิดจากมุทธฐาน. **ตวคฺคลการสการา** ตวรรค (ต ถ ท ธ น) ลอักษร และ สอักษทั้งหลาย **ทนฺตชา** เกิดจากทันตฐาน. **อุวณฺณปวคฺคา** อุวัณณะ (อุ อู) และ ปวรรค (ป ผ พ ภ ม) ทั้งหลาย **โอฏฺฐชา** เกิดจากโอฏฐฐาน. **เอกาโร** เออักษร **กณฺฐตาลุโช** เกิดจากกัณฐฐานและตาลุฐาน. **โอกาโร** โออักษร **กณฺโฐฏฺฐโช** เกิดจากกัณฐฐานและโอฏฐฐาน. **วกาโร** วอักษร **ทนฺโตฏฺฐโช** เกิดจากทันตฐานและโอฏฐฐาน. **นิคฺคหีตํ** นิคหิต (ํ) **นาสิกฏฺฐานชํ** เกิดจากนาสิกาฐาน. **งญณนมา** ง ญ ณ น และ มอักษรทั้งหลาย **สกฏฺฐานชา** เกิดจากฐานเดิมของตน **นาสิกฏฺฐานชา จ** และเกิดจากนาสิกาฐาน **อิติ** ดังนี้.

บรรดาฐานเหล่านั้น :- อ อา ก ข ค ฆ ง และ ห อักษร เกิดจากกัณฐฐาน, อิ อี จ ฉ ช ฌ ญ และ ยอักษร เกิดจากตาลุฐาน, ฏ ฐ ฑ ฒ ณ ร และ ฬ อักษร เกิดจากมุทธฐาน, ต ถ ท ธ น ล และ ส อักษร เกิดจากทันตฐาน, อุ อู ป ผ พ ภ ม เกิดจากโอฏฐฐาน, เออักษร เกิดจากกัณฐฐานและตาลุฐาน, โออักษร เกิดจากกัณฐฐานและโอฏฐฐาน, วอักษร เกิดจากทันตฐานและโอฏฐฐาน, นิคหิต (ํ) เกิดจากนาสิกาฐาน, ง ญ ณ น ม อักษร เกิดจากฐานเดิมของตน และเกิดจากนาสิกาฐาน

เอตฺถ (**อกฺขเรสุ**) ในบรรดาอักษรทั้งหลายเหล่านั้น (**อาจริยา** อาจารย์ทั้งหลาย) **วทนฺติ** ย่อมกล่าว **หการํ** ซึ่ง ห อักษร **สํยุตฺตํ** อันประกอบ (**อกฺขเรหิ** ด้วยอักษรทั้งหลาย) **ปญฺจเมหว** ตัวที่ ๕ ของวรรค (คือ ง ญ ณ น ม) นั่นเทียว **อนฺตฏฺฐาหิ จ** และตัวที่ตั้งอยู่ท้ายพยัญชนะวรรค (คือ ย ร ล ว) **โอรสํ อิติ** ว่าเกิดจากอุรฐาน (อก) **ตทสํยุตฺตํ** อันไม่ประกอบด้วยอักษรเหล่านั้น (หอักษรตัวเดียว) **กณฺฐชํ** (**อิติ**) ว่าเกิดจากกัณฐฐาน.

ในจำนวนอักษรเหล่านั้นอาจารย์ไวยากรณ์ทั้งหลายกล่าวว่า ห อักษรที่ประกอบด้วยปัญจมอักษรและอันตัฏฐอักษร จะเกิดจากอุรฐาน ที่ไม่ประกอบด้วยอักษรเหล่านั้น จะเกิดจากกัณฐฐาน(เหมือนเดิม)

(กรณ์ ๔)

ชิวฺหามชฺฌํ ท่ามกลางแห่งลิ้น **กรณํ** เป็นกรณ์ **ตาลุชานํ** ของอักษรที่เกิดจากเพดานปาก, **ชิวฺโหปคฺคํ** ใกล้ปลายแห่งลิ้น **กรณํ** เป็นกรณ์ **มุทฺธชานํ** ของอักษรที่เกิดจากปุ่มเหงือก, **ชิวฺหาคฺคํ** ปลายแห่งลิ้น **กรณํ** เป็นกรณ์ **ทนฺตชานํ** ของอักษรที่เกิดจากฟัน, **เสสา** (**อกฺขรา**) อักษรทั้งหลายที่เหลือ **สกฏฺฐานกรณา** มีฐานของตนเป็นกรณ์.

กลางลิ้น เป็นกรณ์ของอักษรที่เกิดจากเพดานปาก, ใกล้ปลายลิ้น เป็นกรณ์ของอักษรที่เกิดจาก ปุ่มเหงือก, ปลายแห่งลิ้น เป็นกรณ์ของอักษรที่เกิดจากฟัน, อักษรที่เหลือมีฐานของตนเป็นกรณ์

(ปยตนะ ๔)

สํวุตาทิกรณวิเสโส ความต่างกันโดยทำการปิด(ฐานและกรณ์)เป็นต้น **ปยตนํ** ชื่อว่าปยตนะ (ความพยายาม), **สํวุตํ** ความพยายามปิด(ฐานและกรณ์) **ปยตนํ** เป็นปยตนะ **อการสฺส** ของ อ อักษร, **วิวฏํ** ความพยายามเปิด(ฐานและกรณ์) **ปยตนํ** เป็นปยตนะ **เสสสรานํ** ของสระที่เหลือทั้งหลาย **สการหการานํ จ** และของ ส อักษร และ ห อักษรทั้งหลาย, **ผุฏฺฐํ** ความพยายามกระทบฐานหนัก **ปยตนํ** เป็นปยตนะ **วคฺคานํ** ของพยัญชนะวรรคทั้งหลาย, **อีสํผุฏฺฐํ** ความพยายามกระทบฐานเบา **ปยตนํ** เป็นปยตนะ **ยรลวานํ** ของ ย ร ล และ ว อักษรทั้งหลาย **อิติ** (**โหติ**) ย่อมมีด้วยประการฉะนี้

ความต่างกันโดยทำการปิด(ฐานและกรณ์)เป็นต้น ชื่อว่าปยตนะ (ความพยายาม), ความพยายามปิด(ฐานและกรณ์) เป็นปยตนะของ อ อักษร, ความพยายามเปิด(ฐานและกรณ์) เป็นปยตนะของสระที่เหลือ และของ ส ห อักษร, ความพยายามกระทบฐานหนัก เป็นปยตนะของพยัญชนะวรรคทั้งหลาย, ความพยายามกระทบฐานเบา เป็นปยตนะของ ย ร ล ว อักษร ดังนี้

อกฺขเรสุ ในบรรดาอักษรทั้งหลาย **ฐานกรณปฺปยตนสุติกาลเภทภินฺเนสุ** อันต่างกันโดย

ประเภทแห่งฐาน กรณ์ ปยตนะ เสียง และช่วงเวลาของเสียง **เอวํ** อย่างนี้ **สรา** สระทั้งหลาย **นิสฺสยา** เป็นที่อาศัย **อิตเร** (**พฺยญฺชนา**) พยัญชนะทั้งหลายนอกนี้ **นิสฺสสิตา** (**โหนฺติ**) เป็นผู้อาศัย.

บรรดาอักษรที่แตกต่างกันโดยประเภทแห่งฐาน กรณ์ ปยตนะ เสียง และช่วงเวลาของเสียง เป็นอย่างนี้ สระเป็นที่อาศัย พยัญชนะเป็นผู้อาศัย

ตตฺถ (**นิสฺสยนิสฺสเตสุ**) ในบรรดาที่อาศัยและผู้อาศัยทั้งหลายเหล่านั้น ...

สรา สระทั้งหลาย **วุตฺตา** ถูกกล่าวแล้ว **อาโท** ในเบื้องแรก **นิสฺสยา** เพราะเป็นที่อาศัย, **พฺยญฺชนา** พยัญชนะทั้งหลาย **วุตฺตา** ถูกกล่าวแล้ว **ตโต** ต่อจากสระเหล่านั้น **นิสฺสิตา** เพราะเป็นผู้อาศัย, **วคฺคา** พยัญชนะวรรคทั้งหลาย **เอกชา** (**จ**) และสระ พยัญชนะวรรค พยัญชนะอวรรค อันเกิดจากฐานเดียว **วุตฺตา** ถูกกล่าวแล้ว **อาโท** ในเบื้องต้น **พหุตฺตา** เพราะมีจำนวนมากกว่า, **ฐานลหุกฺกมา** ลำดับแห่งฐานและลหุ(เป็นต้น)ทั้งหลาย (**โหนฺติ** ย่อมมี) **ตโต** ต่อจากนั้น.

ในบรรดาที่อาศัยและผู้อาศัยเหล่านั้น

ท่านกล่าวสระไว้ในเบื้องต้น เพราะเป็นที่อาศัย, กล่าวพยัญชนะต่อจากสระเหล่านั้น เพราะเป็นผู้อาศัย, กล่าวพยัญชนะวรรค (กล่าวสระ พยัญชนะวรรค และพยัญชะอวรรค)ที่เกิดฐานเดียวไว้ในเบื้องต้น เพราะมีจำนวนมากกว่า, จากนั้น จึงกล่าวอักษรไปตามลำดับฐานและลหุ(เป็นต้น)

จ ดังจะกล่าวต่อไป (**เอตํ วจนํ** คำนี้ **อิติ** ว่า) “**ปน** ก็ **อนุกฺกโม** ลำดับ **เตสํ** (**อกฺขรานํ**) แห่งอักษรทั้งหลายเหล่านั้น **วุตฺโต** ถูกกล่าวแล้ว **ปฏิปาฏิวสาปิ** ด้วยอำนาจแห่งลำดับ **ปญฺจนฺนํ ฐานานํ** ของฐานทั้งหลาย ๕ **จ** และ **นิสฺสยาทิปฺปเภเทหิ** ด้วยประเภทแห่งนิสสยะเป็นต้นทั้งหลาย” **วุตฺตํ** อันท่านกล่าวไว้แล้ว.

ท่านกล่าวคำนี้ไว้ว่า “ลำดับของอักษรเหล่านั้น ถูกกล่าวไปตามลำดับของฐานทั้ง ๕ และตามประเภทของนิสสยะเป็นต้น”

จตฺตาลีสํ ๔๐ **อธิกา** อันยิ่ง **เอเกน** ด้วย ๑ **เอกจตฺตาลีสํ** ชื่อว่า ๔๑, **เอเตน** ด้วยบทว่า เอกจตฺตาลีสํ นี้ **คณนปริจฺเฉเทน** อันเป็นเครื่องกำหนดนับ ...

อาจริยาสโภ อาจารย์กัจจายนะผู้ประเสริฐ **ทีเปติ** ย่อมแสดง **อิติ** ว่า “**อธิกกฺขรวนฺตานิ** (**วจนานิ**) ถ้อยคำทั้งหลายอันมีอักษรเกิน **อิโต เอกตาลีสโต** จาก ๔๑ ตัวนี้ **น พุทฺธวจนานิ** ไม่ใช่พระพุทธพจน์”

๔๐ ยิ่งด้วย ๑ ชื่อว่า ๔๑, ด้วยการกำหนดนับนี้ ...

อาจารย์กัจจายนะผู้ประเสริฐ แสดงว่า “ถ้อยคำที่มีอักษรเกินจาก ๔๑ ตัวนี้ ไม่ใช่พระพุทธพจน์”

อปิคฺคหณํ อปิศัพท์ **อเปกฺขากรณตฺถํ** มีประโยชน์ต่อการกระทำการมองหา **วุตฺตานํ** (**อกฺขรานํ**) ซึ่งอักษรทั้งหลายอันถูกกล่าวแล้ว **เหฏฺฐา** ในสูตรว่า “อตฺโถ อกฺขรสญฺญาโต” ข้างล่าง

อปิศัพท์ (ในสูตรที่ ๒ นี้) มีประโยชน์ต่อการมองหาอักษรที่ท่านกล่าวแล้ว ในสูตร “อตฺโถ อกฺขรสญฺญาโต” ข้างล่าง

๓. ตตฺโอทนฺตา สรา อฏฺฐ. (๔ บท, สัญญาสูตร)

ตตฺถ (**อกฺขเรสุ**) ในบรรดาอักษรทั้งหลายเหล่านั้น **อฏฺฐ** (**อกฺขรา**) อักษรทั้งหลาย ๘ ตัว **โอทนฺตา** มี โอ เป็นที่สุด **สรา** ชื่อว่าสระ.

ในอักษรเหล่านั้น อักษร ๘ ตัว มี โอ เป็นที่สุด ชื่อว่าสระ

ตตฺถ เตสุ อกฺขเรสุ อการาทีสุ ในบรรดาอักษรทั้งหลาย มี อ เป็นต้นเหล่านั้น **อฏฺฐ อกฺขรา** อักษรทั้งหลาย ๘ ตัว **โอการนฺตา** มี โอ อักษรเป็นที่สุด **สรา นาม โหนฺติ** มีชื่อว่าสระ.

บรรดาอักษร มี อ เป็นต้นเหล่านั้น อักษร ๘ ตัว มี โอ อักษรเป็นที่สุด ชื่อว่าสระ

ตํ (**เต สรา**) สระทั้งหลายเหล่านั้น **ยถา** (**กตเม**) อะไรบ้าง, **สรา** สระทั้งหลาย **อ อา อิ อี อุ อู เอ โอ อิติ** คือ อ อา อิ อี อุ อู เอ โอ.

อักษรเหล่านั้น คือ อ อา อิ อี อุ อู เอ โอ

โอ อนฺโต โอเป็นที่สุด **เยสํ** (**สรานํ**) ของสระทั้งหลายเหล่าใด (**อตฺถิ** มีอยู่) **เต สรา** สระทั้งหลายเหล่านั้น **โอทนฺตา** ชื่อว่าโอทันตา. **ทกาโร** ทอักษร **สนฺธิโช** เกิดจากสนธิ (คือลง ทฺ อาคม). (**เย อกฺขรา** อักษรทั้งหลายเหล่าใด) **สรนฺติ คจฺฉนฺติ** ย่อมเป็นไป (คือออกเสียงได้) **อิติ** เพราะเหตุนั้น (**เต อกฺขรา** อักษรทั้งหลายเหล่านั้น) **สรา** ชื่อว่าสระ. **อปิ** อีกอย่างหนึ่ง (**เย อกฺขรา** อักษรทั้งหลายเหล่าใด) **พฺยญฺชเน** ยังพยัญชนะทั้งหลาย **สาเรนฺติ** ย่อมให้เป็นไป (คือให้ออกเสียงได้) **อิติ** เพราะเหตุนั้น (**เต อกฺขรา** อักษรทั้งหลายเหล่านั้น) **สรา** ชื่อว่าสระ.

(มีวิเคราะห์ศัพท์ว่า) โอ อนฺโต เยสํ เต โอทนฺตา สระที่มี โอ เป็นที่สุด ชื่อว่าโอทันตา, ทอักษรเกิดจากการลงอาคมในสนธิ, สรนฺติ คจฺฉนฺตีติ สรา, พฺยญฺชเน สาเรนฺตีติปิ สรา อักษรที่เป็นไปได้ ชื่อว่าสระ แม้อักษรที่ช่วยให้พยัญชนะเป็นไปได้ ก็ชื่อว่าสระ

ตตฺถ อิติ ปทํ บทว่า “ตตฺถ” **วตฺตเต** ย่อมตามไป.

บทว่า "ตตฺถ" (จากสูตรนี้) ตามไป (ด้วยวิธีอนุปุพพคติกนัย)

๔. **ลหุมตฺตา ตโย รสฺสา.** (๓ บท, สัญญาสูตร)

ตตฺถ (**สเรสุ**) ในบรรดาสระทั้งหลายเหล่านั้น **ตโย** (**สรา**) สระทั้งหลาย ๓ ตัว **ลหุมตฺตา** อันมีระยะการออกเสียงไว **รสฺสา** ชื่อว่ารัสสะ

ในสระเหล่านั้น สระ ๓ ตัว ที่ออกเสียงไว ชื่อว่ารัสสะ

ตตฺถ อฏฺฐสุ สเรสุ ในบรรดาสระทั้งหลาย ๘ ตัวเหล่านั้น **ตโย สรา** สระทั้งหลาย ๓ ตัว **ลหุมตฺตา** อันมีระยะการออกเสียงไว **รสฺสา นาม โหนฺติ** มีชื่อว่ารัสสะ. **ตํ** (**เต รสฺสา**) รัสสสระทั้งหลายเหล่านั้น **ยถา** (**กตเม**) อะไรบ้าง, **รสฺสา** รัสสสระทั้งหลาย **อ อิ อุ อิติ** คือ อ อิ อุ.

บรรดาสระ ๘ ตัวเหล่านั้น สระ ๓ ตัว ที่มีระยะการออกเสียงไว ชื่อว่ารัสสะ รัสสสระเหล่านั้น ได้แก่ อ อิ อุ

ลหุกา มตฺตา ปมาณํ ประมาณการออกเสียงไว **เยสํ สรานํ** ของสระทั้งหลายเหล่าใด (**อตฺถิ** มีอยู่) **เต** (**สรา**) สระทั้งหลายเหล่านั้น **ลหุมตฺตา** ชื่อว่าลหุมัตตา. **จ** สำหรับ **มตฺตาสทฺโท** มตฺตาศัพท์ **เอตฺถ** (**สุตฺเต**) ในสูตรนี้ **วทติ** ย่อมกล่าว **กาลํ** ซึ่งระยะเวลา **อจฺฉราสงฺฆาต-อกฺขินิมีลนสงฺขาตํ** เท่ากับการดีดนิ้วมือและการกระพริบตา. **รสฺสา** รัสสสระทั้งหลาย **เอกมตฺตา** มี ๑ มาตรา, **ทีฆา** ทีฆสระทั้งหลาย **ทฺวิมตฺตา** มี ๒ มาตรา, **พฺยญฺชนา** พยัญชนะทั้งหลาย **อฑฺฒมตฺตา** มีครึ่งมาตรา **ตาย มตฺตาย** โดยมาตรานั้น. **จ** อนึ่ง **ลหุคฺคหณํ** ลหุศัพท์ **เอตฺถ** ในสูตรนี้ **คหณตฺถํ** มีประโยชน์ต่อการถือเอา **ทิยฑฺฒมตฺตสฺสาปิ** แม้ซึ่ง ๑ มาตราครึ่ง **ฉนฺทสิ** ในคัมภีร์ฉันท์. **สรา** สระทั้งหลาย **รสฺสา** ชื่อว่ารัสสะ **รสฺสกาลโยคโต** เพราะประกอบด้วยระยะการออกเสียงสั้น, **วา** หรือ **รสฺสกาลวนฺโต** (**สรา**) สระทั้งหลายอันมีระยะการออกเสียงสั้น **รสฺสา** ชื่อว่ารัสสะ.

สระที่มีระยะการออกเสียงไว ชื่อว่าลหุมัตตา, สำหรับ มตฺตาศัพท์ในสูตรนี้ กล่าวระยะเวลาเท่ากับการดีดนิ้วมือหรือการกระพริบตา, โดยการเทียบกับมาตรานั้น รัสสสระ มี ๑ มาตรา, ทีฆสระ มี ๒ มาตรา, พยัญชนะ มีครึ่งมาตรา, อนึ่ง ลหุศัพท์ในสูตรนี้ มีประโยชน์ต่อการถือเอา แม้ ๑ มาตราครึ่ง ในคัมภีร์ฉันท์, สระชื่อว่ารัสสะ เพราะประกอบด้วยระยะการออกเสียงสั้น หรือ สระที่มีระยะเวลาการออกเสียงสั้น ชื่อว่ารัสสะ

สรรสฺสคฺคหณานิ จ สรศัพท์ และ รสฺสศัพท์ทั้งหลาย **วตฺตนฺเต** ย่อมตามไป

สรศัพท์ และ รสฺสศัพท์ ตามไป (ด้วยวิธีอนุปุพพคติกนัย)

๕. **อญฺเญ ทีฆา.** (๒ บท, สัญญาสูตร)

อญฺเญ สรา สระทั้งหลายเหล่าอื่น **รสฺเสหิ** จากรัสสสระทั้งหลาย **ทีฆา**

ชื่อว่าทีฆะ.

สระเหล่าอื่นจากรัสสสระ ชื่อว่าทีฆะ

ตตฺถ อฏฺฐสุ สเรสุ ในบรรดาสระทั้งหลาย ๘ ตัวเหล่านั้น **ปญฺจ สรา** สระทั้งหลาย ๕ ตัว **ทฺวิมตฺตา** อันมี ๒ มาตราเสียง **อญฺเญ** เหล่าอื่น **รสฺเสหิ** จากรัสสสระทั้งหลาย **ทีฆา นาม โหนฺติ** มีชื่อว่าทีฆะ. **ตํ** (**เต ทีฆา**) ทีฆสระทั้งหลายเหล่านั้น **ยถา** (**กตเม**) อะไรบ้าง, **ทีฆา** ทีฆสระทั้งหลาย **อา อี อู เอ โอ อิติ** คือ อา อี อู เอ โอ.

บรรดาสระ ๘ ตัวเหล่านั้น สระ ๕ ตัว ที่มี ๒ มาตราเสียงเหล่าอื่นจากรัสสสระ มีชื่อว่าทีฆะ ทีฆสระเหล่านั้น คือ อา อี อู เอ โอ

อญฺญคฺคหณํ อญฺญศัพท์ **สงฺคหณตฺถํ** มีประโยชน์ต่อการรวมเอา **ติยฑฺฒมตฺติกานมฺปิ** (**อกฺขรานํ**) แม้ซึ่งอักษรทั้งหลายที่มีเสียง ๒ มาตราครึ่ง (กา กี กู เก โก). (**สรา** สระทั้งหลาย) **ทีฆกาเล นิยุตฺตา** อันประกอบในระยะเวลาการออกเสียงยาว **วา** หรือ **ตพฺพนฺโต** อันมีระยะเวลาการออกเสียงยาวนั้น **ทีฆา** ชื่อว่าทีฆะ. **เอกาโรการา** เออักษรและโออักษรทั้งหลาย **สํโยคปุพฺพา** ที่อยู่ข้างหน้าพยัญชนะสังโยค **วุจฺจนฺเต** ย่อมถูกสวด **รสฺสา อิว** เหมือนสระเสียงสั้น **กฺวจิ** บ้าง. **ยถา** อุทาหรณ์ (**อิติ** คือ) **เอตฺถ, เสยฺโย, โอฏฺโฐ, โสตฺถิ**.

อญฺญศัพท์ มีประโยชน์ต่อการรวมเอาอักษรที่มีเสียง ๒ มาตราครึ่ง, สระที่ประกอบไว้ในระยะการออกเสียงยาว หรือมีระยะเวลาการออกเสียงยาว ชื่อว่าทีฆะ, สระ เอ และ โอ ที่อยู่หน้าพยัญชนะสังโยค ให้สวดออกเสียงเหมือนรัสสสระบ้าง เช่น เอตฺถ เสยฺโย โอฏฺโฐ โสตฺถิ

กฺวจีติ บทว่า "กฺวจิ" **กึ** (**ปโยชนํ**) มีประโยชน์อะไร. (**นิเสธนตฺถํ** มีประโยชน์ต่อการห้ามการออกเสียงเหมือนรัสสะ **อิจฺจาทีสุ** ในอุทาหรณ์ทั้งหลายเป็นต้นว่า) **มํ เจ ตฺวํ นิขณํ วเน, ปุตฺโต ตฺยาหํ มหาราช**

บทว่า "กฺวจิ" มีประโยชน์อะไร มีประโยชน์ห้ามวิธีในสูตรนี้บ้าง (คือห้ามออกเสียงเหมือนรัสสะบ้าง) เช่น มํ เจ ตฺวํ นิขณํ วเน, ปุตฺโต ตฺยาหํ มหาราช

๖. ทุมฺหิ ครุ. (๒ บท, สัญญาสูตร)

ทุมฺหิ เพราะหมู่แห่งอักษร ๒ ตัว **ครุ** (รัสสสระตัวหน้า)ชื่อว่าครุ.

เพราะอักษรสังโยค รัสสสระหน้าชื่อว่าครุ (ออกเสียงหนัก)

สมูโห หมู่ **ทฺวินฺนํ** (**พฺยญฺชนานํ**) แห่งพยัญชนะทั้งหลาย ๒ ตัว **ทุ** ชื่อว่าทุ. **ตสฺมึ ทุมฺหิ** เพราะหมู่แห่งอักษร ๒ ตัวนั้น. **อกฺขเร** เพราะอักษร **สํโยคภูเต** อันเป็นสังโยค **ปเร** ข้างหลัง **รสฺสกฺขโร** อักษรเสียงสั้น (คือรัสสสระ) **ปุพฺโพ** ตัวหน้า **โย** ใด (**อตฺถิ** มีอยู่), **โส** อักษรเสียงสั้นนั้น **ครุสญฺโญ โหติ** มีชื่อว่าครุ. **ยถา** อุทาหรณ์ (**อิติ** คือ) **ทตฺวา, หิตฺวา, ภุตฺวา**.

หมู่อักษร ๒ ตัว ชื่อว่าทุ, ในหมู่อักษร ๒ ตัวนั้น, เพราะอักษรที่เป็นสังโยคข้างหลัง

อักษรเสียงสั้นข้างหน้า ชื่อว่าครุ เช่น ทตฺวา หิตฺวา ภุตฺวา

ครูติ บทว่า "ครุ" **วตฺตเต** ย่อมตามไป.

บทว่า "ครุ" ตามไป (ด้วยวิธีอนุปุพพคติกนัย)

๗. ทีโฆ จ. (๒ บท, สัญญาสูตร)

ทีโฆ จ สระเสียงยาวด้วย **ครุ** ชื่อว่าครุ.

และสระเสียงยาว ก็ชื่อว่าครุ (ออกเสียงหนัก)

ทีโฆ จ สโร สระอันมีเสียงยาวด้วย **ครุสญฺโญ โหติ** มีชื่อว่าครุ. **ยถา** อุทาหรณ์ (**อิติ** คือ) **นาวา, นที, วธู, เทฺว, ตโย.** **อญฺโญ** (**สโร**) สระอื่น **ครุกโต** จากสระที่มีเสียงหนัก **เวทิตพฺโพ** (อันนักศึกษา)พึงทราบ **ลหุโกติ** ว่าเป็นสระที่มีเสียงเบา.

และสระเสียงยาว ก็มีชื่อว่าครุ เช่น นาวา นที วธู เทฺว ตโย, สระอื่นจากสระที่มีเสียงหนัก พึงทราบว่าเป็นสระที่มีเสียงเบา

๘. เสสา พฺยญฺชนา. (๒ บท, สัญญาสูตร)

เสสา (**อกฺขรา**) อักษรทั้งหลายที่เหลือ **พฺยญฺชนา** ชื่อว่าพยัญชนะ

อักษรที่เหลือ ชื่อว่าพยัญชนะ

จเปตฺวา เว้น **อฏฺฐ สเร** ซึ่งสระทั้งหลาย ๘ ตัว **อกฺขรา** อักษรทั้งหลาย **อฑฺฒมตฺตา** อันออกเสียงครึ่งมาตรา **เสสา** ที่เหลือ **เตตฺตึส** จำนวน ๓๓ ตัว **กการาทโย** มีกอักษรเป็นต้น **นิคฺคหีตนฺตา** มีนิคหิตเป็นที่สุด **พฺยญฺชนา นาม โหนฺติ** มีชื่อว่าพยัญชนะ. **อญฺเญ** (**อกฺขรา**) อักษรทั้งหลายเหล่าอื่น **วุตฺเตหิ** (**อกฺขเรหิ**) จากอักษรทั้งหลายอันถูกกล่าวแล้ว **เสสา** ชื่อว่าเสสะ. **อตฺโถ** เนื้อความ **เอเตหิ** อันอักษรทั้งหลายเหล่านี้ **พฺยญฺชียติ** ย่อมแสดง **อิติ** เพราะเหตุนั้น (**เอเต อกฺขรา** อักษรทั้งหลายเหล่านี้) **พฺยญฺชนา** ชื่อว่าพยัญชนะ.

เว้นสระ ๘ ตัวแล้ว อักษรอันออกเสียงครึ่งมาตราที่เหลือ จำนวน ๓๓ ตัว ตั้งแต่ ก ถึงนิคหิต มีชื่อว่าพยัญชนะ, อักษรเหล่าอื่นจากที่กล่าวแล้ว ชื่อว่าเสสะ, อักษรที่แสดงเนื้อความ ชื่อว่าพยัญชนะ

ตํ (**เต พฺยญฺชนา**) พยัญชนะทั้งหลายเหล่านั้น **ยถา** (**กตเม**) อะไรบ้าง **พฺยญฺชนา** พยัญชนะทั้งหลาย **อิติ** คือ **ก ข ค ฆ ง, จ ฉ ช ฌ ญ, ฏ ฐ ฑ ฒ ณ, ต ถ ท ธ น, ป ผ พ ภ ม, ย ร ล ว ส ห ฬ อํ.** **อกาโร** สระ อ **กการาทีสุ** (**กาเรสุ**) ในอักษรทั้งหลายมี ก เป็นต้น **อุจฺจารณตฺโถ** มีประโยชน์ต่อการออกเสียง.

พยัญชนะเหล่านั้น อะไรบ้าง พยัญชนะคือ ก ข ค ฆ ง, จ ฉ ช ฌ ญ, ฏ ฐ ฑ ฒ ณ, ต ถ ท ธ น, ป ผ พ ภ ม, ย ร ล ว ส ห ฬ อํ. สระ อ ใน ก อักษรเป็นต้น มีประโยชน์ต่อการออกเสียง

พฺยญฺชนาติ (**ปทํ**) บทว่า "พฺยญฺชนา" **วตฺตเต** ย่อมตามไป.

บทว่า "พฺยญฺชนา" ตามไป (ด้วยวิธีอนุปุพพคติกนัย)

๙. วคฺคา ปญฺจปญฺจโส มนฺตา. (๓ บท, สัญญาสูตร)

พฺยญฺชนา พยัญชนะทั้งหลาย **มนฺตา** มี ม เป็นที่สุด **วคฺคา** ชื่อว่าวัคคะ **ปญฺจปญฺจโส** โดยการจำแนกออกเป็น ๕ วรรค ๆ ละ ๕ ตัว.

พยัญชนะที่มี ม เป็นตัวสุดท้าย ชื่อว่าวัคคะ โดยแบ่งออกเป็น ๕ วรรค ๆ ละ ๕ ตัว

เตสํ โข พฺยญฺชนานํ บรรดาพยัญชนะทั้งหลายเหล่านั้น **พฺยญฺชนา** พยัญชนะทั้งหลาย **ปญฺจวีสติ** ๒๕ ตัว **กการาทโย** มี ก อักษรเป็นต้น **มการนฺตา** มี ม อักษรเป็นที่สุด **วคฺคา นาม โหนฺติ** มีชื่อว่าวัคคะ **ปญฺจปญฺจวิภาเคน** โดยการจำแนกออกเป็น ๕ วรรค ๆ ละ ๕ ตัว. **ตํ** (**เต วคฺคา**) พยัญชนะวรรคทั้งหลายเหล่านั้น **ยถา** (**กตเม**) อะไรบ้าง **วคฺคา** พยัญชนะวรรคทั้งหลาย **อิติ** คือ **ก ข ค ฆ ง, จ ฉ ช ฌ ญ, ฏ ฐ ฑ ฒ ณ, ต ถ ท ธ น, ป ผ พ ภ ม**.

บรรดาพยัญชนะเหล่านั้น พยัญชนะ ๒๕ ตัว ตั้งแต่ ก ถึง ม ชื่อว่าวรรค โดยการแบ่งออกเป็น ๕ วรรค ๆ ละ ๕ ตัว, พยัญชนะวรรค คือ ก ข ค ฆ ง, จ ฉ ช ฌ ญ, ฏ ฐ ฑ ฒ ณ, ต ถ ท ธ น, ป ผ พ ภ ม

ปน ก็ **เต** (**วคฺคา**) วรรคทั้งหลายเหล่านั้น **คตา** ถึงแล้ว **กวคฺคจวคฺคาทิโวหารํ** ซึ่งการเรียกว่า กวรรค จวรรค เป็นต้น **ปฐมกฺขรวเสน** ด้วยอำนาจแห่งอักษรตัวแรก. **วคฺโคติ** (**วจนํ**) คำว่า "วรรค" **สมูโห** ได้แก่หมู่ (หรือพวก). **ตตฺถ** (**สุตฺเต**) ในสูตรนั้น **ปญฺจปญฺจโส** ชื่อว่าปัญจปัญจโส **ปญฺจปญฺจวิภาเคน อิติ** (**อตฺเถน**) **วา** เพราะอรรถว่า โดยการจำแนกออกเป็น ๕ วรรค ๆ ละ ๕ ตัว หรือ **ปญฺจ ปญฺจ เอเตสํ อตฺถิ อิติ** (**อตฺเถน**) **วา** หรือว่า เพราะอรรถว่า อักษรทั้งหลาย ๕ ตัว ๆ ของวรรคทั้งหลายเหล่านี้มีอยู่. **โม** มอักษร **อนฺโต** เป็นที่สุด **เยสํ** (**พฺยญฺชนานํ**) ของพยัญชนะทั้งหลายเหล่าใด **เต** พยัญชนะทั้งหลายเหล่านั้น **มนฺตา** ชื่อว่ามันตะ (มี ม เป็นที่สุด).

ก็ วรรคเหล่านั้น ถึงการเรียกว่า กวรรค จวรรค เป็นต้น ตามอักษรตัวแรก, คำว่า "วรรค" ได้แก่หมู่หรือพวก, ในสูตรนั้น ได้ชื่อว่าปัญจปัญจโส เพราะจำแนกออกเป็น ๕ หมู่ ๆ ละ ๕ ตัว หรือเพราะมีวรรคละ ๕ ตัว ๆ, พยัญชนะที่มี ม เป็นที่สุด ชื่อว่ามันตะ

๑๐. อํ อิติ นิคฺคหีตํ. (๓ บท, สัญญาสูตร)

พินฺทุ จุด **อํ อิติ** คือ อํ **นิคฺคหีตํ** ชื่อว่านิคหิต.

จุด คือ อํ ชื่อว่านิคหิต

อกาโร ออักษร **อุจฺจารณตฺโถ** มีประโยชน์ต่อการสวดออกเสียง. **ปน** ส่วน **อิติสทฺโท** อิติศัพท์ **อนนฺตรวุตฺตนิทสฺสนตฺโถ** มีประโยชน์ต่อการแสดงนิคหิตที่ถูกกล่าวไม่ให้มีระหว่าง(จากสระอ). **ยํ พินฺทุ** จุดตัวใด **วุตฺตํ** ถูกกล่าวแล้ว **ปรํ** ข้างหลัง **อการโต** จาก อ อักษร **อํ อิติ** ว่า "อํ, **ตํ** จุดตัวนั้น **นิคฺคหีตํ นาม โหติ** มีชื่อว่านิคหิต. (**ยํ พฺยญฺชนํ** พยัญชนะใด **เตน** อันท่าน) **นิสฺสาย** อาศัยแล้ว **รสฺสสฺสรํ** ซึ่งรัสสสระ **คยฺหติ** ย่อมสวดออกเสียง **วา** หรือ **นิคฺคเหตฺวา** กดแล้ว **กรณํ** ซึ่งกรณ์ **คยฺหติ** ย่อมสวดออกเสียง **อิติ** เพราะเหตุนั้น (**ตํ** พยัญชนะนั้น) **นิคฺคหีตํ** ชื่อว่านิคหิต.

ออักษร (ในคำว่า อํ) มีประโยชน์ต่อการออกเสียง, ส่วน อิติศัพท์มีประโยชน์ต่อการแสดงนิคหิตที่ถูกกล่าวไม่ให้มีระหว่าง(จากสระอ), จุดใด ถูกกล่าวข้างหลังจาก ออักษร ว่า อํ, จุดนั้นมีชื่อว่านิคหิต, พยัญชนะที่ท่านอาศัยรัสสสระออกเสียง หรือกดกรณ์ออกเสียง ชื่อว่านิคหิต

> **ยํ พินฺทุ** จุดตัวใด **สรานุคํ** ไปตามหลังสระเสียงสั้น (**ปุคฺคเลน** อันบุคคล) **นิคฺคเหตฺวาน** กดแล้ว **กรณํ** ซึ่งกรณ์ **วุจฺจเต** ย่อมสวดออกเสียง **อวิวเฏน มุเขน** ด้วยปากอันเปิดไม่กว้าง, (**ตํ** จุดตัวนั้น) **วุตฺตํ** ถูกเรียก **นิคฺคหีตํ อิติ** ว่า "นิคหิต้.
>
> *จุดใด ไปตามหลังสระเสียงสั้น ถูกกดกรณ์แล้วจึงออกเสียง ด้วยปากอันเปิดไม่กว้าง จุดนั้น ท่านเรียกว่า "นิคหิต"*

ปโยชเน เมื่อประโยชน์ **สติ** มีอยู่ (**กจฺจายนาจริโย** อาจารย์กัจจายนะ) **อาห** กล่าวแล้ว **ปริภาสํ** ซึ่งปริภาสาสูตร **คหณตฺถํ** เพื่อการถือเอา **ปรสมญฺญานมฺปิ** แม้ซึ่งชื่อในคัมภีร์อื่นทั้งหลาย **อวุตฺตานํ** อันไม่ถูกกล่าวไว้ **อิธ** (**กจฺจายเน**) ในคัมภีร์กัจจายนะนี้.

เมื่อเห็นว่ามีประโยชน์ อาจารย์กัจจายนะจึงกล่าวปริภาสาสูตร เพื่อรวมเอาชื่อในคัมภีร์สันสกฤตเป็นต้นที่ยังไม่ได้กล่าวไว้ในคัมภีร์กัจจายนะนี้

๑๑. ปรสมญฺญา ปโยเค. (๒ บท, ปริภาสาสูตร)

ปโยเค เมื่อการประกอบ (**สติ** มีอยู่) **ปรสมญฺญา** ชื่อในคัมภีร์อื่นทั้งหลาย (**ยุชฺชนฺเต**) ย่อมถูกประกอบ.

เมื่อมีการประกอบ ชื่อในคัมภีร์อื่นย่อมถูกประกอบด้วย

จ ปน ก็แล **ยา สมญฺญา** ชื่อทั้งหลายเหล่าใด **โฆสาโฆสโลปสวณฺณสํโยคลิงฺคาทิกา** มี โฆสะ อโฆสะ โลปะ สวัณณะ สังโยคะ และ ลิงคะ เป็นต้น **ปรสฺมึ สกฺกตคนฺเถ** ในคัมภีร์สันสกฤตอื่น **ปเรสํ วา เวยฺยากรณานํ** หรือของคัมภีร์ไวยากรณ์ทั้งหลายเหล่าอื่น (**สนฺติ** มีอยู่), **ปโยเค** เมื่อการประกอบ **สติ** มีอยู่ **ตา** (**สมญฺญา**) ชื่อทั้งหลายเหล่านั้น (**กจฺจายนาจริเยน** อันอาจารย์กัจจายนะ) **ยุชฺชนฺเต** ย่อมประกอบไว้ **เอตฺถาปิ** แม้ในคัมภีร์กัจจายนะนี้.

ก็ ชื่อเหล่าใด เช่น โฆสะ อโฆสะ โลปะ สวัณณะ สังโยคะ ลิงคะ เป็นต้น มีอยู่ในคัมภีร์

สันสกฤตอื่น(จากบาลี) หรือเป็นของคัมภีร์ไวยากรณ์เหล่าอื่น, เมื่อมีการประกอบ อาจารย์กัจจายนะก็ประกอบชื่อเหล่านั้นไว้ในคัมภีร์กัจจายนะนี้ด้วย

สมญฺญา ชื่อ **ปรสฺมึ** (**คนฺเถ**) ในคัมภีร์อื่น **ปเรสํ** (**คนฺถานํ**) **วา** หรือของคัมภีร์ทั้งหลายเหล่าอื่น **ปรสมญฺญา** ชื่อว่าปรสมัญญา. (**อตฺโถ** อธิบาย **อิติ** ว่า **สมญฺญา** ชื่อ **พฺยากรเณ** ในคัมภีร์ไวยากรณ์ **วา** หรือ **อาจริยานํ** ของอาจารย์ทั้งหลาย **อธีตานํ** ผู้สวด **พฺยากรณํ** ซึ่งคัมภีร์ไวยากรณ์). **ปยุชฺชนํ** การประกอบเข้า **ปโยโค** ชื่อว่าปโยคะ **วินิโยโค** ได้แก่การรวมเข้าไว้ด้วยกัน.

ชื่อในคัมภีร์อื่นหรือของคัมภีร์เหล่าอื่น ชื่อว่าปรสมัญญา, (อธิบายว่า ชื่อในคัมภีร์ไวยากรณ์หรือของอาจารย์ผู้สวดคัมภีร์ไวยากรณ์), การประกอบเข้า ชื่อว่าปโยคะ ได้แก่การรวมเข้าไว้ด้วยกัน

ตตฺถ (**สมญฺญาสุ**) ในบรรดาชื่อทั้งหลายเหล่านั้น **ปฐมทุติยา** (**อกฺขรา**) อักษรทั้งหลายตัวที่ ๑ และที่ ๒ **วคฺคานํ** ของวรรคทั้งหลาย **สกาโร จ** และสอักษร **อโฆสา** ชื่อว่าอโฆสะ (ออกเสียงไม่ก้อง). **เอกวีสติ** อักษรทั้งหลาย ๒๑ ตัว **อิติ** คือ **ตติยจตุตฺถปญฺจมา** อักษรทั้งหลายตัวที่ ๓ ที่ ๔ และที่ ๕ **วคฺคานํ** ของวรรคทั้งหลาย **ยรลวหฬา จ** และ ย ร ล ว ห และ ฬ อักษรทั้งหลาย **โฆสา นาม** ชื่อว่าโฆสะ (ออกเสียงก้อง).

บรรดาชื่อเหล่านั้น อักษรตัวที่ ๑ ที่ ๒ ของวรรค และสอักษร ชื่อว่าอโฆสะ (ออกเสียงไม่ก้อง), อักษร ๒๑ ตัว คือ ตัวที่ ๓ ๔ ๕ ของวรรค และ ย ร ล ว ห ฬ ชื่อว่าโฆสะ (ออกเสียงก้อง)

เอตฺถ (**อกฺขเรสุ**) **จ** และในบรรดาอักษรทั้งหลายเหล่านี้ **ทุติยจตุตฺถา** (**อกฺขรา**) อักษรทั้งหลายตัวที่ ๒ และที่ ๔ **วคฺคานํ** ของวรรคทั้งหลาย **วุจฺจนฺติ** ย่อมถูกเรียก **ธนิตา อิติปิ** ว่าธนิตะบ้าง, **อิตเร** (**อกฺขรา**) อักษรทั้งหลายนอกนี้ **สิถิลา อิติ** (**วุจฺจนฺติ**) ย่อมถูกเรียกว่าสิถิละ. **วินาโส** การทำให้พินาสไป **โลโป** ชื่อว่าโลปะ. **รสฺสสฺสรา** สระเสียงสั้นทั้งหลาย **สกทีเฆหิ** กับด้วยสระเสียงยาวของตนทั้งหลาย **สวณฺณา นาม** ชื่อว่าสวัณณะ **อญฺญมญฺญํ** ของกันและกัน. **เต** สวัณณะทั้งหลายเหล่านั้น **วุจฺจนฺติ** ย่อมถูกเรียก **สรูปา อิติปิ** ว่าสรูปะบ้าง. **พฺยญฺชนานิ** พยัญชนะทั้งหลาย **สรานนฺตริตานิ** อันไม่มีสระคั่นในระหว่าง **สํโยโค** ชื่อว่าสังโยคะ. **อตฺถวํ** (**ปโยคํ**) ศัพท์ที่มีอรรถ **ธาตุปจฺจยวิภตฺติวชฺชิตํ** อันเว้นจากธาตุ ปัจจัย และวิภัตติ **ลิงฺคํ** ชื่อว่าลิงคะ. **วิภตฺยนฺตํ** ศัพท์ที่มีวิภัตติเป็นที่สุด **ปทํ** ชื่อว่าปทะ. **อิจฺเจวมาทิ** ดังนี้เป็นต้น.

และบรรดาอักษรเหล่านี้ อักษรตัวที่ ๒ และที่ ๔ ของวรรค เรียกว่าธนิตะบ้าง, อักษรนอกนี้ เรียกว่าสิถิละ, การลบ ชื่อว่าโลปะ, สระเสียงสั้นคู่กับสระเสียงยาวของตน ชื่อว่าสวัณณะ, สวัณณะเหล่านั้น เรียกว่าสรูปะบ้าง, พยัญชนะหลายตัวอันไม่มีสระคั่นในระหว่าง ชื่อว่าสังโยค, ศัพท์ที่ไม่ใช่ธาตุ ปัจจัย และวิภัตติ แต่มีอรรถ ชื่อว่าลิงค์, ศัพท์ที่มีวิภัตติเป็นที่สุด ชื่อว่าบท ดังนี้เป็นต้น

สญฺญาวิธานํ วิธีการเรียกชื่ออักษร **อิติ** จบเท่านี้.

จบวิธีการเรียกชื่ออักษร

๑.๒. สรสนฺธิวิธาน
วิธีต่อสระ

อถ ต่อจากสัญญาวิธานนั้น **สรสนฺธิ** การต่อสระ (**มยา** อันข้าพเจ้า) **วุจฺจเต** จะกล่าว.

ต่อไป ข้าพเจ้าจะกล่าวการต่อสระ

สราทิสญฺญาย เมื่อการตั้งชื่ออักษรมีสระเป็นต้น (**โสตุชเนน** อันนักศึกษา **กตาย** กระทำแล้ว) **อิธ** (**อุทาหรณรูเปสุ**) ในรูปแห่งอุทาหรณ์ทั้งหลายเหล่านี้ **โลก อคฺคปุคฺคโล, ปญฺญา อินฺทฺริยํ, ตีณิ อิมานิ, โน หิ เอตํ, ภิกฺขุนี โอวาโท, มาตุ อุปฏฺฐานํ, สเมตุ อายสฺมา, อภิภู อายตนํ, ธนํ เม อตฺถิ, สพฺเพ เอว, ตโย อสฺสุ ธมฺมา, อสนฺโต เอตฺถ น ทิสฺสนฺติ อิติ** คือ โลก อคฺคปุคฺคโล, ... อสนฺโต เอตฺถ น ทิสฺสนฺติ **กจฺจายโน** อาจารย์กัจจายนะ **อาห** กล่าวแล้ว **ปริภาสํ** ซึ่งปริภาสาสูตร **พฺยญฺชนวิโยชนตฺถํ** เพื่อการแยกออกซึ่งพยัญชนะ **สพฺพสนฺธิกรณฏฺฐาเน** ในสถานที่ของการทำสนธิทั้งปวง

ในรูปอุทาหรณ์เหล่านี้ คือ โลก อคฺคปุคฺคโล, ... อสนฺโต เอตฺถ น ทิสฺสนฺติ เมื่อตั้งชื่ออักษรว่าสระเป็นต้นแล้ว อาจารย์กัจจายนะจะกล่าวปริภาสาสูตร เพื่อแยกพยัญชนะออก(จากสระ) ในที่ทำสนธิทั้งปวง

๑๒. ปุพฺพมโธฐิตมสฺสรํ สเรน วิโยชเย. (๕ บท, ปริภาสาสูตร)

โสตุชโน นักศึกษา **วิโยชเย** พึงแยกออก **ปุพฺพํ** (**พฺยญฺชนํ**) ซึ่งพยัญชนะตัวหน้า **สเรน** จากสระ (**กตฺวา** กระทำ) **อโธฐิตํ** ให้ตั้งอยู่ข้างล่าง **อสฺสรํ** (**จ**) และให้ไม่มีสระ.

นักศึกษาควรแยกพยัญชนะตัวหน้าออกจากสระ ทำให้ตั้งอยู่ข้างล่างและไม่มีสระ

สเรนาติ (**ปทํ**) บทว่า “สเรน” **กรณวจนํ** (**โหติ**) เป็นตติยาวิภัตติ **นิสฺสกฺเก** ในอรรถปัญจมีวิภัตติ **สหโยเค วา** หรือในอรรถตติยาวิภัตติที่ประกอบด้วยอรรถของสหศัพท์.

บทว่า “สเรน” เป็นตติยาวิภัตติ ในอรรถปัญจมีวิภัตติหรือในอรรถตติยาวิภัตติที่ประกอบด้วยอรรถของสหศัพท์

สนฺธิตพฺเพ (**ฐาเน**) ในที่อันควรทำสนธิ **โสตุชโน** นักศึกษา **อนติกฺกมนฺโต** ไม่ข้ามไปอยู่ (**กมํ** ซึ่งลำดับ) **วิโยชเย** พึงแยกออก **สรสหิตํ ปุพฺพพฺยญฺชนํ** ซึ่งพยัญชนะตัวหน้าที่มีสระ **สรโต** จากสระ **กตฺวา** กระทำ **อโธฐิตํ** ให้ตั้งอยู่ข้างล่าง **อสฺสรํ จ** และให้ไม่มีสระ. พฺยญฺชนํ พยัญชนะ วิโยเชตพฺพํ อันนักศึกษาควรแยกออก สรโต จากสระ อิติ (อิมินา สุตฺเตน) ด้วยสูตรนี้.

ในที่ควรทำสนธิ นักศึกษาอย่าข้ามลำดับไป ควรแยกพยัญชนะตัวหน้าที่มีสระ ออกจากสระ ทำให้ตั้งอยู่ข้างล่างและให้ไม่มีสระ ควรแยกพยัญชนะออกจากสระด้วยสูตรนี้

เอตฺถ ในสนธิกัณฑ์นี้ **จ** ต่อจากนี้ไป **พฺยญฺชนนฺติ** (**วจนํ**) การกล่าวว่า “พยัญชนะ” (**มยา**) **ลทฺธํ** อันเราได้แล้ว **อสฺสรคฺคหณสามตฺถิเยน** เพราะความสามารถแห่ง**อสฺสร**ศัพท์.

ในสนธิกัณฑ์นี้ ตั้งแต่นี้เป็นต้นไป การกล่าวว่า “พยัญชนะ” หมายถึงพยัญชนะที่แยกจากสระ ไม่มีสระอีก

๑๓. สรา สเร โลปํ. (๓ บท, ปุพพโลปวิธิสูตร)

สเร เพราะสระหลัง **สรา** สระทั้งหลาย (**ปปฺโปนฺติ** ย่อมถึง) **โลปํ** ซึ่งการลบ.

เพราะสระหลัง ลบสระหน้า

สเร เพราะสระ **ฐิเต** อันตั้งอยู่ **ปเร** ข้างหลัง **สรา โข** สระทั้งหลาย **สพฺเพปิ** แม้ทั้งปวง **ปปฺโปนฺติ** ย่อมถึง **โลปํ** ซึ่งการลบ.

เพราะสระอันตั้งอยู่ข้างหลัง สระหน้าทั้งปวง ย่อมถึงการลบ

อทสฺสนํ การไม่เห็น **อนุจฺจารณํ** คือการสวดออกเสียงไม่ได้ **โลโปติ** ชื่อว่าโลปะ. **เอตฺถ** ในสูตรนี้ **สราติ** (**ปทํ**) บทว่า “สรา” **การิยีนิทฺเทโส** เป็นบทแสดงซึ่งการิยี (สระที่จะถูกทำ). **พหุวจนํ ปน** ก็วิภัตติฝ่ายพหูพจน์ **เอตฺถ** ในคำว่า “สรา” นี้ **โลปญาปนตฺถํ** มีประโยชน์ต่อการให้รู้วิธีการลบ **พหูนํ** (**สรานํ**) ซึ่งสระทั้งหลายจำนวนมาก **เอเกกสฺมึ สเร ปเร** เพราะสระข้างหลังตัวหนึ่งๆ. **สเรติ** บทว่า “สเร” **นิมิตฺตนิทฺเทโส** เป็นบทแสดงซึ่งนิมิต (สระที่เป็นเหตุ). **จ** อนึ่ง **อยํ** บทว่า “สเร” นี้ **นิมิตฺตสตฺตมี** เป็นสัตตมีวิภัตติในอรรถเหตุ. **สนฺธิการิยํ** วิธีการทำสนธิ **น โหติ** ย่อมไม่มี **วณฺณกาลพฺยวธาเน** ในที่คั่นแห่งอักษรและกาล **นิมิตฺโตปาทานสามตฺถิยโต** เพราะความสามารถแห่งการถือเอาซึ่งเหตุ. **โลปนฺติ** บทว่า “โลปํ” **การิยนิทฺเทโส** เป็นบทแสดงซึ่งวิธีอันควรกระทำ.

การไม่เห็น การสวดออกเสียงไม่ได้ ชื่อว่าการลบ ในสูตรนี้ บทว่า “สรา” แสดงสระที่ควรถูกทำ วิภัตติฝ่ายพหูพจน์ในคำว่า “สรา” นี้ มีประโยชน์ต่อการให้รู้วิธีลบสระหลายตัว เพราะสระข้างหลังตัวหนึ่งๆ บทว่า “สเร” แสดงเหตุของการลบ อนึ่ง บทว่า “สเร” นี้ เป็นสัตตมีวิภัตติในอรรถเหตุ จะไม่ทำสนธิในที่มีอักษรและกาลคั่นอยู่ เพราะเป็นความสามารถแห่งการถือเอาเหตุ บทว่า “โลปํ” แสดงวิธีที่ควรทำ

ปน ก็ **อิทํ สุตฺตํ** สูตรนี้ (**โสตุชเนน**) **ทฏฺฐพฺพํ** อันนักศึกษาพึงทราบ **ปุพฺพโลปวิธานนฺติ** ว่าเป็นวิธีแห่งการลบซึ่งสระหน้า **ปรโลปวิธานโต** เพราะวิธีแห่งการลบซึ่งสระหลัง **อุปริ** (**วกฺขมานสฺมา**) จักถูกกล่าวในสูตรเบื้องบน. **เวทิตพฺพํ** พึงทราบ **เอวํ** อย่างนี้ อิติ ว่า **วิธิ** (**โหติ**) เป็นวิธี **ปุพฺพสฺเสว** แห่งสระตัวหน้าเท่านั้น **สตฺตมีนิทฺเทเส** ในที่แสดงด้วยสัตตมีวิภัตติ **สพฺพตฺถ** ทุกที่, **น วิธานํ** ไม่ใช่วิธี **ปรสฺส** แห่งสระตัวหลัง.

พึงทราบว่า สูตรนี้เป็นวิธีลบสระหน้า เพราะวิธีลบสระหลัง จะกล่าวในสูตรข้างหน้า และให้

ทราบว่า ในที่แสดงนิมิตด้วยสัตตมีวิภัตติทุกแห่ง จะเป็นวิธีของสระหน้าเท่านั้น ไม่ใช่วิธีของสระหลัง

อสฺสรํ อิติ จ บทว่า “อสฺสรํ” ด้วย **อโธฐิตํ อิติ จ** บทว่า “อโธฐิตํ” ด้วย **วตฺตเต** ย่อมตามไป, **สิลิฏฺจกถเน** เมื่อการกล่าวให้สำเร็จ **สติ** มีอยู่ **กจฺจายโน** อาจารย์กัจจายนะ **อาห** กล่าวแล้ว **ปริภาสํ** ซึ่งปริภาสาสูตร.

บทว่า “อสฺสรํ” และ “อโธฐิตํ” ตามไป เมื่อจะกล่าวให้สำเร็จ อาจารย์กัจจายนะจึงกล่าวปริภาสาสูตร

๑๔. **นเย ปรํ ยุตฺเต.** (๓ บท, ปริภาสาสูตร)

ยุตฺเต เมื่อความสมควร (**สติ** มีอยู่ **โสตุชโน** นักศึกษา) **นเย** พึงนำไป (**พฺยญฺชนํ** ซึ่งพยัญชนะ) **อสฺสรํ** อันไม่มีสระ **อโธฐิตํ** อันตั้งอยู่ข้างล่าง **ปรํ** สู่สระตัวหลัง.

เมื่อมีความสมควร พึงนำพยัญชนะที่ไม่มีสระอันตั้งอยู่ข้างล่างไปสู่สระหลัง

ฐาเน เมื่อฐานะ **ยุตฺเต** สมควรแล้ว, (**โสตุชโน** นักศึกษา) **นเย** พึงนำไป **พฺยญฺชนํ** ซึ่งพยัญชนะ **สรรหิตํ โข** อันเว้นจากสระ **อโธฐิตํ** อันตั้งอยู่ข้างล่าง **ปรกฺขรํ** สู่สระหลัง, **ปรนยนํ** การนำไปสู่สระหลัง (**โสตุชเนน**) **กาตพฺพํ** อันนักศึกษาควรทำ **อิติ** (อิมินา สุตฺเตน) ด้วยสูตรนี้.

เมื่อฐานะสมควรแล้ว นักศึกษาควรนำพยัญชนะที่ไม่มีสระซึ่งตั้งอยู่ข้างล่างไปสู่สระหลัง ควรนำพยัญชนะไปสู่สระหลังด้วยสูตรนี้

ยุตฺตคฺคหณํ ยุตฺตศัพท์ **เอตฺถ** (**สุตฺเต**) ในสูตรนี้ **นิคฺคหีตนิเสธนตฺถํ** มีประโยชน์ต่อการห้ามซึ่งนิคหิต. **เตน** เพราะเหตุนั้น **ปรนยนสนฺเทโห** ความสงสัยด้วยการนำไปสู่สระหลัง **อกฺโกจฺฉิ มํ อวธิ มนฺติอาทีสุ** (**อุทาหรเณสุ**) ในอุทาหรณ์ทั้งหลาย มี “อกฺโกจฺฉิ มํ อวธิ มํ” เป็นต้น **น โหติ** ย่อมไม่มี.

***ยุตฺต**ศัพท์ในสูตรนี้ มีประโยชน์ต่อการห้ามนำนิคหิตไปสู่สระหลัง เพราะฉะนั้น จึงไม่มีความสงสัยเรื่องการนำไปสู่สระหลัง ในอุทาหรณ์ว่า “อกฺโกจฺฉิ มํ อวธิ มํ” เป็นต้น*

(**อุทาหรณรูปานิ** รูปแห่งอุทาหรณ์ทั้งหลาย **สิชฺฌนฺติ** ย่อมสำเร็จ **เอวํ** อย่างนี้)

(อุทาหรณ์ทั้งหลาย มีรูปสำเร็จอย่างนี้)

โลกคฺคปุคฺคโล, ปญฺญินฺทฺริยํ, ตีณิมานิ, โน เหตํ, ภิกฺขุโนวาโท, มาตุปฏฺฐานํ, สเมตายสฺมา, อภิภายตนํ, ธนํ มตฺถิ, สพฺเพว, ตยสฺสุ ธมฺมา, อสนฺเตตฺถ น ทิสฺสนฺติ.

ปุพฺพโลเป เมื่อการลบสระหน้า **อิธ** (**อุทาหรเณสุ**) ในอุทาหรณ์ทั้งหลายเหล่านี้ **ยสฺส อิทานิ, สญฺญา อิติ, ฉายา อิว, กถา เอว กา, อิติ อปิ, อสฺสมณี อสิ, จกฺขุ อินฺทฺริยํ, อกตญฺญู อสิ, อากาเส อิว, เต อปิ, วนฺเท อหํ, โส อหํ, จตฺตาโร อิเม,**

วสโล อิติ, โมคฺคลฺลาโน อาสิ พีชโก, ปาโต เอวาติ คือ “ยสฺส อิทานิ ... ปาโต เอว” **สมฺปตฺเต** จะมาถึง,

สเรติ (**ปทํ**) บทว่า “สเร” **อธิกาโร** ตามไปไกล. **ปน** ก็ **อิธ** (**สุตฺเต**) ในสูตร(ที่จะถึง) นี้ **สโรติ ปเท** เมื่อบทว่า “สโร” **สรมฺหาติ ปเท** เมื่อบทว่า “สรมฺหา” **โลปนฺติ จ ปเท** และเมื่อบทว่า “โลปํ” **วตฺตมาเน** ตามไปอยู่ **กตฺวา** เพราะกระทำ (**ปริภาสํ** ซึ่งการกล่าวครอบคลุม) **อิติ** ว่า “**วิภตฺติวิปริณาโม** การเปลี่ยนซึ่งวิภัตติ (**กาตพฺโพ** นักศึกษาควรกระทำ) **อตฺถวสา** ตามอำนาจแห่งเนื้อความ”.

เมื่อจะถึงการลบสระหน้าในอุทาหรณ์เหล่านี้ คือ “ยสฺส อิทานิ ... ปาโต เอว”,

บทว่า “สเร” ตามไปไกล ก็เมื่อบทว่า “สโร” “สรมฺหา” และ “โลปํ” ตามไปในสูตร(ที่จะถึง) นี้ เพราะมีปริภาสาว่า “ควรเปลี่ยนวิภัตติไปตามเนื้อความ้

๑๕. วา ปโร อสรูปา. (๓ บท, ปรโลปวิธิสูตร)

ปโร สโร สระอันอยู่ข้างหลัง **อสรูปา สรมฺหา** จากสระอันมีรูปไม่เหมือนกัน (**ปปฺโปติ** ย่อมถึง) **โลปํ** ซึ่งการลบ **วา** บ้าง.

ลบสระหลัง จากสระที่มีวัณณะไม่เหมือนกัน บ้าง

ปโร สโร สระอันอยู่ข้างหลัง **อสมานรูปมฺหา สรมฺหา** จากสระอันมีรูปไม่เหมือนกัน **ปปฺโปติ** ย่อมถึง **โลปํ** ซึ่งการลบ **วา** บ้าง.

ลบสระหลัง จากสระที่มีวัณณะไม่เหมือนกัน บ้าง

รูปํ รูป **สมานํ** อันเหมือนกัน **อสฺส** (**สรสฺส**) แห่งสระนั้น (**อตฺถิ** มีอยู่) **อิติ** เพราะเหตุนั้น **โส** สระนั้น **สรูโป** ชื่อว่าสรูปะ. **น สรูโป** ไม่ใช่สระที่มีรูปเหมือนกัน **อสรูโป** ชื่อว่าอสรูปะ, **อสวณฺโณ** ได้แก่สระที่มีวัณณะ(ฐาน)ไม่เหมือนกัน. **ปน** ก็ **วาสทฺโท** วาศัพท์ **วตฺตเต** ย่อมเป็นไป **ทฺวิธา** โดยอรรถ ๒ อย่าง **อาอุปสคฺโค วิย** เหมือน อา อุปสัค **วตฺตมาโน** อันเป็นไปอยู่ **มริยาทายํ** ในขอบเขต **อภิวิธิมฺหิ จ** และในการแผ่ไป **ยสฺมา** เพราะเหตุใด, (**ตสฺมา** เพราะเหตุนั้น) **วาสทฺโท** วาศัพท์ **วตฺตเต** ย่อมเป็นไป **วิกปฺเป** ในอรรถไม่แน่นอน **กตฺถจิ** ในบางสูตร, **ยถาววตฺถิตรูปปริคฺคเห** และในอรรถการถือเอาซึ่งรูปตามที่ท่านกำหนดไว้ **กตฺถจิ** ในบางสูตร. **ปน** แต่ว่า **อิธ** ในสูตรนี้ **วาสทฺโท** วาศัพท์ **วตฺตเต** ย่อมเป็นไป **ปจฺฉิเม** ในอรรถหลัง. **ตโต** เพราะเหตุนั้น **วาสทฺโท** วาศัพท์ **เอตฺถ** ในสูตรนี้ **ทีเปติ** ย่อมแสดง **วิธึ** ซึ่งวิธี **นิจฺจํ** อันแน่นอน **อนิจฺจํ** อันไม่แน่นอน **อสนฺตํ จ** และอันไม่มีในสูตร. **พฺยญฺชนํ** พยัญชนะ **เนตพฺพํ** อันนักศึกษาควรนำไป **ปรํ** สู่สระหลัง **นเย ปรํ ยุตฺเตติ** ด้วยสูตรว่า “นเย ปรํ ยุตฺเต”.

*สระที่มีรูปเหมือนกัน ชื่อว่า**สรูปะ** ไม่ใช่สระที่มีรูปเหมือนกัน ชื่อว่า**อสรูปะ** ได้แก่สระที่วัณณะไม่เหมือนกัน ก็ **อา** อุปสัคเป็นไปในอรรถ ๒ อย่าง คือ **มริยาทา** ขอบเขต และ*

*อภิวิธิ การแผ่ไป ฉันใด, **วา**ศัพท์ ก็เป็นไปในอรรถ ๒ อย่าง คือ **วิกัปปะ** ไม่แน่นอนในบางสูตร และ **ยถาววัตถิตรูปปริคคหะ** การถือเอารูปตามที่ท่านกำหนดไว้แล้วในบางสูตร ฉันนั้น, แต่ในสูตรนี้เป็นไปในอรรถหลัง เพราะฉะนั้น **วา**ศัพทในสูตรนี้ จึงแสดงทั้งวิธีแน่นอน ไม่แน่นอน และไม่มีในสูตร นักศึกษาควรนำพยัญชนะไปประกอบกับสระหลัง ด้วยสูตรว่า "นเย ปรํ ยุตฺเต"*

(**อุทาหรณรูปานิ** รูปแห่งอุทาหรณ์ทั้งหลาย **สิชฺฌนฺติ** ย่อมสำเร็จ **เอวํ** อย่างนี้)

(อุทาหรณ์ทั้งหลาย มีรูปสำเร็จอย่างนี้)

ยสฺสทานิ ยสฺส อิทานิ, สญฺญาติ สญฺญา อิติ, ฉายาว ฉายา อิว, กถาว กา กถา เอว กา, อิติปิ อิติ อปิ, อสฺสมณีสิ อสฺสมณี อสิ. จกฺขุนฺทฺริยมิติ นิจฺจํ. อกตญฺญูสิ อกตญฺญู อสิ, อากาเสว อากาเส อิว, เตปิ เต อปิ, วนฺเทหํ วนฺเท อหํ, โสหํ โส อหํ, จตฺตาโรเม จตฺตาโร อิเม, วสโลติ วสโล อิติ, โมคฺคลฺลาโนสิ พีชโก โมคฺคลฺลาโน อาสิ พีชโก, ปาโตว ปาโต เอว.

(**วิธิ** วิธี **อิมสฺส สุตฺตสฺส** ของสูตรนี้) **น ภวติ** ย่อมไม่มี **อิธ** ในอุทาหรณ์ทั้งหลายเหล่านี้ **อิจฺจาทิ** เป็นต้นว่า "ปญฺจินฺทฺริยานิ, สทฺธินฺทฺริยํ, สตฺตุตฺตโม, เอกูนวีสติ, ยสฺเสเต, สุคโตวาโท, ทิฏฺฐาสโว, ทิฏฺโฐโฆ, จกฺขายตนํ, ตํ กุเตตฺถ ลพฺภา้.

ในอุทาหรณ์ว่า "ปญฺจินฺทฺริยานิ ... ตํ กุเตตฺถ ลพฺภา" เป็นต้น ไม่ทำด้วยวิธีของสูตรนี้

จ ต่อไป (**สงฺคหคาถา** คาถารวบรวมวิธี) ***ภวติ*** ย่อมมี **ววตฺถิตวิภาสาย** เพราะวาศัพท์กล่าวกำหนดไว้ (**อิติ**) คือ

> **ปโร สโร** สระอันอยู่ข้างหลัง **อวณฺณโต** จากอวัณณะ **น ลุปฺปเต** ย่อมไม่ถูกลบ **วินา** ยกเว้น **อิทานีตีเววาที** (**สทฺทํ**) ซึ่งศัพท์มี อิทานิ อิติ อิว เอว เป็นต้น, **ทีโฆ** (**สโร**) ทีฆสระ **อาเสวาทิวิวชฺชิโต** อันเว้นซึ่ง อา ของ อาสิ และ เอ ของ เอว เป็นต้น **ปโร** อันอยู่ข้างหลัง **อญฺญโต** (**สรโต**) จากสระอื่น **น ลุปฺปเต** ย่อมไม่ถูกลบ.

ต่อไป จะมีคาถารวบรวมวิธีตามที่วาศัพท์กล่าวกำหนดไว้ คือ

> *สระข้างหลังจากอวัณณะ จะไม่ถูกลบ ยกเว้น อิทานิ อิติ อิว และ เอว ศัพท์เป็นต้น, ทีฆสระที่อยู่หลังจากสระอื่น (คือ อิ อี อุ อู เอ โอ) จะไม่ถูกลบ ยกเว้น อาสิ และ เอว เป็นต้น*

อิธ (**อุทาหรเณสุ**) ในอุทาหรณ์ทั้งหลายเหล่านี้ **พนฺธุสฺส อิว, อุป อิกฺขติ, อุป อิโต, อว อิจฺจ, ชิน อีริตํ, น อุเปติ, จนฺท อุทโย, ยถา อุทเก อิติ** คือ พนฺธุสฺส อิว ... ยถา อุทเก **โลเป** เมื่อการลบ **ปุพฺพาวณฺณสฺสรานํ** ซึ่งสระอันเป็นอวัณณะข้างหน้าทั้งหลาย **กเต** อันนักศึกษากระทำแล้ว,

ปโรติ บทว่า "ปโร" **อสรูเปติ จ** และบทว่า "อสรูเป" **วตฺตเต** ย่อมตามไป, **ตถา**

เหมือนกัน, **อิวณฺณคฺคหณํ จ** อิวณฺณศัพท์ด้วย **อิโต** (**สุตฺตโต**) จากสูตรนี้ **อิวณฺโณ ยํ นวาติ** ว่า "อิวณฺโณ ยํ นวา" **อุคฺคหณํ จ** อุศัพท์ด้วย **อิโต** (**สุตฺตโต**) จากสูตรนี้ **วโมทุทนฺตานนฺติ** ว่า "วโมทุทนฺตานํ" **อนุวตฺเตตพฺพํ** อันนักศึกษาควรให้ตามมา **อิธ** ในสูตร (กฺวจาสวณฺณํ ลุตฺเต) นี้ **สีหคติยา** โดยสีหคตินัย

ในอุทาหรณ์เหล่านี้ คือ พนฺธุสฺส อิว ... ยถา อุทเก เมื่อลบสระอันเป็นอวัณณะข้างหน้าแล้ว,

บทว่า "ปโร" และ "อสรูเป" ตามไป, ***อิวณฺณ****ศัพท์จากสูตรนี้ว่า "อิวณฺโณ ยํ นวา" และ* ***อุ****ศัพท์จากสูตรนี้ว่า "วโมทุทนฺตานํ" ควรให้ตามมาในสูตรที่จะกล่าวต่อไปนี้เหมือนกัน โดยวิธีเหมือนราชสีห์เหลียวหลัง*

๑๖. กฺวจาสวณฺณํ ลุตฺเต. (๓ บท, อาเทสวิธิสูตร)

(**ปุพฺพสฺสเร** เมื่อสระหน้า) **ลุตฺเต** ถูกลบแล้ว **ปโร** (**สโร**) สระข้างหลัง (**ปปฺโปติ** ย่อมถึง) **อสวณฺณํ** ซึ่งความเป็นอสวัณณะ **กฺวจิ** บ้าง.

เมื่อลบสระหน้าแล้ว สระหลังเป็นอสวัณณะบ้าง

ปุพฺพสฺสเร เมื่อสระหน้า **อสรูเป** อันมีรูปไม่เหมือน **ลุตฺเต** ถูกลบแล้ว **ปโร สโร** สระข้างหลัง **อิวณฺณภูโต** อันเป็นอิวัณณะ **อุการภูโต จ** และเป็นอุอักษร **ปปฺโปติ** ย่อมถึง **อสวณฺณํ** ซึ่งความเป็นอสวัณณะ **กฺวจิ** บ้าง.

เมื่อลบสระหน้าอันมีรูปไม่เหมือนกันแล้ว สระหลังคือ อิวัณณะ (อิ อี) และ อุ อักษร เป็นอสวัณณะ (คือ เอ โอ) บ้าง

สวณฺณา วัณณะเหมือนกันทั้งหลาย **เอเตสํ** (**สรานํ**) ของสระทั้งหลายเหล่านี้ **นตฺถิ** ย่อมไม่มี **อิติ** เพราะเหตุนั้น **อสวณฺณา** ชื่อว่าอสวัณณะ, **เอกาโรการา** ได้แก่ เอ และ โอ อักษร. **ตตฺถ** ในที่ทำเป็นอสวัณณะนั้น **เอกาโรการา โหนฺติ** เป็น เอ อักษร และ โอ อักษรทั้งหลาย **อิวณฺณุการานํ** แห่งอิวัณณะและอุอักษรทั้งหลาย **ฐานาสนฺนวเสน** ด้วยสามารถแห่งความใกล้กันของฐาน.

สระที่วัณณะไม่เหมือนกัน ชื่อว่าอสวัณณะ ได้แก่ เอและโอ ในที่ทำเป็นอสวัณณะนั้น อิวัณณะ (อิ อี) เป็น เอ อุอักษรเป็น โอ โดยอาศัยฐานเสียงใกล้กัน

(**อุทาหรณรูปานิ** รูปแห่งอุทาหรณ์ทั้งหลาย **สิชฺฌนฺติ** ย่อมสำเร็จ **เอวํ** อย่างนี้)

(อุทาหรณ์ทั้งหลาย มีรูปสำเร็จอย่างนี้)

พนฺธุสฺเสว, อุเปกฺขติ, อุเปโต, อเวจฺจ, ชิเนริตํ, โนเปติ, จนฺโททโย, ยโถทเก.

กฺวจีติ (**ปทํ**) บทว่า "กฺวจิ" **กึ** (**ปโยชนํ**) มีประโยชน์อะไร. (**นิเสธนตฺถํ** มีประโยชน์ต่อการห้าม **เอกาโรการตฺตํ** ซึ่งความเป็น เอและโอ **อิธ** ในอุทาหรณ์ทั้งหลายเหล่านี้

อิติ คือ) **ตตฺริเม, ยสฺสินฺทฺริยานิ, มหิทฺธิโก, สพฺพีติโย, เตนุปสงฺกมิ, โลกุตฺตโร**.

บทว่า "กฺวจิ" มีประโยชน์อะไร มีประโยชน์ห้ามเป็น เอและโอ ในอุทาหรณ์เหล่านี้ คือ) ตตฺริเม, ยสฺสินฺทฺริยานิ, มหิทฺธิโก, สพฺพีติโย, เตนุปสงฺกมิ, โลกุตฺตโร เป็นต้น

ลุตฺเตติ (**ปทํ**) บทว่า "ลุตฺเต" **กึ** (**ปโยชนํ**) มีประโยชน์อะไร. (**นิเสธนตฺถํ** มีประโยชน์ต่อการห้าม **เอกาโรการตฺตํ** ซึ่งความเป็น เอและโอ **อลุตฺเต** ในที่ยังไม่ได้ลบสระหน้า **อิธ** ในอุทาหรณ์ทั้งหลายเหล่านี้ **อิติ** คือ) **ฉ อิเม ธมฺมา, ยถา อิทํ, กุสลสฺส อุปสมฺปทา**.

บทว่า "ลุตฺเต" มีประโยชน์อะไร มีประโยชน์ห้ามเป็น เอและโอ ในที่ยังไม่ได้ลบสระ ในอุทาหรณ์เหล่านี้ คือ) ฉ อิเม ธมฺมา, ยถา อิทํ, กุสลสฺส อุปสมฺปทา เป็นต้น

อสรูเปติ (**ปทํ**) บทว่า "อสรูเป" **กึ** (**ปโยชนํ**) มีประโยชน์อะไร. (**นิเสธนตฺถํ** มีประโยชน์ต่อการห้าม **เอกาโรการตฺตํ** ซึ่งความเป็น เอและโอ **สรูเป** ในที่มีสระเหมือนกัน **อิธ** ในอุทาหรณ์ทั้งหลายเหล่านี้ **อิติ** คือ) **จตฺตาริมานิ, มาตุปฏฺฐานํ**.

บทว่า "อสรูเป" มีประโยชน์อะไร มีประโยชน์ห้ามเป็น เอและโอ ในที่มีสระเหมือนกัน ในอุทาหรณ์เหล่านี้ คือ) จตฺตาริมานิ, มาตุปฏฺฐานํ เป็นต้น

จ สำหรับ **เอตฺถ** ในสูตรนี้ **ทฏฺฐพฺพํ** อันนักศึกษาพึงทราบ **อิติ** ว่า **วาคฺคหเณ** เมื่อ วา ศัพท์ **เหฏฺฐา** ในสูตร (วา ปโร อสรูปา) ข้างล่าง **สติปิ** แม้มีอยู่, **อวณฺเณ เอว** เมื่ออวัณณะเท่านั้น **ลุตฺเต** ถูกลบแล้ว **วุตฺตวิธิ** วิธีอันถูกกล่าว **อิธ** ในสูตรนี้ **โหติ** ย่อมมี **กฺวจิกรณโต** เพราะการกระทำของ กฺวจิ ศัพท์. **ตโต** เพราะเหตุนั้น (**วิธิ** วิธีของสูตรนี้) **น ภวติ** ย่อมไม่มี **อิธ** ในอุทาหรณ์ทั้งหลายเหล่านี้ **อิติ** คือ **ทิฏฺฐุปาทานํ, ปญฺจหุปาลิ, มุทินฺทฺริยํ, โย มิสฺสโร**.

สำหรับในสูตรนี้ นักศึกษาพึงทราบว่า เมื่อมี วา ศัพท์ อยู่ในสูตร (วา ปโร อสรูปา) ข้างล่าง และเมื่อมีการลบเท่านั้น จึงมีวิธีที่จะกล่าวในสูตรนี้ ตามหน้าที่ของ กฺวจิ ศัพท์ เพราะเหตุนั้น วิธีของสูตรนี้จึงไม่มีในอุทาหรณ์เหล่านี้ คือ ทิฏฺฐุปาทานํ, ปญฺจหุปาลิ, มุทินฺทฺริยํ, โย มิสฺสโร เป็นต้น

โลเป เมื่อการลบ **ปุพฺพสฺสรานํ** ซึ่งสระหน้าทั้งหลาย **กเต** อันนักศึกษากระทำแล้ว **อตฺร** ในอุทาหรณ์ทั้งหลายเหล่านี้ **อิติ** คือ **ตตฺร อยํ, พุทฺธ อนุสฺสติ, ส อตฺถิกา, สญฺญา วา อสฺส, ตทา อหํ, ยานิ อิธ ภูตานิ, คจฺฉามิ อิติ, อติ อิโต, กิกี อิว, พหุ อุปการํ, มธุ อุทกํ, สุ อุปธาริตํ, โยปิ อยํ, อิทานิ อหํ, สเจ อยํ, อปฺปสฺสุโต อยํ, อิตร อิตเรน, สทฺธา อิธ วิตฺตํ, กมฺม อุปนิสฺสโย, ตถา อุปมํ, รตฺติ อุปรโต, วิ อุปสโม**.

เมื่อนักศึกษาลบสระหน้าในอุทาหรณ์เหล่านี้แล้ว คือ ตตฺร อยํ, ... วิ อุปสโม

กฺวจีติ บทว่า "กฺวจิ" **อธิกาโร** ตามไปไกล. **ปโร, ลุตฺเตติ จ** บทว่า "ปโร" และ "ลุตฺเต" **วตฺตเต** ย่อมตามไป.

บทว่า “กฺวจิ” ตามไปไกล, บทว่า “ปโร” และ “ลุตฺเต” ตามไป(ไม่ไกล)

๑๗. ทีฆํ. (๑ บท, ปรทีฆวิธิสูตร)

(**ปุพฺพสฺสเร** เมื่อสระหน้า) **ลุตฺเต** ถูกลบแล้ว **ปโร** (**สโร**) สระหลัง (**ปปฺโปติ** ย่อมถึง) **ทีฆํ** ซึ่งความเป็นทีฆะ **กฺวจิ** บ้าง.

เมื่อลบสระหน้าแล้ว ทีฆะสระหลังบ้าง

ปุพฺพสฺสเร เมื่อสระหน้า **ลุตฺเต** ถูกลบแล้ว **สโร โข ปโร** สระข้างหลัง **ปปฺโปติ** ย่อมถึง **ทีฆภาวํ** ซึ่งความเป็นทีฆะ **กฺวจิ** บ้าง. **สวณฺณทีโฆ** ความเป็นทีฆะแห่งสระวัณณะเดียวกัน **รสฺสสฺสรานํ** แห่งรัสสสระทั้งหลาย **ฐานาสนฺนวเสน** ด้วยอำนาจแห่งความใกล้กันของฐาน (**โหติ** ย่อมมี) **อิติ** (**อิมินา สุตฺเตน**) ด้วยสูตรนี้.

เมื่อลบสระหน้าแล้ว สระหลังเป็นทีฆะบ้าง สูตรนี้ให้ทำรัสสสระเป็นทีฆะในวัณณะเดียวกัน โดยอาศัยฐานเดียวกัน

(**อุทาหรณรูปานิ** รูปแห่งอุทาหรณ์ทั้งหลาย **สิชฺฌนฺติ** ย่อมสำเร็จ **เอวํ** อย่างนี้).

(อุทาหรณ์ทั้งหลาย มีรูปสำเร็จอย่างนี้)

ตตฺรายํ, พุทฺธานุสฺสติ, สาตฺถิกา, สญฺญา วาสฺส, ตทาหํ, ยานีธ ภูตานิ, คจฺฉามีติ, อตีโต, กิกีว, พหูปการํ, มธูทกํ, สูปธาริตํ, โยปายํ, อิทานาหํ, สจายํ, อปฺปสฺสุตายํ, อิตรีตเรน, สทฺธีธ วิตฺตํ, กมฺมูปนิสฺสโย, ตถูปมํ, รตฺตูปรโต, วูปสโม.

กฺวจีติ บทว่า “กฺวจิ” **กึ** มีประโยชน์อะไร. (**นิเสธนตฺถํ** มีประโยชน์ต่อการห้าม **ทีฆตฺตํ** ซึ่งความเป็นทีฆะ **อิธ** ในอุทาหรณ์ทั้งหลายเหล่านี้ **อิติ** คือ) อจิรํ วตยํ กาโย, กิมฺปิมาย, ตีณิมานิ, ปญฺจสุปาทานกฺขนฺเธสุ, ตสฺสตฺโถ, ปญฺจงฺคิโก, มุนินฺโท, สตินฺทฺริยํ, ลหุฏฺฐานํ, คจฺฉามหํ, ตตฺริทํ, ปญฺจหุปาลิ, นตฺถญฺญํ.

บทว่า “กฺวจิ” มีประโยชน์ต่อการห้ามทีฆะ ในอุทาหรณ์เหล่านี้ คือ อจิรํ วตยํ กาโย ... นตฺถญฺญํ

ลุตฺเตติ บทว่า “ลุตฺเต” **กึ** มีประโยชน์อะไร. (**นิเสธนตฺถํ** มีประโยชน์ต่อการห้าม **ทีฆตฺตํ** ซึ่งความเป็นทีฆะ **อลุตฺเต** ในที่ยังไม่ได้ลบสระหน้า **อิธ** ในอุทาหรณ์ทั้งหลายเหล่านี้ **อิติ** คือ) ยถา อยํ, นิมิ อิว ราชา, กิกี อิว, สุ อุปธาริตํ.

บทว่า “ลุตฺเต” มีประโยชน์ต่อการห้ามทีฆะในที่ยังไม่ได้ลบสระหน้า ในอุทาหรณ์เหล่านี้ คือ ยถา อยํ ... สุ อุปธาริตํ

อิธ ในอุทาหรณ์ทั้งหลายเหล่านี้ **อิติ** คือ “**โลกสฺส อิติ, เทว อิติ, วิ อติปตนฺติ, วิ อตินาเมนฺติ, สํฆาฏิ อปิ, ชีวิตเหตุ อปิ, วิชฺชุ อิว, กึ สุ อิธ วิตฺตํ, สาธุ อิติ**” **โลเป** เมื่อการลบ **ปรสฺสรานํ** แห่งสระหลังทั้งหลาย **กเต** อันนักศึกษากระทำแล้ว,

ลุตฺเต, ทีฆนฺติ จ บทว่า “ลุตฺเต” และ “ทีฆํ” **วตฺตเต** ย่อมตามไป.

ในอุทาหรณ์เหล่านี้ คือ โลกสฺส อิติ, เทว อิติ, วิ อติปตนฺติ, วิ อตินาเมนฺติ, สํฆาฏิ อปิ, ชีวิตเหตุ อปิ, วิชฺชุ อิว, กึ สุ อิธ วิตฺตํ, สาธุ อิติ เมื่อทำการลบสระหลังแล้ว,

บทว่า “ลุตฺเต” และ “ทีฆํ” ตามไป

๑๘. ปุพฺโพ จ. (๒ บท, ปุพพทีฆวิธิสูตร)

ลุตฺเต (**ปรสฺสเร**) เมื่อสระหลังถูกลบแล้ว **ปุพฺโพ** (**สโร**) สระหน้า (**ปปฺโปติ** ย่อมถึง) **ทีฆํ** ซึ่งความเป็นทีฆะ **กฺวจิ** บ้าง.

เมื่อลบสระหลังแล้ว ทีฆะสระหน้าบ้าง

ปรสฺสเร เมื่อสระหลัง **ลุตฺเต** ถูกลบแล้ว **ปุพฺโพ สโร** สระหน้า **ปปฺโปติ** ย่อมถึง **ทีฆํ** ซึ่งความเป็นทีฆะ **กฺวจิ** บ้าง.

เมื่อลบสระหลังแล้ว ทีฆะสระหน้าบ้าง

จคฺคหณํ จศัพท์ **ลุตฺตทีฆคฺคหณานุกฑฺฒนตฺถํ** มีประโยชน์ต่อการดึงไว้ซึ่งลุตฺตศัพท์และทีฆศัพท์ (ไม่ให้ตามต่อไป). **ตํ** (**อนุกฑฺฒนํ**) การดึงไว้นั้น **ญาปนตฺถํ** มีประโยชน์ต่อการให้รู้ **อิติ** ว่า **จานุกฑฺฒิตํ** (**ปทํ**) บทที่จศัพท์ดึงไว้ **น อนุวตฺตเต** ย่อมไม่ตามต่อไป **อุตฺตรตฺร** (**สุตฺเต**) ในสูตรสูงๆขึ้นไป.

***จ**ศัพท์ มีประโยชน์ต่อการดึงเอา**ลุตฺต**ศัพท์และ**ทีฆ**ศัพท์ไว้ การดึงไว้นั้น เพื่อให้รู้ว่า บทที่**จ**ศัพท์ดึงไว้ จะไม่ตามไปในสูตรสูงๆขึ้น*

(**อุทาหรณรูปานิ** รูปแห่งอุทาหรณ์ทั้งหลาย **สิชฺฌนฺติ** ย่อมสำเร็จ **เอวํ** อย่างนี้).

(อุทาหรณ์ทั้งหลาย มีรูปสำเร็จอย่างนี้)

โลกสฺสาติ, เทวาติ, วีติปตนฺติ, วีตินาเมนฺติ, สํฆาฏีปิ, ชีวิตเหตูปิ, วิชฺชูว, กีสูธ วิตฺตํ, สาธูติ.

กฺวจีติ บทว่า “กฺวจิ” **กึ** (**ปโยชนํ**) มีประโยชน์อะไร. (**นิเสธนตฺถํ** มีประโยชน์ต่อการห้าม **ทีฆตฺตํ** ซึ่งความเป็นทีฆะ **อิธ** ในอุทาหรณ์ทั้งหลายเหล่านี้ **อิติ** คือ) ยสฺสทานิ, อิติสฺส, อิทานิปิ, เตสุปิ, จกฺขุนฺทฺริยํ, กินฺนุมาว.

บทว่า “กฺวจิ” มีประโยชน์ต่อการห้ามทีฆะ ในอุทาหรณ์เหล่านี้ คือ ยสฺสทานิ, อิติสฺส, อิทานิปิ, เตสุปิ, จกฺขุนฺทฺริยํ, กินฺนุมาว.

อิธ ในอุทาหรณ์ทั้งหลายเหล่านี้ **อิติ** คือ “**อธิคโต โข เม อยํ ธมฺโม, ปุตฺโต เต อหํ, เต อสฺส ปหีนา, ปพฺพเต อหํ, เย อสฺส**” **ปุพฺพโลเป** เมื่อการลบซึ่งสระหน้า **สมฺปตฺเต** ใกล้จะถึง.

ในอุทาหรณ์เหล่านี้ คือ "อธิคโต โข เม อยํ ธมฺโม, ปุตฺโต เต อหํ, เต อสฺส ปหีนา, ปพฺพเต อหํ, เย อสฺส" เมื่อจะถึงการลบสระหน้า

๑๙. **ยเมทนฺตสฺสาเทโส.** (๓ บท, อาเทสวิธิสูตร)

ยํ อาเทโส (โหติ) มีการอาเทศเป็น ย **เอทนฺตสฺส** แห่ง เอ อันเป็นที่สุดบท **กฺวจิ** บ้าง.

อาเทศ เอ ที่สุดบท เป็น ย บ้าง

ฐาเน (ยุตฺเต) เมื่อฐานะสมควรแล้ว **สเร ปเร** เพราะสระหลัง **ยการาเทโส** การอาเทศเป็น ย อักษร **เอการสฺส** แห่ง เอ อักษร **ปทนฺตภูตสฺส** อันเป็นที่สุดของบท **โหติ** ย่อมมี **กฺวจิ** บ้าง.

เมื่อสมควร เพราะสระหลัง อาเทศสระ เอ ที่สุดบท เป็น ย บ้าง

อยํ (วิธิ) วิธีนี้ **วิธิ (โหติ)** เป็นวิธี **เมเตเยสทฺทาทิสฺส เอว** แห่งสระเอ ของ เม เต เย เป็นต้นเท่านั้น **อกาเร** เพราะ ออักษร. **ยนฺติ** บทว่า "ยํ" **ยํ รูปํ** คือ ยรูป. **เอ เอว** สระเอเท่านั้น **อนฺโต** เป็นที่สุด **เอทนฺโต** ชื่อว่าเอทันตะ. **อาทิสฺสติ** ย่อมถูกแสดง **อาเทสิฏฺฐาเน** ในที่ที่มีการอาเทศ **อิติ** เพราะเหตุนั้น **อาเทโส** ชื่อว่าอาเทสะ. **ทีโฆ** ความเป็นทีฆะ **โหติ** ย่อมมี **ทีฆนฺติ** ด้วยสูตรว่า "ทีฆํ" **อธิกิจฺจ** เพราะอาศัย **พฺยญฺชเนติ** **(ปทํ)** ซึ่งบทว่า "พฺยญฺชเน.

วิธีนี้ เป็นวิธีอาเทศสระเอ ของ เม เต เย เป็นต้นเท่านั้น เพราะสระอข้างหลัง. บทว่า "ยํ" คือรูป ย ที่เป็นตัวอาเทศ. สระเอเท่านั้นเป็นที่สุด จึงชื่อว่าเอทันตะ. (อักษรที่)ถูกแสดงในที่ที่มีการอาเทศ ชื่อว่าอาเทสะ. เป็นทีฆะด้วยสูตรว่า "ทีฆํ" เพราะอาศัยบทว่า "พฺยญฺชเน" (ในพยัญชนสนธิ)

(**อุทาหรณรูปานิ** รูปแห่งอุทาหรณ์ทั้งหลาย **สิชฺฌนฺติ** ย่อมสำเร็จ **เอวํ** อย่างนี้).

(อุทาหรณ์ทั้งหลาย มีรูปสำเร็จอย่างนี้)

อธิคโต โข มฺยายํ ธมฺโม, ปุตฺโต ตฺยาหํ, ตฺยาสฺส ปหีนา, ปพฺพตฺยาหํ, ยฺยาสฺส.

กฺวจีติ บทว่า "กฺวจิ" **กึ** มีประโยชน์อะไร. (**นิเสธนตฺถํ** มีประโยชน์ต่อการห้าม **ยการาเทสํ** ซึ่งการอาเทศเป็น ย **อิธ** ในอุทาหรณ์ทั้งหลายเหล่านี้ **อิติ** คือ) เตนาคตา, ปุตฺตา มตฺถิ.

บทว่า "กฺวจิ" มีประโยชน์ต่อการห้ามอาเทศ ในอุทาหรณ์เหล่านี้ คือ เตนาคตา, ปุตฺตา มตฺถิ

อนฺตคฺคหณํ อนฺตศัพท์ **กึ (ปโยชนํ)** มีประโยชน์อะไร. (**นิเสธนตฺถํ** มีประโยชน์ต่อการห้าม **ยการาเทสํ** ซึ่งการอาเทศ **อิธ** ในอุทาหรณ์ทั้งหลายเหล่านี้ **อิติ** คือ) ธมฺมจกฺกํ ปวตฺเตนฺโต, ทเมนฺโต จิตฺตํ.

อนุตศัพท์ มีประโยชน์ต่อการห้ามอาเทศ เอ อันไม่อยู่ที่สุดบทเป็น ย ในอุทาหรณ์เหล่านี้ คือ ธมฺมจกฺกํ ปวตฺเตนฺโต, ทเมนฺโต จิตฺตํ.

อิธ ในอุทาหรณ์ทั้งหลายเหล่านี้ **อิติ** คือ “**ยาวตโก อสฺส กาโย, ตาวตโก อสฺส พฺยาโม, โก อตฺโถ, อถ โข อสฺส, อหํ โข อชฺช, โย อยํ, โส อสฺส, โส เอว, ยโต อธิกรณํ, อนุ อทฺธมาสํ, อนุ เอติ, สุ อาคตํ, สุ อากาโร, ทุ อากาโร, จกฺขุ อาปาถํ, พหุ อาพาโธ, ปาตุ อกาสิ, น ตุ เอวา**”

๒๐. วโมทุทนฺตานํ. (๒ บท, อาเทสวิธิสูตร)

วํ (**โหติ**) มีการอาเทศเป็น ว **โอทุทนฺตานํ** แห่งโออักษรและอุอักษรอันเป็นที่สุดบททั้งหลาย **กฺวจิ** บ้าง.

อาเทศ โอ และ อุ ที่สุดบท เป็น ว บ้าง

สเร ปเร เพราะสระหลัง **วการาเทโส** การอาเทศเป็น ว อักษร **โอการุการานํ** แห่งโออักษรและอุอักษรทั้งหลาย **อนฺตภูตานํ** อันเป็นที่สุดบท **โหติ** ย่อมมี **กฺวจิ** บ้าง. **อิทํ** (**สุตฺตํ**) สูตรนี้ **คหณํ** (**โหติ**) เป็นสูตรถือเอา **กขยตสทฺทาทิโอการสฺส** ซึ่งโออักษรของ ก ข ย ต ศัพท์เป็นต้น.

เพราะสระหลัง อาเทศโออักษรและอุอักษรที่สุดบท เป็น ว อักษร บ้าง สูตรนี้ หมายเอา โอ ของ ก ข ย ต เป็นต้น

(**อุทาหรณรูปานิ** รูปแห่งอุทาหรณ์ทั้งหลาย **สิชฺฌนฺติ** ย่อมสำเร็จ **เอวํ** อย่างนี้).

(อุทาหรณ์ทั้งหลาย มีรูปสำเร็จอย่างนี้)

ยาวตกฺวสฺส กาโย, ตาวตกฺวสฺส พฺยาโม, กฺวตฺโถ, อถ ขฺวสฺส, อหํ ขฺวชฺช, ยฺวายํ, สฺวสฺส, เสฺวว, ยตฺวาธิกรณํ, อนฺวทฺธมาสํ, อเนฺวติ, สฺวาคตํ, สฺวากาโร, ทฺวากาโร, จกฺขฺวาปาถํ, พหฺวาพาโธ, ปาตฺวากาสิ, น ตฺเวว.

กฺวจีติ บทว่า “กฺวจิ” **กึ** (**ปโยชนํ**) มีประโยชน์อะไร. (**นิเสธนตฺถํ** มีประโยชน์ต่อการห้าม **วการาเทสํ** ซึ่งการอาเทศเป็น ว **อิธ** ในอุทาหรณ์ทั้งหลายเหล่านี้ **อิติ** คือ) โก อตฺโถ, อถ โข อญฺญตรา, โยหํ, โสหํ, จตฺตาโรเม, สาคตํ, สาธาวุโส, โหตูติ.

บทว่า “กฺวจิ” มีประโยชน์ต่อการห้ามอาเทศเป็น ว ในอุทาหรณ์เหล่านี้ คือ โก อตฺโถ ... โหตูติ.

อนฺตคฺคหณํ อนฺตศัพท์ **กึ** (**ปโยชนํ**) มีประโยชน์อะไร. (**นิเสธนตฺถํ** มีประโยชน์ต่อการห้าม **วการาเทสํ** ซึ่งการอาเทศเป็น ว **อิธ** ในอุทาหรณ์ทั้งหลายเหล่านี้ **อิติ** คือ) สวนียํ, วิรวนฺติ.

***อนฺต**ศัพท์ มีประโยชน์ต่อการห้ามอาเทศ (อุ ที่ไม่อยู่ที่สุดบท) เป็น ว ในอุทาหรณ์เหล่านี้ คือ สวนียํ, วิรวนฺติ.*

อิธ ในอุทาหรณ์ทั้งหลายเหล่านี้ **อิติ** คือ "**ปฏิสนฺถารวุตฺติ อสฺส, สพฺพา วิตฺติ อนุภุยฺยเต, วิ อญฺชนํ, วิ อากโต, นที อาสนฺโน**" **อสรูเปติ** บทว่า "อสรูเป" **วตฺตเต** ย่อมตามไป **มณฺฑูกคติยา** ด้วยวิธีเหมือนกบกระโดด

ในอุทาหรณ์เหล่านี้ คือ "ปฏิสนฺถารวุตฺติ อสฺส ... นที อาสนฺโน" บทว่า "อสรูเป" ตามไป เหมือนกบกระโดด

๒๑. อิวณฺโณ ยํ นวา. (๓ บท, อาเทสวิธิสูตร)

อสรูเป (**สเร ปเร**) เพราะสระหลังอันมีรูปไม่เหมือนกัน **อิวณฺโณ** อิวัณณะ **ปปฺโปติ** ย่อมถึง **ยํ** ซึ่งความเป็น ย **นวา** บ้าง.

เพราะสระหลังอันมีรูปไม่เหมือนกัน อาเทศอิวัณณะ (อิอี) เป็น ย บ้าง

อสรูเป สเร ปเร เพราะสระหลังอันมีรูปไม่เหมือนกัน **ปุพฺโพ อิวณฺโณ** อิวัณณะข้างหน้า **ปปฺโปติ** ย่อมถึง **ยการํ** ซึ่งความเป็น ย อักษร **นวา** บ้าง.

เพราะสระหลังอันมีรูปไม่เหมือนกัน อาเทศอิวัณณะข้างหน้าเป็น ย บ้าง

อิ เอว อิเท่านั้น **วณฺโณ** เป็นวัณณะ **อิวณฺโณ** ชื่อว่าอิวัณณะ. **นวาสทฺโท** นวาศัพท์ **กฺวจิ-สทฺทปริยาโย** เป็นปริยายของ กฺวจิศัพท์.

อิเท่านั้นเป็นวัณณะ ชื่อว่าอิวัณณะ นวาศัพท์ แปลเหมือนกับ กฺวจิศัพท์

(**อุทาหรณรูปานิ** รูปแห่งอุทาหรณ์ทั้งหลาย **สิชฺฌนฺติ** ย่อมสำเร็จ **เอวํ** อย่างนี้).

(อุทาหรณ์ทั้งหลาย มีรูปสำเร็จอย่างนี้)

ปฏิสนฺถารวุตฺยสฺส, สพฺพา วิตฺยานุภุยฺยเต, พฺยญฺชนํ, พฺยากโต, นทฺยาสนฺโน.

นวาติ บทว่า "นวา" **กึ** (**ปโยชนํ**) มีประโยชน์อะไร. (**นิเสธนตฺถํ** มีประโยชน์ต่อการห้าม **ยการาเทสํ** ซึ่งการอาเทศเป็น ย **อิธ** ในอุทาหรณ์ทั้งหลายเหล่านี้ **อิติ** คือ) ปญฺจหงฺเคหิ, ตานิ อตฺตนิ, คจฺฉามหํ, มุตฺตจาคี อนุทฺธโต.

บทว่า "นวา" มีประโยชน์ต่อการห้ามไม่ให้อาเทศเป็น ย ในอุทาหรณ์เป็นต้นว่า ปญฺจหงฺเคหิ, ตานิ อตฺตนิ, คจฺฉามหํ, มุตฺตจาคี อนุทฺธโต.

อสรูเปติ บทว่า "อสรูเป" **กึ** (**ปโยชนํ**) มีประโยชน์อะไร. (**นิเสธนตฺถํ** มีประโยชน์ต่อการห้าม **ยการาเทสํ** ซึ่งการอาเทศเป็น ย **สรูเป** เพราะสระหลังมีรูปเหมือนกัน **อิธ** ในอุทาหรณ์ทั้งหลายเหล่านี้ **อิติ** คือ) อิติหิทํ, อคฺคีว, อตฺถีติ.

บทว่า "อสรูเป" มีประโยชน์ต่อการห้ามไม่ให้อาเทศเป็น ย เพราะสระหลังมีรูปเหมือนกัน ในอุทาหรณ์เป็นต้นว่า อิติหิทํ, อคฺคีว, อตฺถีติ.

อิธ ในอุทาหรณ์ทั้งหลายเหล่านี้ **อิติ** คือ "อติ อนฺตํ, อติ โอทาตา, ปติ อโย. ปติ

อาหรติ, ปติ เอติ, อิติ อสฺส, อิติ เอตํ, อิติ อาทิ” **ยการาเทเส** เมื่อการอาเทศเป็น ย อักษร **อิวณฺโณ ยํ นวาติ** ด้วยสูตรว่า “อิวณฺโณ ยํ นวา” **สมฺปตฺเต** ใกล้จะถึง

ในอุทาหรณ์เป็นต้นว่า “อติ อนฺตํ ... อิติ อาทิ” เมื่อใกล้จะถึงการอาเทศเป็น ย ด้วยสูตรว่า “อิวณฺโณ ยํ นวา้

๒๒. สพฺโพ จํ ติ. (๓ บท, อาเทสวิธิสูตร)

สพฺโพ ติ ติศัพท์ทั้งตัว **ปปฺโปติ** ย่อมถึง **จํ** ซึ่งความเป็น จ **กฺวจิ** บ้าง.

อาเทศ ติ ทั้งตัว เป็น จ บ้าง

อิทํ (**สุตฺตํ**) สูตรนี้ **คหณํ** (**โหติ**) เป็นสูตรถือเอา **ติสทฺทสฺส** ซึ่ง ติ ศัพท์ **อติ-ปติ-อิตีนํ** ของ อติ ปติ และ อิติ ศัพท์ทั้งหลาย.

สูตรนี้ หมายเอา ติ ของ อติ ปติ และ อิติ ศัพท์

สเร ปเร เพราะสระหลัง **เอโส สทฺโท** ศัพท์นี้ **ติอิติ** คือ “ติ” **สพฺโพ** ทั้งตัว **ปปฺโปติ** ย่อมถึง **จการํ** ซึ่งความเป็น จ อักษร **กฺวจิ** บ้าง.

เพราะสระหลัง อาเทศ ติ ศัพท์นี้ ทั้งตัว เป็น จ อักษร บ้าง

อยํ (**วิธิ**) วิธีนี้ **วิธิ** (**โหติ**) เป็นวิธี **อกตยการสฺส เอว** ของ ติ ที่ยังไม่ได้อาเทศ อิ เป็น ย เท่านั้น **นิทฺเทสโต** เพราะการแสดงไว้ **ตีติ** ว่า “ติ้. **อิตรถา** ถ้าอื่นจากนี้ **นิรตฺถกตา** ความเป็นสิ่งไร้ประโยชน์ **กฺวจิคฺคหณสฺส จ** แห่ง กฺวจิ ศัพท์ด้วย **อติสฺส จนฺตสฺสาติ สุตฺตสฺส จ** แห่งสูตรว่า “อติสฺส จนฺตสฺส” ด้วย **สิยา** พึงมี. **ทฺวิตฺตํ** การทำเป็นเทฺวภาวะ (**โหติ**) ย่อมมี **ปร เทฺวภาโว จาเนติ** ด้วยสูตรว่า “ปร เทฺวภาโว จาเน้

วิธีนี้ เป็นวิธีของ ติ ที่ไม่อาเทศ อิ เป็น ย เท่านั้น เพราะแสดงไว้ในสูตรว่า “ติ” (ไม่ใช่ ตฺย) ถ้าทำอย่างอื่นจากนี้ กฺวจิ ศัพท์ และสูตรว่า “อติสฺส จนฺตสฺส” ก็จะไร้ประโยชน์ (หลังจากอาเทศ ติ เป็น จ แล้ว) ให้ทำเป็นเทฺวภาวะ ด้วยสูตรว่า “ปร เทฺวภาโว จาเน้

(**อุทาหรณรูปานิ** รูปแห่งอุทาหรณ์ทั้งหลาย **สิชฺฌนฺติ** ย่อมสำเร็จ **เอวํ** อย่างนี้).

(อุทาหรณ์ทั้งหลาย มีรูปสำเร็จอย่างนี้)

อจฺจนฺตํ, อจฺโจทาตา, ปจฺจโย, ปจฺจาหรติ, ปจฺเจติ, อิจฺจสฺส, อิจฺเจตํ, อิจฺจาทิ.

กฺวจีติ บทว่า “กฺวจิ” **กึ** (**ปโยชนํ**) มีประโยชน์อะไร. (**นิเสธนตฺถํ** มีประโยชน์ต่อการห้าม **อาเทสํ** ซึ่งการอาเทศ **อิธ** ในอุทาหรณ์ทั้งหลายเหล่านี้ **อิติ** คือ) อิติสฺส, อิติ อากงฺขมาเนน.

บทว่า “กฺวจิ” มีประโยชน์ต่อการห้ามอาเทศเป็น จ ในอุทาหรณ์เหล่านี้ คือ อิติสฺส ...

น อิวณฺเณติ จ บทว่า “น” และ “อิวณฺเณ” **อิโต** (**สุตฺตโต**) จากสูตรนี้ **เต น วา อิวณฺเณติ** ว่า “เต น วา อิวณฺเณ” **วตฺตเต** ย่อมตามไป.

บทว่า “น” และ “อิวณฺเณ” จากสูตรนี้ว่า “เต น วา อิวณฺเณ” ตามไป

๒๓. อติสฺส จนฺตสฺส. (๓ บท, นิเสธวิธิสูตร)

อิวณฺเณ เพราะอิวัณณะ (**จาเทโส**) การอาเทศเป็น จ **อนฺตสฺส** แห่ง ติ อันเป็นที่สุด **อติสฺส** ของ อติ **น** (**โหติ**) ย่อมไม่มี.

เพราะอิวัณณะ ห้ามอาเทศ ติ ที่สุดของ อติ เป็น จ

อิวณฺเณ ปเร เพราะอิวัณณะข้างหลัง **วุตฺตรูปํ** รูปอันท่านกล่าวแล้ว **สพฺโพ จํ ตีติ** ด้วยสูตรว่า “สพฺโพ จํ ติ” **ติสทฺทสฺส** แห่ง ติ ศัพท์ **อนฺตภูตสฺส** อันเป็นที่สุด **อติ อิติ เอตสฺส** ของอุปสัคนี้คือ อติ **น โหติ** ย่อมไม่มี.

เพราะอิวัณณะ รูปอาเทศ ติ ที่สุดของ อติ เป็น จ ที่กล่าวไว้ด้วยสูตร “สพฺโพ จํ ติ” จะไม่มี

เอตํ (**ปทํ**) บทนี้ **อติสฺสาติ** ว่า “อติสฺส” **อติอุปสคฺคานุกรณํ** (**โหติ**) เป็น อติ อุปสัคเทียม (คล้อยตาม อติ อุปสัค). **เตเนว** เพราะเหตุนั้นแล **วิภตฺติโลปาภาโว** ความไม่มีแห่งการลบซึ่งวิภัตติ **เอตฺถ** ในบทว่า อติสฺส นี้ (**โหติ**) จึงมี. **จ** สำหรับ **เอตฺถ** ในสูตรนี้ **ทฏฺฐพฺพํ** พึงทราบ **อิติ** ว่า **อนฺตสทฺโท** อนฺตศัพท์ **วทติ** ย่อมกล่าว **อติสทฺทนฺตภูตํ ติสทฺทเมว** ซึ่งติศัพท์อันเป็นที่สุดของอติศัพท์เท่านั้น **น วทติ** ย่อมไม่กล่าว **อิวณฺณํ** ซึ่งอิวัณณะ (**อติสทฺทนฺตภูตํ**) อันเป็นที่สุดของอติศัพท์ **สทฺทวิธินิเสธปฺปกรณโต** เพราะเป็นการห้ามซึ่งวิธีของติศัพท์. **อิตรถา** ถ้าเป็นอย่างอื่น **อิทํ สุตฺตเมว** สูตรนี้นั่นเทียว **นิรตฺถกํ สิยา** จะเป็นสูตรอันไม่มีประโยชน์.

บทว่า “อติสฺส” นี้ เป็น อติ อุปสัคปลอมรูป เพราะเหตุนั้นแล จึงไม่ลบวิภัตติ สำหรับสูตรนี้ พึงทราบว่า อนฺตศัพท์ กล่าวถึงติศัพท์เท่านั้นอันอยู่ที่สุดของอติศัพท์ ไม่กล่าวเพียงอิอันอยู่ที่สุดของอติศัพท์ เพราะเป็นการห้ามวิธีของศัพท์ ถ้าเป็นอย่างอื่น สูตรนี้ ก็จะไม่มีประโยชน์เลย

> **สรูปสฺมึ** เพราะสระอันมีรูปเหมือนกัน **ยาเทโส** การอาเทศเป็น ย **อิวณฺณสฺส** แห่งอิวัณณะ **น สมฺภเว** ย่อมไม่มี **จ** ด้วย **อสรูปาธิการโต** เพราะการตามมาของ อสรูป ศัพท์ **อิธ** ในสูตรนี้ **อิวณฺโณ ยํ นวาติ** ว่า “อิวณฺโณ ยํ นวา”.
>
> *เพราะสระอันมีรูปเหมือนกัน จะไม่มีการอาเทศอิวัณณะเป็น ย ด้วย เพราะการตามมาของ อสรูป ศัพท์ ในสูตรนี้ว่า “อิวณฺโณ ยํ นวา้*

จกาโร จอักษร **อนุตฺตสมุจฺจยตฺโถ** มีอรรถรวบรวมซึ่งเนื้อความอันยังไม่ถูกกล่าว. **เตน** เพราะเหตุนั้น (**จํ**) การอาเทศเป็น จ **อนฺตสฺส** แห่งติอันเป็นที่สุด **อิติปตีนํ** ของ อิติ และ ปติ ทั้งหลาย **น โหติ** ย่อมไม่มี **จ** ด้วย.

จอักษรมีอรรถรวบรวมเอาเนื้อความอันยังไม่ถูกกล่าว เพราะเหตุนั้น ทั้งการอาเทศติอันเป็นที่สุดของ อิติ และ ปติ เป็น จ จึงไม่มี

(**อุทาหรณานิ** อุทาหรณ์ทั้งหลาย **อิติ** คือ) อติ อิสิคโณ อตีสิคโณ, **เอวํ** เหมือนกัน อตีโต, อตีริตํ, อิตีติ, อิตีทํ, ปตีโต.

อิธ ในอุทาหรณ์ทั้งหลายเหล่านี้ **อิติ** คือ "อภิ อกฺขานํ, อภิ อุคฺคโต, อภิ โอกาโส" **ยกาเร** เมื่อการอาเทศเป็น ย **สมฺปตฺเต** ใกล้จะถึง, **สเรติ** (**ปทํ**) บทว่า "สเร" **วตฺตเต** ย่อมตามไป.

ในอุทาหรณ์เป็นต้นว่า "อภิ อกฺขานํ ..." เมื่อใกล้จะถึงการอาเทศเป็น ย บทว่า "สเร" ตามไป

๒๔. อพฺโภ อภิ. (๒ บท, อาเทสวิธิสูตร)

สเร เพราะสระหลัง **อพฺโภ** อาเทศเป็น อพฺภ **อภิ** แห่ง อภิ.

เพราะสระหลัง อาเทศ อภิ เป็น อพฺภ

สเร ปเร เพราะสระข้างหลัง **อพฺภาเทโส** การอาเทศเป็น อพฺภ **อภิ อิติ เอตสฺส** แห่งอุปสัคนี้คือ อภิ **สพฺพสฺส** ทั้งตัว **โหติ** ย่อมมี.

เพราะสระหลัง อาเทศ อภิ ทั้งตัว เป็น อพฺภ

> **ฉฏฺฐิโยชนํ** การประกอบด้วยฉัฏฐีวิภัตติ **ปฐมนฺตสฺส** แห่งบทอันมีปฐมาวิภัตติเป็นที่สุด **อภีติ** ว่า "อภิ" **วุตฺติยํ** ในวุตติของสูตร **วุตฺตํ** ถูกกล่าวแล้ว **อาเทสาเปกฺขโต** โดยการมุ่งถึงซึ่งการอาเทศ **อํ โมติอาทิเก วิย** เหมือนในสูตรว่า "อํ โม" เป็นต้น.
>
> *บทที่มีปฐมาวิภัตติเป็นที่สุดว่า "อภิ" ท่านกล่าวไว้ในวุตติของสูตรว่าประกอบด้วยฉัฏฐีวิภัตติ โดยมุ่งถึงการอาเทศ เหมือนในสูตรว่า "อํ โม นิคฺคหีตํ ฌลเปหิ"*

ปุพฺพสฺสรโลโป การลบสระหน้า (**โหติ**) ย่อมมี. (**อุทาหรณรูปานิ** รูปแห่งอุทาหรณ์ทั้งหลาย **สิชฺฌนฺติ** ย่อมสำเร็จ **เอวํ** อย่างนี้) อพฺภกฺขานํ, อพฺภุคฺคโต, อพฺโภกาโส.

อิธ ในอุทาหรณ์ทั้งหลายเหล่านี้ **อิติ** คือ "อธิ อคมา, อธิ อุปคโต, อธิ โอคาเหตฺวา"

๒๕. อชฺโฌ อธิ. (๒ บท, อาเทสวิธิสูตร)

สเร เพราะสระหลัง **อชฺโฌ** อาเทศเป็น อชฺฌ **อธิ** แห่ง อธิ.

เพราะสระหลัง อาเทศ อธิ เป็น อชฺฌ

สเร ปเร เพราะสระข้างหลัง **อชฺฌาเทโส** การอาเทศเป็น อชฺฌ **อธิ อิติ เอตสฺส** แห่งอุปสัคนี้คือ อธิ **สพฺพสฺส** ทั้งตัว **โหติ** ย่อมมี.

เพราะสระหลัง อาเทศ อธิ ทั้งตัว เป็น อชฺฌ

(**สิชฺฌนฺติ** ย่อมสำเร็จ **เอวํ** อย่างนี้) อชฺฌคมา, อชฺฌุปคโต, อชฺโฌคาเหตฺวา

อิธ ในอุทาหรณ์ทั้งหลายเหล่านี้ **อิติ** คือ "อภิ อิจฺฉิตํ, อธิ อีริตํ"

อพฺโภ อภิ, อชฺโฌ อธีติ จ สูตรว่า "อพฺโภ อภิ" และ "อชฺโฌ อธิ" **วตฺตเต** ย่อมตามไป.

๒๖. เต น วา อิวณฺเณ. (๔ บท, นิเสธวิธิสูตร)

อิวณฺเณ เพราะอิวัณณะ **เต** การอาเทศ อภิ เป็น อพฺภ และ อธิ เป็น อชฺฌ ทั้งหลายเหล่านั้น **น** (**โหนฺติ**) ย่อมไม่มี **วา** บ้าง.

เพราะอิวัณณะ ไม่อาเทศ อภิ เป็น อพฺภ และ อธิ เป็น อชฺฌ บ้าง

จ โข ก็แล **อิวณฺเณ ปเร** เพราะอิวัณณะข้างหลัง **เต เอเต อุปสคฺคา** อุปสัคทั้งหลายเหล่านี้ **อภิอธิ อิติ** คือ อภิ และ อธิ **วุตฺตรูปา น โหนฺติ** ย่อมไม่เป็นรูปที่ถูกกล่าวแล้ว **อพฺโภอชฺโฌ อิติ** ว่า อพฺภ และ อชฺฌ **วา** บ้าง.

เพราะอิวัณณะข้างหลัง อุปสัคเหล่านี้คือ อภิ อธิ ไม่อาเทศเป็นรูปว่า อพฺภ อชฺฌ ดังกล่าวบ้าง

สรโลปปรนยนานิ การลบสระและการนำไปประกอบกับสระหลัง (**โหนฺติ** ย่อมมี).

(**ยถา** อุทาหรณ์) อภิจฺฉิตํ, อธีริตํ.

วาติ บทว่า "วา" **กึ** มีประโยชน์อะไร. (**อาเทสตฺถํ** มีประโยชน์ต่อการอาเทศ **อิธ** ในอุทาหรณ์ทั้งหลายเหล่านี้ **อิติ** คือ) อพฺภีริตํ, อชฺฌิณมุตฺโต, อชฺฌิฏฺโจ.

บทว่า "วา" มีประโยชน์อะไร มีประโยชน์ต่อการอาเทศในอุทาหรณ์เหล่านี้บ้าง คือ อพฺภีริตํ …

อิธ ในอุทาหรณ์นี้ **อิติ** คือ "เอกมิธ อหํ"

๒๗. โท ธสฺส จ. (๓ บท, อาเทสวิธิสูตร)

(**สเร** เพราะสระ) **โท** อาเทศเป็น ท **ธสฺส** แห่ง ธ **กฺวจิ** บ้าง.

เพราะสระ อาเทศ ธ เป็น ท บ้าง

สเร ปเร เพราะสระหลัง **ทกาโร** การอาเทศเป็น ท อักษร **ธอิจฺเจตสฺส** แห่งอักษรนี้คือ ธ **โหติ** ย่อมมี **กฺวจิ** บ้าง.

เพราะสระหลัง อาเทศ ธ อักษร เป็น ท อักษร บ้าง

อยํ วิธีนี้ (**วิธิ โหติ**) เป็นวิธี **ธการสฺส เอว** แห่ง ธ อักษรเท่านั้น **อิธสฺส** ของ อิธ ศัพท์ **ปรสฺส** อันอยู่ข้างหลัง **เอกสทฺทโต** จาก เอก ศัพท์. **สรโลปทีฆา** การลบสระและการทีฆะ (**โหนฺติ**) ย่อมมี.

*นี้เป็นวิธีอาเทศ ธ ของ อิธ ศัพท์ อันอยู่หลังจาก เอก ศัพท์เท่านั้น มีการลบสระและการทีฆะ (**ยถา** อุทาหรณ์) เอกมิทาหํ*

กฺวจีติ บทว่า "กฺวจิ" **กึ** มีประโยชน์อะไร. (**นิเสธนตฺถํ** มีประโยชน์ต่อการห้าม **ทการาเทสํ** ซึ่งการอาเทศเป็น ท **อิธ** ในอุทาหรณ์นี้ **อิติ** คือ) อิเธว.

หกาโร การอาเทศเป็น ห **ธสฺส** แห่ง ธ **สาธุสฺส** ของ สาธุ (**โหติ**) ย่อมมี **จสทฺเทน** ด้วย จ ศัพท์ **กฺวจิ** บ้าง. **ยถา** อุทาหรณ์ (**อิติ**) คือ สาหุ ทสฺสนํ.

อาเทส ธ ของ สาธุ เป็น ห บ้าง ด้วย จ ศัพท์ เช่น สาหุ ทสฺสนํ

อิธ ในอุทาหรณ์ทั้งหลายเหล่านี้ **อิติ** คือ "ยถา เอว, ตถา เอว"

นวาติ บทว่า "นวา" **สรมฺหาติ จ** และบทว่า "สรมฺหา" **วตฺตเต** ย่อมตามไป

๒๘. เอวาทิสฺส ริ ปุพฺโพ จ รสฺโส. (๕ บท, อาเทส-รัสสวิธิสูตร)

ริ การอาเทศเป็น ริ **เอวาทิสฺส** แห่ง เอ อักษรตัวต้นของ เอว (**ปรสฺส** อันอยู่ข้างหลัง) **สรมฺหา** หลังจากสระ **จ** และ **ปุพฺโพ** สระตัวหน้า **รสฺโส** (**โหติ**) เป็นรัสสะ **นวา** บ้าง.

หลังจากสระ อาเทศ เอ ต้น เอว เป็น ริ และรัสสะสระหน้าบ้าง

อิทํ (**สุตฺตํ**) สูตรนี้ **คหณํ** (**โหติ**) เป็นสูตรถือเอา **ยถาตถาทฺวยปรสฺส** ซึ่ง เอ เป็นต้น อันอยู่ข้างหลังจากศัพท์ทั้ง ๒ คือ ยถา และ ตถา.

สูตรนี้หมายเอา เอ ต้น เอว ที่อยู่หลังจาก ยถา และ ตถา ศัพท์ทั้ง ๒

ริกาโร การอาเทศเป็น ริ อักษร **เอการสฺส** แห่ง เอ อักษร **เอวสทฺทาทิภูตสฺส** อันเป็นตัวต้นของ เอว ศัพท์ **ปรสฺส** อันอยู่ข้างหลัง **ทีฆสรมฺหา** จากทีฆสระ **โหติ** ย่อมมี, **ปุพฺโพ จ สโร** และสระข้างหน้า **รสฺโส โหติ** เป็นรัสสะ **นวา** บ้าง. (**ยถา** อุทาหรณ์) ยถริว, ตถริว.

อาเทศ เอ อักษร ตัวต้นของ เอว ศัพท์ ที่อยู่หลังจากทีฆสระ เป็น ริ และรัสสะสระหน้าบ้าง เช่น ยถริว, ตถริว

นวาติ บทว่า "นวา" **กึ** มีประโยชน์อะไร. (**นิเสธนตฺถํ** มีประโยชน์ต่อการห้าม **สุตฺตวิธึ** ซึ่งวิธีของสูตร **นวา** บ้าง **ยถา** อุทาหรณ์) ยเถว, ตเถว.

บทว่า “นวา” มีประโยชย์เพื่อห้ามอาเทศ เอ เป็น ริ บ้าง เช่น ยเถว ตเถว

อิธ ในอุทาหรณ์ทั้งหลายเหล่านี้ **อิติ** คือ “ติ อนฺตํ, ติ อทฺธํ, อคฺคิ อคาเร, สตฺตมี อตฺเถ, ปญฺจมี อนฺตํ, ทุ องฺคิกํ, ภิกฺขุ อาสเน, ปุถุ อาสเน, สยมฺภู อาสเน” **ยวาเทเสสุ** เมื่อการอาเทศเป็น ย และ ว ทั้งหลาย **สมฺปตฺเตสุ** ใกล้จะถึง, **สญฺญาติ** บทว่า “สญฺญา” **วตฺตเต** ย่อมตามไป.

ในอุทาหรณ์เหล่านี้ คือ “ติ อนฺตํ, ... สยมฺภู อาสเน” เมื่อใกล้จะถึงการอาเทศเป็น ย และ ว, บทว่า “สญฺญา” ตามไป

๒๙. อิวณฺณุวณฺณา ฌลา. (๒ บท, สัญญาสูตร)

อิวณฺณุวณฺณา อิวัณณะ (อิ อี) และอุวัณณะ (อุ อู) ทั้งหลาย **ฌลา** ชื่อว่า ฌ และ ล.

อิวัณณะ ชื่อว่า ฌ และอุวัณณะ ชื่อว่า ล

เอเต (**อกฺขรา**) อักษรทั้งหลายเหล่านี้ **อิวณฺณอุวณฺณอิติ** คือ อิวัณณะและอุวัณณะ **ฌลสญฺญา โหนฺติ** มีชื่อว่า ฌ และ ล **ยถากฺกมํ** ตามลำดับ.

อักษรเหล่านี้คือ อิวัณณะและอุวัณณะ มีชื่อว่า ฌ และ ล ตามลำดับ

วณฺณคฺคหณํ วณฺณศัพท์ **สวณฺณคฺคหณตฺถํ** มีประโยชน์ต่อการถือเอาซึ่งสระอันมีวัณณะเดียวกัน.

วณฺณศัพท์ มีประโยชน์ต่อการถือเอาสระวัณณะเดียวกัน

> **ฌลสญฺญา** การตั้งชื่อว่า ฌ และ ล ทั้งหลาย **น นิสฺสิตา** ไม่อาศัยแล้ว **ลิงฺคนฺตํ เอว** ซึ่งสระที่สุดแห่งลิงค์เท่านั้น **ปสญฺญา อิว** เหมือนการตั้งชื่อว่า ป **ทสฺสนา** เพราะเห็น **อาขฺยาเต** ในอาขยาต **ลิงฺคมชฺเฌ จ** ในท่ามกลางแห่งลิงค์ **ทฺวิลิงฺคนฺเต จ** และในที่สุดแห่งปุงลิงค์และนปุงสกลิงค์ทั้ง ๒
>
> *การตั้งชื่อว่า ฌ และ ล ไม่ใช่อาศัยเฉพาะสระที่สุดแห่งลิงค์ เหมือนการตั้งชื่อว่า ป (คือ อิ อี อุ อู ที่อาศัยสระที่สุดของอิตถีลิงค์เท่านั้น) เพราะ (การตั้งชื่อ ฌ และ ล) เห็นมีอยู่ทั้งในอาขยาต ในท่ามกลางลิงค์ และในที่สุดแห่งปุงลิงค์และนปุงสกลิงค์ทั้ง ๒*

๓๐. ฌลานมิยุวา สเร วา. (๔ บท, อาเทสวิธิสูตร)

สเร เพราะสระ **อิยุวา** การอาเทศเป็น อิย และ อุว ทั้งหลาย **ฌลานํ** แห่ง ฌ และ ล ทั้งหลาย (**โหนฺติ**) ย่อมมี **วา** บ้าง.

เพราะสระ อาเทศ ฌ (อิ อี) เป็น อิย และอาเทศ ล (อุ อู) เป็น อุว บ้าง

สเร ปเร เพราะสระข้างหลัง **เอเต อาเทสา** อักษรอาเทศทั้งหลายเหล่านี้ **อิยอุว อิติ** คือ อิย และ อุว **เอเตสํ** (**การานํ**) แห่งอักษรทั้งหลายเหล่านี้ **ฌล อิติ** คือ ฌ และ ล **โหนฺติ** ย่อมมี **วา** บ้าง. **สรโลโป** การลบสระ (**โหติ**) ย่อมมี.

เพราะสระหลัง อาเทศ ฌ เป็น อิย และอาเทศ ล เป็น อุว บ้าง, มีการลบสระหน้า

(**ยถา** อุทาหรณ์) ติยนฺตํ, ติยทฺธํ, อคฺคิยาคาเร, สตฺตมิยตฺเถ, ปญฺจมิยนฺตํ, ทฺวงฺคิกํ, ภิกฺขฺวาสเน, ปุถฺวาสเน, สยมฺภฺวาสเน.

วาติ บทว่า “วา” **กึ** มีประโยชน์อะไร. (**อาเทสนิเสธนตฺถํ** มีประโยชน์ต่อการห้ามซึ่งการอาเทศบ้าง **ยถา** อุทาหรณ์) อคฺยาคาเร, สตฺตมีอตฺเถ, (ภิกฺขุ อาสเน นิสีทติ.)

อิธ ในอุทาหรณ์ทั้งหลายเหล่านี้ **อิติ** คือ “โค อชินํ, โค เอฬกํ”

โค, อโว, สมาเสติ จ บทว่า “โค” “อโว” และ “สมาเส” **วตฺตเต** ย่อมตามไป.

๓๑. โอ สเร จ. (๓ บท, อาเทสวิธิสูตร)

สเร เพราะสระ **สมาเส** ในสมาส **อโว** อาเทศเป็น อว **โอ** แห่ง โอ **โค** ของ โค ศัพท์ **จ** ด้วย

เพราะสระในสมาส อาเทศ โอ ของ โค เป็น อว ด้วย

สเร ปเร เพราะสระหลัง **อวาเทโส** การอาเทศเป็น อว **โอการสฺส** แห่ง โอ อักษร **เอตสฺส** ของศัพท์นี้ **โคอิติ** คือ โค **สมาเส** ในสมาส **โหติ** ย่อมมี. (**ยถา** อุทาหรณ์) ควาชินํ, คเวฬกํ.

เพราะสระหลัง อาเทศ โอ อักษร ของ โค ศัพท์นี้ ในสมาส เป็น อว เช่น ควาชินํ, คเวฬกํ.

อุวอวาเทสา การอาเทศเป็น อุว และ อว ทั้งหลาย **อุวณฺณสฺส** แห่งอุวัณณะ **โหนฺติ** ย่อมมี **จสทฺทคฺคหเณน** ด้วยการถือเอาซึ่ง จ ศัพท์. **ยถา** อุทาหรณ์ ภุวิ, ปสโว.

มีการอาเทศ อุ เป็น อุว และ อู เป็น อว ด้วย จ ศัพท์ เช่น ภุวิ, ปสโว

อิธ ในอุทาหรณ์ทั้งหลายเหล่านี้ **อิติ** คือ “ปุถ เอว”

๓๒. โค สเร ปุถสฺสาคโม กฺวจิ. (๕ บท, อาคมวิธิสูตร)

สเร เพราะสระ **โค อาคโม** คฺ อาคม (**โหติ** ย่อมลง) **ปุถสฺส** (**อนฺเต**) ในที่สุดแห่ง ปุถ นิบาต **กฺวจิ** บ้าง.

เพราะสระ ลง คฺ อาคม ในที่สุด ปุถ นิบาต บ้าง

สเร ปเร เพราะสระหลัง **คการาคโม** คฺอักษรอาคม **โหติ** ย่อมลง **อนฺเต** ในที่สุด **เอตสฺส นิปาตสฺส** แห่งนิบาตนี้ **ปุถอิติ** คือ ปุถ **กฺวจิ** บ้าง.

เพราะสระหลัง ลง คฺ อาคม ในที่สุด ปุถ นิบาตนี้ บ้าง

(**โย กาโร** อักษรใด) **อาคจฺฉติ** ย่อมมา **อิติ** เพราะเหตุนั้น (**โส กาโร** อักษรนั้น) **อาคโม** ชื่อว่าอาคม. **อสนฺตุปฺปตฺติ** การเกิดมีขึ้นแห่งอักษรที่ยังไม่มี **อาคโม** ชื่อว่าอาคม. **จ** สำหรับ **เอตฺถ** (**สุตฺเต**) ในสูตรนี้ **ปุถสฺส อนฺเต อิติ** (**วจนํ**) คำว่า "ในที่สุดแห่งปุถนิบาต" (**โสตุชเนน**) **ลพฺภติ** อันนักศึกษาย่อมได้ **นิมิตฺตาสนฺนวเสน** ด้วยอำนาจแห่งความใกล้กับนิมิต **สเรติ** คือ สเร. (**ยถา** อุทาหรณ์) ปุถเคว, ปุถ เอว.

อักษรที่มา ชื่อว่าอาคม คือยังไม่มีแล้วเกิดขึ้น ชื่อว่าอาคม สำหรับในสูตรนี้ นักศึกษาได้คำว่า "ในที่สุดแห่งปุถนิบาต" ด้วยอำนาจความใกล้กับนิมิต คือ สเร เช่น ปุถเคว, ปุถ เอว.

อิธ ในอุทาหรณ์ทั้งหลายเหล่านี้ **อิติ** คือ "ปา เอว้

สเร, โค, อาคโม, กฺวจีติ จ บทว่า "สเร" "โค" "อาคโม" และ "กฺวจิ" **วตฺตเต** ย่อมตามไป.

๓๓. ปาสฺส จนฺโต รสฺโส. (๔ บท, อาคมวิธิสูตร)

สเร เพราะสระ **โค อาคโม** คฺอาคม (**โหติ**) ย่อมลง **ปาสฺส** (**อนฺเต**) ในที่สุดแห่ง ปา นิบาต **กฺวจิ** บ้าง, **จ** และ **อนฺโต** สระที่สุด **ปาสฺส** แห่ง ปา นิบาต **รสฺโส** (**โหติ**) เป็นรัสสะ.

เพราะสระ ลง คฺ อาคม หลัง ปา นิบาต และรัสสะสระที่สุด ปา นิบาต บ้าง

สเร ปเร เพราะสระหลัง **คการาคโม** คฺอักษรอาคม **โหติ** ย่อมลง **อนฺเต** ในที่สุด **ปาอิติ เอตสฺส** แห่งนิบาตนี้คือ ปา **จ** ด้วย, **อนฺโต สโร** สระอันเป็นที่สุด **ปาสฺส** แห่งปานิบาต **รสฺโส โหติ** เป็นรัสสะ **จ** ด้วย **กฺวจิ** บ้าง.

เพราะสระหลัง ลง คฺ อักษรอาคม ในที่สุด ปา นิบาต และรัสสะสระที่สุด ปา นิบาต บ้าง

(**ยถา** อุทาหรณ์) ปเคว วุตฺยสฺส, ปา เอว

วา, สเรติ จ บทว่า "วา" และ "สเร" **วตฺตเต** ย่อมตามไป.

๓๔. ยวมทนตรลา จาคมา. (๓ บท, อาคมวิธิสูตร)

สเร เพราะสระ **ยวมทนตรลา อาคมา** อักษรอาคมทั้งหลายคือ ยฺ วฺ มฺ ทฺ นฺ ตฺ รฺ ลฺ (**โหนฺติ**) ย่อมลง **วา** บ้าง.

เพราะสระ ลง ยฺ วฺ มฺ ทฺ นฺ ตฺ รฺ ลฺ อาคม บ้าง

สเร ปเร เพราะสระหลัง **ยการาทโย อฏฺจ อาคมา** อักษรอาคม ๘ ตัว มี ยฺ อักษรเป็นต้น

โหนฺติ ย่อมลง **วา** บ้าง. **คการาคโม จ** คฺอักษรอาคมด้วย (**โหติ**) ย่อมลง **จสทฺเทน** ด้วย จ ศัพท์ (อันเป็นอวุตตสมุจจยะ รวมเอาอักษรที่สูตรยังไม่กล่าวถึง). **อยํ วาสทฺโท** วาศัพท์นี้ **ววตฺถิต-วิภาสตฺโถ** มีอรรถกล่าวกำหนด (วิธี ๓ อย่าง คือ นิจจวิธิ อนิจจวิธิ และ อสันตวิธิ).

เพราะสระหลัง ลงอักษรอาคม ๘ ตัว มี ยฺ เป็นต้น บ้าง, และลง คฺ อาคม ด้วย จ ศัพท์ วาศัพท์ที่ตามมาในสูตรนี้ มีอรรถกล่าวกำหนด

(ยฺ อาคม)

ตตฺถ (**อฏฺฐสุ อาคเมสุ**) บรรดาอักษรอาคมทั้งหลาย ๘ ตัวเหล่านั้น **ยการาคโม** ยฺอักษรอาคม **โหติ** ย่อมลง **ยถาทิโต** (**ปรํ**) หลังจาก ยถา ศัพท์เป็นต้น **อิกาเรการาทีสุ** เพราะ อิ อักษร และ เอ อักษรเป็นต้น(ข้างหลัง). (**ยถา** อุทาหรณ์) ยถา อิทํ, ยถยิทํ. **อธิกิจฺจ** เพราะอาศัย **พฺยญฺชเนติ** ซึ่งคำว่า “เพราะพยัญชนะ” **รสฺสตฺตํ** ความเป็นรัสสะ (**โหติ**) ย่อมมี **รสฺสนฺติ** ด้วยสูตรว่า “รสฺสํ”. **ยถา อิทํ วา** เป็น ยถา อิทํ บ้าง.

บรรดาอักษรอาคมทั้ง ๘ ตัวนั้น เพราะ อิ เอ อักษร ลง ยฺ อาคม หลังจาก ยถา ศัพท์เป็นต้น เช่น ยถา อิทํ เป็น ยถยิทํ เพราะมีพยัญชนะอยู่ข้างหลัง จึงรัสสะ อา เป็น อ ด้วยสูตรว่า “รสฺสํ” มีรูปเป็น ยถา อิทํ เหมือนเดิมบ้าง

(**ยถา จ** และอุทาหรณ์ว่า) ยถา เอว, ยถาเยว, ยเถว. (**เสสานิ อุทาหรณานิ** อุทาหรณ์ทั้งหลายที่เหลือ) **เอวํ** เหมือนอย่างนั้น มายิทํ, มาเยวํ, ตํยิทํ, ตํเยว, นยิทํ, นยิมสฺส, นยิมานิ, นวยิเม ธมฺมา, พุทฺธานํเยว, สนฺติเยว, โพธิยาเยว, สติเยว, ปถวีเยว, ธาตุเยว, เตสุเยว, โสเยว, ปาฏิเยกฺกํ.

จ อนึ่ง **สเร** เพราะสระ (**ยการาคโม**) ยฺอักษรอาคม (**โหติ**) ย่อมลง **วิปริยาทิโต จ** หลังจาก วิ ปริ อุปสัคเป็นต้นด้วย **ตถา** เหมือนอย่างนั้น.

เพราะสระ ก็ลง ยฺ อาคม หลังจาก วิ ปริ อุปสัคเป็นต้นเหมือนกัน เช่น

(**อนิจจวิธิ**) วิ อญฺชนา วิยญฺชนา พฺยญฺชนา วา, **เอวํ** เหมือนกัน วิยากาสิ, พฺยากาสิ. ปริอนฺตํ ปริยนฺตํ, **เอวํ** เหมือนกัน ปริยาทานํ, ปริยุฏฺฐานํ, ปริเยสติ, นิ อาโยโค นิยาโยโค.

(**นิจจวิธิ**) **ปริโยสานมิติ** รูปว่า “ปริโยสานํ” **นิจฺจํ** ลง ยฺ อาคมแน่นอน.

(**อสันตวิธิ**) **อิธ** ในอุทาหรณ์เหล่านี้ (**ยการาคโม**) ยฺ อักษรอาคม **น ภวติ** ย่อมไม่ลง (**อิติ**) คือ ปริกฺขโต, อุปปริกฺขติ.

(วฺ อาคม)

อวณฺณุการเรสุ เพราะอวัณณะและอุอักษร **วกาโร** วฺอักษรอาคม (**โหติ**) ย่อมลง **ติสทฺทาทิโต** หลังจาก ติ ศัพท์เป็นต้น.

เพราะ อ อา อุ ลง วฺ อาคม หลังจาก ติ ศัพท์เป็นต้น

(**ยถา** อุทาหรณ์) ติ องฺคุลํ ติวงฺคุลํ. **เอวํ** เหมือนกัน ติวงฺคิกํ, ภูวาทโย, มิคี ภนฺตา วุทิกฺขติ, ปวุจฺจติ, ปาคุญฺญวุชุตา.

(มฺ อาคม)

สเร เพราะสระ **มกาโร** มฺอักษรอาคม (**โหติ**) ย่อมลง **ลหุปฺปภุติโต** หลังจาก ลหุ ศัพท์เป็นต้น **ฉนฺทานุรกฺขณาทิมฺหิ** ในที่รักษาฉันท์เป็นต้น.

เพราะสระ ลง มฺ อาคม หลังจาก ลหุ ศัพท์เป็นต้น ในที่รักษาฉันท์เป็นต้น เช่น

ลหุ เอสฺสติ ลหุเมสฺสติ, **เอวํ** เหมือนกัน ครุเมสฺสติ, อิธมาหุ, เกน เต อิธ มิชฺฌติ, ภโทฺร กสามิว, อากาเส มภิปูชยิ, เอกเมกสฺส, เยน มิเธกจฺเจ, ภายติเมว.

(ทฺ อาคม)

ทกาโร ทฺอักษรอาคม (**โหติ**) ย่อมลง **อุอุปสคฺค-สกิ-เกนจิ-กิญฺจิ-กิสฺมิญฺจิ-โกจิ-สมฺมา-ยาว-ตาว-ปุน-ย-เตตตฺต-สาทีหิ สทฺเทหิ** หลังจากศัพท์ทั้งหลายมี อุ อุปสัค สกิ เกนจิ กิญฺจิ กิสฺมิญฺจิ โกจิ สมฺมา ยาว ตาว ปุน นิบาต และ ย ต เอต อตฺต ส ศัพท์เป็นต้น.

ลง ทฺ อาคม หลังจาก อุ อุปสัค และ สกิ ... ส ศัพท์เป็นต้น

(**ทกาโร** ทฺอักษรอาคม **โหติ** ย่อมลง) **อุอุปสคฺคโต** หลังจาก อุ อุปสัค **นิจฺจํ** แน่นอน. (**ยถา** อุทาหรณ์) อุ อคฺโค อุทคฺโค, **เอวํ** เหมือนกัน อุทโย, อุทปาทิ, อุทาหฏํ, อุทิโต, อุทีริตํ, อุเทติ.

(**ทกาโร** ทฺอักษรอาคม **โหติ** ย่อมลง) **นิปาตโต จ** หลังจากนิบาตด้วย. สกิ เอว สกิเทว, **เอวํ** สกทาคามี, **อกาโร โหติ** เป็น อ อักษร **อิการสฺส** แห่ง อิ อักษร **มหาวุตฺติสุตฺเตน** ด้วยมหาสูตร (เตสุ วุทฺธิ...). **ตถา** เหมือนกัน เกนจิเทว, กิญฺจิเทว, กิสฺมิญฺจิเทว, โกจิเทว, สมฺมา อตฺโถ สมฺมทตฺโถ, **รสฺสตฺตํ** รัสสะ อา เป็น อ. **เอวํ** เหมือนกัน สมฺมทกฺขาโต, สมฺมทญฺญา วิมุตฺตานํ, สมฺมเทว, ยาวทตฺถํ, ยาวเทว, ตาวเทว, ปุนเทว.

(**ทกาโร** ทฺอักษรอาคม **โหติ** ย่อมลง) **นามโต** หลังจากนาม. ยทตฺถํ, ตทตฺถํ, ยทนฺตรา, ตทนฺตรา, ตทงฺควิมุตฺติ, เอตทตฺถํ, อตฺตทตฺถํ, สทตฺถปสุโต สิยา.

(**ทกาโร** ทฺอักษรอาคม **โหติ** ย่อมลง) **ยเตตตฺตเสหิ** หลังจาก ย ต เอต อตฺต และ ส ศัพท์ทั้งหลาย **สมาเสเยว** ในสมาสเท่านั้น.

การลง ทฺ อาคม หลังจาก ย ต เอต อตฺต และ ส ศัพท์ มีเฉพาะในสมาส

(**ทกาโร** ทฺอักษรอาคม **โหติ** ย่อมลง) **อาทิสทฺเทน** ด้วยอาทิศัพท์. อญฺญทตฺถํ, มนสาทญฺญา วิมุตฺตานํ, พหุเทว รตฺตึ, อหุเทว ภยํ.

วาติ บทว่า “วา” **กึ** มีประโยชน์อะไร. (**นิเสธนตฺถํ** มีประโยชน์ต่อการห้าม **ทการาคมํ** ซึ่ง ทฺ อาคมบ้าง **ยถา** อุทาหรณ์) เกนจิ อตฺถกาเมน, สมฺมา อญฺญาย, ยาวาหํ, ตาวาหํ,

ปุนาปรํ, อตฺตตฺถํ.

(นฺ อาคม)

นกาโร นฺอักษรอาคม (**โหติ**) ย่อมลง **อายตาทิมฺหิ** เพราะ อายติ ศัพท์เป็นต้น. อิโต อายติ, อิโต นายติ, จิรํ นายติ.

(ตฺ อาคม)

ตกาโร ตฺอักษรอาคม (**โหติ**) ย่อมลง **ยสฺมาตสฺมาอชฺชาทิโต** หลังจาก ยสฺมา ตสฺมา และ อชฺช ศัพท์เป็นต้น **อิหคฺคาทิมฺหิ** เพราะ อิห และ อคฺค ศัพท์เป็นต้น. ยสฺมาติห, ตสฺมาติห, อชฺชตคฺเค.

(รฺ อาคม)

รกาโร รฺอักษรอาคม (**โหติ**) ย่อมลง **นิ-ทุ-ปาตุ-ปุน-ธี-ปาต-จตุราทิโต** หลังจาก นิ ทุ ปาตุ ปุน ธี ปาต และ จตุ ศัพท์เป็นต้น. นิ อนฺตรํ นิรนฺตรํ. เอวํ นิราลโย, นิรินฺธโน, นิรีหกํ, นิรุตฺตโร, นิโรชํ. ทุ อติกฺกโม ทุรติกฺกโม. ทุราคตํ, ทุรุตฺตํ. ปาตุรโหสิ, ปาตุรเหสุํ. ปุนราคจฺเฉยฺย, ปุนรุตฺตํ, ปุนเรว, ปุนเรติ. ธีรตฺถุ. ปาตราโส.

จตุสทฺทาทิโต หลังจาก จตุ ศัพท์เป็นต้น. จตุรงฺคิกํ, จตุรารกฺขา, จตุริทฺธิปาทปฏิลาโภ, จตุโรฆนิตฺถรณตฺถํ. ภตฺตุรตฺเถ, วุตฺติเรสา, ปถวีธาตุเรเวสา.

อิเวเวสุ เพราะ อิว และ เอว ศัพท์ทั้งหลาย **รกาโร** รฺอักษรอาคม (**โหติ**) ย่อมลง **สรโต** หลังจากสระ **ฉนฺทานุรกฺขเณ** ในที่รักษาฉันท์ **ตถา** เหมือนอย่างนั้น. นกฺขตฺตราชาริว ตารกานํ, วิชฺชุริวพฺภกูเฏ, อารคฺเคริว สาสโป, สาสโปริว อารคฺเค, อุสโภริว, สพฺภิเรว สมาเสถ.

วาติ บทว่า “วา” **กึ** มีประโยชน์อะไร. (**นิเสธนตฺถํ** มีประโยชน์ต่อการห้าม **รการาคมํ** ซึ่ง รฺ อาคมบ้าง **ยถา** อุทาหรณ์) ทฺวาธิฏฺฐิตํ, ปาตฺวากาสิ, ปุนปิ.

(ลฺ อาคม)

ลกาโร ลฺอักษรอาคม (**โหติ**) ย่อมลง **ฉสงฺขฺยาหิ** หลังจาก ฉ สังขยา. **อวิเสโส** ความไม่ต่างกัน **ลฬานํ** แห่ง ล และ ฬ ทั้งหลาย (**โหติ**) ย่อมมี. ฉ อภิญฺญา ฉฬภิญฺญา, ฉฬงฺคํ, ฉฬาสีติ, ฉฬํสา, สฬายตนํ.

วาติ บทว่า “วา” **กึ** มีประโยชน์อะไร. (**นิเสธนตฺถํ** มีประโยชน์ต่อการห้าม **ลการาคมํ** ซึ่ง ลฺ อาคมบ้าง **ยถา** อุทาหรณ์) ฉ อภิญฺญา.

สรสนฺธิวิธานํ วิธีแห่งการต่อซึ่งสระ **นิฏฺฐิตํ** จบแล้ว **อิติ** ด้วยประการฉะนี้.

วิธีการต่อสระของบทหน้ากับสระของบทหลัง จบเท่านี้

๑.๓. ปกติสนฺธิวิธาน

วิธีปกติให้รูปคงเดิม

อถ ในที่ต่อเนื่องจากสรสนธินั้น **สนฺธิการิเย** เมื่อการทำซึ่งสนธิ **สรานเมว** แห่งสระทั้งหลาย นั่นเทียว **สมฺปตฺเต** ใกล้จะถึง **ปกติภาโว** ความเป็นปกติ (**มยา**) อันข้าพเจ้า **วุจฺจเต** จะกล่าว.

ต่อไป เมื่อใกล้จะถึงการทำสระสนธิ ข้าพเจ้าจะกล่าวความเป็นรูปปกติ

สรา, ปกตีติ จ บทว่า “สรา” และ “ปกติ” **วตฺตเต** ย่อมตามไป.

๓๕. สเร กฺวจิ. (๒ บท, ปกติวิธิสูตร)

สเร เพราะสระ **สรา** สระทั้งหลาย **ปกติ** (**โหนฺติ**) เป็นปกติ **กฺวจิ** บ้าง.

เพราะสระหลัง สระหน้าเป็นปกติบ้าง

สเร ปเร เพราะสระหลัง **สรา โข** สระทั้งหลายแล **ปกติรูปานิ โหนฺติ** เป็นรูปปกติ **กฺวจิ** บ้าง **ฉนฺทเภทาสุขุจฺจารณฏฺฐาเน** ในที่จะทำลายฉันท์และสวดไม่สะดวก **สนฺธิจฺฉารหิตฏฺฐาเน จ** และในที่เว้นจากความต้องการทำซึ่งสนธิ, **อตฺโถ** (**โหติ**) มีอธิบาย **อิติ** ว่า (**สรา**) สระทั้งหลาย **น อาปชฺชนฺเต** ย่อมไม่ถึง **โลปาเทสวิการํ** ซึ่งการเปลี่ยนแปลงโดยการลบและการอาเทศ.

เพราะสระหลัง สระทั้งหลายในที่จะทำลายฉันท์ ในที่จะสวดไม่สะดวก และในที่ไม่มีความต้องการจะทำสนธิ เป็นรูปปกติ หมายถึง ไม่เปลี่ยนรูปไปโดยการลบและการอาเทศ

ตตฺถ (**ปกตีติ วจเน**) ในคำว่า “ปกติ” นั้น **อิติ เอวมาทิ** (**ฐานํ**) ฐานะเป็นต้นอย่างนี้ คือ **อาลปนนฺตา** (**สรา**) สระทั้งหลายอันเป็นที่สุดของบทอาลปนะ **อนิติสฺมึ** ในที่ไม่มี อิติ ศัพท์ข้างหลัง **อจฺฉนฺทานุรกฺขเณ** ในที่ไม่รักษาฉันท์ **จ** ด้วย, **ปทนฺตทีฆา** ทีฆสระอันอยู่ท้ายของบททั้งหลาย **อสมาเส** ในที่ไม่ใช่สมาส **จ** ด้วย, **อิการุการา** อิอักษรและอุอักษรทั้งหลาย **นามปทนฺตา** อันอยู่ท้ายของบทนาม **อตีตกฺริยาทิมฺหิ** ในเบื้องหน้าของกิริยาอันเป็นอดีตกาล **จ** ด้วย **ปกติฏฺฐานํ นาม** ชื่อว่า ฐานะแห่งความเป็นปกติ.

ในคำว่า “เป็นปกติ” นั้น ชื่อว่าฐานะของความเป็นปกติ อย่างนี้คือ (๑) สระท้ายบทอาลปนะที่ไม่มี อิติ ศัพท์อยู่หลัง ในที่ไม่รักษาฉันท์ (๒) ทีฆสระท้ายบทนอกสมาส และ (๓) สระอิและสระอุที่อยู่ท้ายบทนาม ข้างหน้าของกิริยาที่เป็นอดีต เป็นต้น

(ปกติฐานะที่ ๑ สระท้ายบทอาลปนะที่ไม่มีอิติอยู่หลัง)

ปกติภาโว ความเป็นปกติ **อาลปนนฺเตสุ** ในสระอันอยู่ท้ายของบทอาลปนะทั้งหลาย **ทฏฺฐพฺโพ** นักศึกษาพึงทราบ **ตาว** ก่อน **อิจฺเจวมาทีสุ** (**อุทาหรเณสุ**) ในอุทาหรณ์ทั้งหลายเป็นต้นอย่างนี้ว่า “กตมา จานนฺท อนิจฺจสญฺญา, กตมา จานนฺท อาทีนวสญฺญา, สาริปุตฺต

อิเธกจฺโจ, เอหิ สิวิก อุฏฺเฐหิ, อุปาสกา อิเธกจฺโจ, โภติ อยฺเย, ภิกฺขุ อโรคํ ตว สีลํ, สิณฺจ ภิกฺขุ อิมํ นาวํ, ภิกฺขเว เอวํ วทามิ, ปญฺจิเม คหปตโย อานิสํสา้. **ปุพฺพสฺสรโลปยวาเทสาทโย** (**วิธี**) วิธีทั้งหลาย มีการลบสระหน้า การอาเทศเป็น ย และการอาเทศเป็น ว เป็นต้น **น โหนฺติ** ย่อมไม่มี.

เบื้องแรก นักศึกษาพึงทราบความเป็นปกติในสระท้ายของบทอาลปนะ ในอุทาหรณ์เป็นต้นว่า "กตมา จานนฺท อนิจฺจสญฺญา, ... ปญฺจิเม คหปตโย อานิสํสา", ไม่มีการลบสระหน้า การอาเทศเป็น ย และ ว

สนฺธิ การทำสนธิ **อิติสฺมึ** ในที่มี อิติ ศัพท์ **ฉนฺทานุรกฺขเณ** และในที่รักษาฉันท์ **โหติ** ย่อมมี **กฺวจิคฺคหเณน** ด้วย กฺวจิ ศัพท์. **ยถา** อุทาหรณ์ สกฺกา เทวีติ, นโม เต พุทฺธ วีรตฺถุ.

ในที่มี อิติ ศัพท์ และต้องการรักษาฉันท์ ทำสนธิได้ เช่น สกฺกา เทวีติ, นโม เต พุทฺธ วีรตฺถุ

สเรติ บทว่า "สเร" **กึ** มีประโยชน์อะไร, **ปกตินิเสธนตฺถํ** มีประโยชน์ต่อการห้ามซึ่งความเป็นปกติ **อิติ อาทีสุ** ในอุทาหรณ์ทั้งหลายเป็นต้นว่า สาธุ มหาราชาติ, เอวํ กิร ภิกฺขูติ.

บทว่า "สเร" ในสูตร มีประโยชน์ต่อการห้ามความเป็นปกติ (คือให้ทำสนธิได้) ในอุทาหรณ์เป็นต้นว่า สาธุ มหาราชาติ, เอวํ กิร ภิกฺขูติ

(ปกติฐานะที่ ๒ ทีฆสระท้ายบทนอกสมาสและท้ายบทนิบาต)

(**ปกติภาโว**) ความเป็นปกติ (**โหติ**) มีอยู่ **ปทนฺตทีเฆสุ** ในทีฆสระอันเป็นที่สุดของบททั้งหลาย **อสมาเส** ในที่ไม่ใช่สมาส. (**ยถา** อุทาหรณ์) อายสฺมา อานนฺโท คาถา อชฺฌภาสิ, เทว อาภสฺสรา ยถา, เตวิชฺชา อิทฺธิปฺปตฺตา จ, ภควา อุฏฺฐายาสนา, ภควา เอตทโวจ, อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ อฏฺฐาสิ, คนฺตฺวา โอโลเกนฺโต, ภูตวาที อตฺถวาที, ยํ อิตฺถี อรหํ อสฺส, สามาวตี อาห, ปาปการี อุภยตฺถ ตปฺปติ, นที โอตฺถรติ, เย เต ภิกฺขู อปฺปิจฺฉา, ภิกฺขู อามนฺเตสิ, ภิกฺขู อุชฺฌายึสุ, ภิกฺขู เอวมาหํสุ, อิมสฺมึ คาเม อารกฺขกา, สพฺเพ อิเม, กตเม เอกาทส,คมฺภีเร โอทกนฺติเก, อปฺปมาโท อมตํ ปทํ, สํโฆ อาคจฺฉตุ, โก อิมํ ปถวึ วิเจสฺสติ, อาโลโก อุทปาทิ, เอโก เอกาย, จตฺตาโร โอฆา.

ทีฆสระอันอยู่ที่สุดบทนอกสมาส เป็นปกติ เช่น อายสฺมา อานนฺโท คาถา อชฺฌภาสิ ...

(**ปกติภาโว**) ความเป็นปกติ (**โหติ**) มีอยู่ **นิปาเตสุปิ** แม้ในทีฆสระอันเป็นนิบาต (**ยถา** เช่น) อเร อหมฺปิ, สเจ อิมสฺส กายสฺส, โน อภิกฺกโม, อโห อจฺฉริโย, อโถ อนฺโต จ, อถ โข อายสฺมา, อโถ โอฏฺฐวจิตฺตกา, ตโต อามนฺตยี สตฺถา.

แม้ทีฆสระที่อยู่ท้ายบทนิบาต ก็เป็นปกติ เช่น อเร อหมฺปิ, ...

อการอิตีเวเวตฺถาทีสุ อปิ แม้เพราะศัพท์ทั้งหลาย มี ออักษร อิติ อิว เอว และ เอตฺถ

เป็นต้น **สนฺธิ** การทำสนธิ (**โหติ**) ย่อมมี **กฺวจิคฺคหเณน** ด้วย กฺวจิ ศัพท์. **ยถา** เช่น อาคตตฺถ, อาคตมฺหา, กตมาสฺสุ จตฺตาโร, อปฺปสฺสุตายํ ปุริโส, อิตฺถีติ, จมรีว, สพฺเพว, เสฺวว, เอเสว นโย, ปริสุทฺเธตฺถายสฺมนฺโต, เนตฺถ, ตํ กุเตตฺถ ลพฺภา, สเจส พฺราหฺมณ, ตถูปมํ, ยถาห.

แม้เพราะ ออักษร อิติ อิว เอว และ เอตฺถ ศัพท์เป็นต้น ให้ทำเป็นสนธิด้วยกฺวจิศัพท์ เช่น อาคตตฺถ, ... ยถาห

อสมาเสติ บทว่า "อสมาเส" **กึ** มีประโยชน์อะไร, **ปกตินิเสธนตฺถํ** มีประโยชน์ต่อการห้ามซึ่งความเป็นปกติ **อิติ อาทีสุ** ในอุทาหรณ์ทั้งหลายเป็นต้นว่า ชิวฺหายตนํ, อวิชฺโชโฆ, อิตฺถินฺทฺริยํ, อภิภายตนํ, ภยตฺปฏฺฐานํ.

บทว่า "อสมาเส" มีประโยชน์ต่อการห้ามความเป็นปกติ (คือทำสนธิได้) ในอุทาหรณ์เป็นต้นว่า ชิวฺหายตนํ, ...

อจฺฉนฺทานุรกฺขเณติ บทว่า "อจฺฉนฺทานุรกฺขเณ" **กึ** มีประโยชน์อะไร, **ปกตินิเสธนตฺถํ** มีประโยชน์ต่อการห้ามซึ่งความเป็นปกติ **อิติ อาทีสุ** ในอุทาหรณ์ทั้งหลายเป็นต้นว่า สทฺธีธ วิตฺตํ ปุริสสฺส เสฏฺฐํ, โย มิสฺสโร.

บทว่า "อจฺฉนฺทานุรกฺขเณ" มีประโยชน์ต่อการห้ามความเป็นปกติ ในอุทาหรณ์เป็นต้นว่า สทฺธีธ วิตฺตํ ปุริสสฺส เสฏฺฐํ, โย มิสฺสโร.

(ปกติฐานะที่ ๓ อิและอุอักษรท้ายบทนาม)

(**ปกติภาโว**) ความเป็นปกติ (**โหติ**) มีอยู่ **นามปทนฺตอิการุกาเรสุ** ในอิอักษรและอุอักษรอันเป็นที่สุดบทนามทั้งหลาย. (**ยถา** เช่น) คาถาหิ อชฺฌภาสิ, ปุปฺผานิ อาหรึสุ, สตฺถุ อทาสิ.

อิอักษรและอุอักษรท้ายบทนามทั่วไป ก็เป็นปกติ เช่น คาถาหิ อชฺฌภาสิ, ...

กฺวจีติ บทว่า "กฺวจิ" **กึ** มีประโยชน์อะไร, **ปกตินิเสธนตฺถํ** มีประโยชน์ต่อการห้ามซึ่งความเป็นปกติ **อิติ อาทีสุ** ในอุทาหรณ์ทั้งหลายเป็นต้นว่า มนสากาสิ.

บทว่า "กฺวจิ" มีประโยชน์ต่อการห้ามความเป็นปกติ ในอุทาหรณ์เป็นต้นว่า มนสากาสิ

๓๖. สรา ปกติ พฺยญฺชเน. (๓ บท, ปกติวิธิสูตร)

พฺยญฺชเน เพราะพยัญชนะ **สรา** สระทั้งหลาย **ปกติ** (**โหนฺติ**) เป็นปกติ

เพราะพยัญชนะหลัง สระหน้าเป็นปกติ

พฺยญฺชเน ปเร เพราะพยัญชนะข้างหลัง **สรา โข** สระทั้งหลายแล **ปกติรูปานิ โหนฺติ** ย่อมเป็นรูปปกติ. **วิการาภาโว** ความไม่มีแห่งการเปลี่ยนแปลง **ทีฆรสฺสโลเปหิ** โดยการทีฆะ รัสสะ และการลบทั้งหลาย (**โหติ**) ย่อมมี **เยภุยฺเยน** โดยมาก **อิติ** (**อิมินา สุตฺเตน**)

ด้วยสูตรนี้.

เพราะพยัญชนะหลัง สระทั้งหลายเป็นรูปปกติ หมายถึง ส่วนมากไม่มีการเปลี่ยนแปลงโดยทีฆะ รัสสะ และ ลบ

ยถา เช่น อจฺจโย, ปจฺจโย, ภาสติ วา กโรติ วา, เวทนากฺขนฺโธ, ภาคฺยวา, ภโทฺร กสามิว, ทียติ, ตุณฺหีภูโต, โส ธมฺมํ เทเสติ.

ปกติสนฺธิวิธานํ วิธีของปกติสนธิ **นิฏฺฐิตํ** จบแล้ว **อิติ** ด้วยประการฉะนี้.

วิธีของปกติสนธิ จบเท่านี้

๑.๔. พฺยญฺชนสนฺธิวิธาน

วิธีต่อพยัญชนะ

อถ ต่อไป **พฺยญฺชนสนฺธิ** วิธีการต่อของพยัญชนะ (**มยา**) อันข้าพเจ้า **วุจฺจเต** จะกล่าว.

ต่อไป ข้าพเจ้าจะกล่าววิธีการต่อพยัญชนะ

พฺยญฺชเนติ บทว่า "พฺยญฺชเน" **อธิกาโร** (**โหติ**) เป็นบทตามไปไกล. **สรา, กฺวจีติ จ** บทว่า "สรา" และ "กฺวจิ" **วตฺตเต** ย่อมตามไป.

บทว่า "พฺยญฺชเน" ตามไปไกล บทว่า "สรา" และ "กฺวจิ" ตามไป

๓๗. **ทีฆํ.** (๑ บท, ทีฆวิธิสูตร)

พฺยญฺชเน เพราะพยัญชนะ **สรา** สระทั้งหลาย (**ปปฺโปนฺติ**) ย่อมถึง **ทีฆํ** ซึ่งความเป็นทีฆะ **กฺวจิ** บ้าง.

เพราะพยัญชนะ สระทั้งหลายเป็นทีฆะบ้าง

พฺยญฺชเน ปเร เพราะพยัญชนะข้างหลัง **สรา โข** สระทั้งหลายแล **ปปฺโปนฺติ** ย่อมถึง **ทีฆํ** ซึ่งความเป็นทีฆะ **กฺวจิ** บ้าง. **ทีโฆ** ความเป็นทีฆะ **สุตฺตสุขุจฺจารณฉนฺทานุรกฺขณฏฺฐาเนสุ** ในที่สวดสะดวกในจุณณิยะและในที่รักษาฉันท์ทั้งหลาย (**โหติ**) ย่อมมี **อิติ** (อิมินา สุตฺเตน) ด้วยสูตรนี้.

เพราะพยัญชนะหลัง สระทั้งหลายถึงความเป็นทีฆะบ้าง ด้วยสูตรนี้ เป็นทีฆะทั้งในที่สวดสะดวกในจุณณิยะและในที่รักษาฉันท์

ยถา อุทาหรณ์ทั้งหลาย ตฺยสฺส ปหีนา ตฺยาสฺส ปหีนา, สฺวสฺส สฺวาสฺส, มธุว มญฺญติ

พาโล มธุวา มญฺญตี พาโล. **ตถา** เอวํ คาเม มุนี จเร, ขนฺตี ปรมํ ตโป ติติกฺขา, น มงฺกู ภวิสฺสามิ, สฺวากฺขาโต, ยฺวาหํ, กามโต ชายตี โสโก, กามโต ชายตี ภยํ, สกฺโก อุชู จ สุหุชู จ, อนูปฆาโต, ทูรกฺขํ, ทูรมํ, สูรกฺขํ, ทูหรตา.

กฺวจีติ บทว่า "กฺวจิ" **กึ** มีประโยชน์อะไร. (**ทีฆนิเสธนตฺถํ**) มีประโยชน์ต่อการห้ามซึ่งความเป็นทีฆะบ้าง (**ยถา**) อุทาหรณ์ ตฺยชฺช, สฺวสฺส, ปติลิยฺยติ.

บทว่า "กฺวจิ" มีประโยชน์อะไร มีประโยชน์ต่อการห้ามซึ่งความเป็นทีฆะบ้าง เช่น ตฺยชฺช, สฺวสฺส, ปติลิยฺยติ.

อิธ ในอุทาหรณ์ทั้งหลายเหล่านี้ **อิติ** คือ "ยิฏฺจํ วา หุตํ วา โลเก, ยทิ วา สาวเก, ปุคฺคลา ธมฺมทสา เต, โภวาที นาม โส โหติ, ยถาภาวี คุเณน โส" **ปุพฺพสฺมึ เอว** เมื่อบทว่า "พฺยญฺชเน" "สรา" และ "กฺวจิ" อันกล่าวก่อนนั่นเทียว **อธิกาเร** ตามไปอยู่

ในอุทาหรณ์ว่า "ยิฏฺจํ วา หุตํ วา โลเก, ... ยถาภาวี คุเณน โส" เมื่อยังมีบทว่า "พฺยญฺชเน" "สรา" และ "กฺวจิ" ที่กล่าวก่อน ตามไปอยู่

๓๘. **รสฺสํ.** (๑ บท, รัสสวิธิสูตร)

พฺยญฺชเน เพราะพยัญชนะ **สรา** สระทั้งหลาย (**ปปฺโปนฺติ**) ย่อมถึง **รสฺสํ** ซึ่งความเป็นรัสสะ **กฺวจิ** บ้าง.

เพราะพยัญชนะ สระทั้งหลายเป็นรัสสะบ้าง

พฺยญฺชเน ปเร เพราะพยัญชนะข้างหลัง **สรา โข** สระทั้งหลายแล **ปปฺโปนฺติ** ย่อมถึง **รสฺสํ** ซึ่งความเป็นรัสสะ **กฺวจิ** บ้าง. **รสฺสตฺตํ** ความเป็นรัสสะ **ฉนฺทานุรกฺขเณ** ในที่รักษาฉันท์ **อาคเม** ในที่ลงอาคม **สํโยเค จ** และในที่มีพยัญชนะสังโยคข้างหลัง (**โหติ**) ย่อมมี **อิติ** (อิมินา สุตฺเตน) ด้วยสูตรนี้.

เพราะพยัญชนะหลัง สระทั้งหลายถึงความเป็นรัสสะบ้าง ด้วยสูตรนี้ เป็นรัสสะทั้งในที่รักษาฉันท์ ในที่ลงอาคม และในที่มีพยัญชนะสังโยคข้างหลัง

(**รสฺสตฺตํ** ความเป็นรัสสะ **โหติ** มีอยู่) **ฉนฺทานุรกฺขเณ** ในที่รักษาฉันท์ **ตาว** ก่อน. ยิฏฺจํว หุตํว โลเก, ยทิว สาวเก, ปุคฺคล ธมฺมทสา เต, โภวาทิ นาม โส โหติ, ยถาภาวิ คุเณน โส.

(**รสฺสตฺตํ** ความเป็นรัสสะ **โหติ** มีอยู่) **อาคเม** ในที่ลงอาคม. ยถยิทํ, สมฺมทกฺขาโต.

(**รสฺสตฺตํ** ความเป็นรัสสะ **โหติ** มีอยู่) **สํโยเค** ในที่มีพยัญชนะสังโยคอยู่หลัง. ปรากโม ปรกฺกโม, อาสาโท อสฺสาโท. **เอวํ** ตณฺหกฺขโย, ฌานสฺส ลาภิมฺหิ, วสิมฺหิ, ถุลฺลจฺจโย.

กฺวจีติ บทว่า "กฺวจิ" **กึ** มีประโยชน์อะไร. (**รสฺสนิเสธนตฺถํ** มีประโยชน์ต่อการห้ามซึ่งความเป็นรัสสะบ้าง **ยถา** อุทาหรณ์) มายิทํ, มนสาทญฺญา วิมุตฺตานํ, ยถาภูกมํ, อาขฺยาติกํ, ทียฺยติ, สูยฺยติ.

บทว่า "กฺวจิ" มีประโยชน์อะไร มีประโยชน์ต่อการห้ามความเป็นรัสสะบ้าง เช่น มายิทํ ...

อตฺร (**อุทาหรเณสุ**) ในอุทาหรณ์ทั้งหลายเหล่านี้ **อิติ** คือ "เอโส โข พฺยนฺติ กาหิติ, โส คจฺฉํ น นิวตฺตติ" **ตสฺมึ เอว** เมื่อบทว่า "พฺยญฺชเน" "สรา" และ "กฺวจิ" นั้นนั่นเทียว **อธิกาเร** ตามไปอยู่.

ในอุทาหรณ์ว่า "เอโส โข พฺยนฺติ กาหิติ, โส คจฺฉํ น นิวตฺตติ" เมื่อยังมีบทว่า "พฺยญฺชเน" "สรา" และ "กฺวจิ" นั้น ตามไปอยู่

๓๙. โลปญฺจ ตตฺราคาโร. (๔ บท, โลป-อาคมวิธิสูตร)

พฺยญฺชเน เพราะพยัญชนะ **สรา** สระทั้งหลาย (**ปปฺโปนฺติ** ย่อมถึง) **โลปํ** ซึ่งการลบ, **จ** และ **อกาโร** ออักษรอาคม (**โหติ** ย่อมลง) **ตตฺร** (**ลุตฺเต ฐาเน**) ในที่มีสระถูกลบนั้น **กฺวจิ** บ้าง.

เพราะพยัญชนะ สระทั้งหลายถึงการลบ และลงออาคมในที่สระถูกลบนั้นบ้าง

พฺยญฺชเน ปเร เพราะพยัญชนะข้างหลัง **สรา โข** สระทั้งหลายแล **ปปฺโปนฺติ** ย่อมถึง **โลปํ** ซึ่งการลบ, **จ** และ **อการาคโม** ออักษรอาคม **โหติ** ย่อมลง **ตตฺร ลุตฺเต ฐาเน** ในที่มีสระถูกลบนั้น **กฺวจิ** บ้าง.

เพราะพยัญชนะหลัง สระทั้งหลายถึงการลบ และลงออาคมในที่สระถูกลบนั้นบ้าง

อยํ นี้ **โลโป** (**โหติ**) เป็นการลบไป **เอตตสทฺทนฺโตการสฺเสว** แห่งโออักษรอันเป็นที่สุดของ เอต และ ต ศัพท์เท่านั้น.

นี้เป็นวิธีลบโออักษรอันเป็นที่สุดของ เอต และ ต ศัพท์เท่านั้น

ยถา อุทาหรณ์ เอส โข พฺยนฺติ กาหิติ, ส คจฺฉํ น นิวตฺตติ. **เอวํ** เอส ธมฺโม, เอส ปตฺโตสิ, ส มุนิ, ส สีลวา.

กฺวจีติ บทว่า "กฺวจิ" **กึ** มีประโยชน์อะไร. (**โลปนิเสธนตฺถํ** มีประโยชน์ต่อการห้ามซึ่งการลบบ้าง **ยถา** อุทาหรณ์) เอโส ธมฺโม, โส มุนิ, โส สีลวา.

สเรปิ แม้เพราะสระ **โลโป** การลบไป **เอตสทฺทนฺตสฺส** แห่งสระที่สุดของเอตศัพท์ (**โหติ** ย่อมมี) **กฺวจิ** บ้าง **จสทฺเทน** ด้วยจศัพท์. **ยถา** อุทาหรณ์ เอส อตฺโถ, เอส อาโภโค, เอส อิทานิ.

แม้เพราะสระ มีการลบสระที่สุดของเอตศัพท์บ้าง ด้วยจศัพท์ เช่น เอส อตฺโถ ...

สรมฺหา, พฺยญฺชนสฺสาติ จ บทว่า "สรมฺหา" และ "พฺยญฺชนสฺส" **วตฺตเต** ย่อมตามไป **วิปริณาเมน** โดยการเปลี่ยนวิภัตติ.

บทว่า “สรมฺหา” และ “พฺยญฺชนสฺส” เปลี่ยนวิภัตติแล้ว ตามไป

๔๐. ปร เทฺวภาโว ฐาเน. (๓ บท, สัญโญควิธิสูตร)

เทฺวภาโว ความเป็นเทฺวภาวะ (ซ้อน ๒) **พฺยญฺชนสฺส** แห่งพยัญชนะ **ปร** อันอยู่ข้างหลัง **สรมฺหา** จากสระ (**โหติ** ย่อมมี) **ฐาเน** ในฐานะอันสมควร.

มีการซ้อนพยัญชนะที่อยู่ข้างหลังจากสระ เป็น ๒ ตัว ในฐานะอันสมควร

เทฺวภาโว ความเป็นเทฺวภาวะ (ซ้อน ๒) **พฺยญฺชนสฺส** แห่งพยัญชนะ **ปรสฺส** อันอยู่ข้างหลัง **สรมฺหา** จากสระ (**โหติ** ย่อมมี) **ฐาเน** ในฐานะอันสมควร.

มีการซ้อนพยัญชนะที่อยู่ข้างหลังจากสระ เป็น ๒ ตัว ในฐานะอันสมควร

ภาโว ความเป็น **ทฺวินฺนํ** (**พฺยญฺชนานํ**) แห่งพยัญชนะทั้งหลาย ๒ ตัว **ทฺวิภาโว** ชื่อว่าทฺวิภาวะ, **โส เอว** ทฺวิภาวะนั้นนั่นแล **เทฺวภาโว** ชื่อว่าเทฺวภาวะ.

ความเป็นพยัญชนะ ๒ ตัว ชื่อว่าทฺวิภาวะ, ทฺวิภาวะนั้นนั่นแล ชื่อว่าเทฺวภาวะ.

จ สำหรับ **เอตฺถ** (**สุตฺเต**) ในสูตรนี้ **อิติ เอวํ อาทิ** (**ฐานํ**) ฐานะเป็นต้นอย่างนี้ว่า **อาทิพฺยญฺชนํ** พยัญชนะตัวต้น **ปปติปฏิกมุกุสกุธกีคหชุตญาสิสุสมฺภุสรสสาทีนํ** (**อุปสคฺคธาตูนํ**) แห่งอุปสัคและธาตุทั้งหลายมี ป ปติ ปฏิ อุปสัค และ กมุ กุส กุธ กี คห ชุต ญา สิ สุ สมฺภุ สร สส ธาตุเป็นต้น **ปรํ** อันอยู่ข้างหลัง **รสฺสาการโต** จากรัสสสระและอาอักษรทั้งหลาย (**ปปฺโปติ** ย่อมถึง) **เทฺวภาวํ** ซึ่งความเป็นเทฺวภาวะ **จ** ด้วย. **อาทิ** พยัญชนะตัวต้น **ติกตยตึสวตาทีนํ** (**สทฺทานํ**) แห่งศัพท์ทั้งหลายมีติก ตย ตึสวต เป็นต้น (**ปปฺโปติ** ย่อมถึง) **เทฺวภาวํ** ซึ่งความเป็นเทฺวภาวะ **จ** ด้วย. **อนฺตํ** พยัญชนะตัวสุดท้าย **วตุวฏฺฏทิสาทีนํ** (**ธาตูนํ**) แห่งธาตุทั้งหลายมี วตุ วฏฺฏ ทิส เป็นต้น (**ปปฺโปติ** ย่อมถึง) **เทฺวภาวํ** ซึ่งความเป็นเทฺวภาวะ **จ** ด้วย. **อุทุนิอุปสคฺคตจตุฉสนฺตสทฺทาเทสาทิปรํ** พยัญชนะที่อยู่ข้างหลังจาก อุ ทุ นิ อุปสัค ต จตุ ฉ และ ส อันเป็นตัวอาเทศของ สนฺต ศัพท์เป็นต้น (**ปปฺโปติ** ย่อมถึง) **เทฺวภาวํ** ซึ่งความเป็นเทฺวภาวะ **จ** ด้วย. **ยการาทิ** ยอักษรเป็นต้น (**ปรํ** อันอยู่ข้างหลัง) **อปทนฺตาการทีฆโต** จากทีฆสระอันไม่ใช่ที่สุดบทและไม่ใช่อาอักษร (**ปปฺโปติ** ย่อมถึง) **เทฺวภาวํ** ซึ่งความเป็นเทฺวภาวะ **จ** ด้วย.

> **อาเทโส** ตัวอาเทศ **ตลนาทีนํ** (**พฺยญฺชนานํ**) แห่งอักษรทั้งหลายมี ต ล น เป็นต้น **ยวตํ** อันมียอักษร **จ** ด้วย, **อาเทโส** ตัวอาเทศ **สยาทีนํ** (**สุตฺตานํ**) แห่งสูตรทั้งหลายมี ส เย จ เป็นต้น **จ** ด้วย, **สหธาตฺวนฺตฺยาเทโส** ตัวอาเทศแห่งยปัจจัยอันเป็นไปกับด้วยที่สุดธาตุ **จ** ด้วย, **สีสกาโร** สอักษรของสีปัจจัย (**ปรํ** อันอยู่ข้างหลัง) **ตปาทิโต** จาก ตป ศัพท์เป็นต้น **จ** ด้วย (**ปปฺโปติ** ย่อมถึง) **เทฺวภาวํ** ซึ่งความเป็นเทฺวภาวะ.

(**เทฺวภาโว** ความเป็นเทฺวภาวะ **โหติ** ย่อมมี) **ฉนฺทานุรกฺขเณ** ในที่รักษาฉันท์ **จ** ด้วย, **อาทิ** พยัญชนะตัวต้น **ฆรเฌธํสุภมาทีนํ** (**ธาตูนํ**) แห่งธาตุทั้งหลายมี ฆร เฌ ธํสุ ภมุ เป็นต้น (**ปปฺโปติ** ย่อมถึง) **เทฺวภาวํ** ซึ่งความเป็นเทฺวภาวะ **จ** ด้วย, **จตุตฺถทุติยา** พยัญชนะตัวที่ ๔ และตัวที่ ๒ ทั้งหลาย **วคฺคานํ** ของพยัญชนะวรรคทั้งหลาย (**ปรํ** อันอยู่ข้างหลัง) **รสฺสาการโต** จากรัสสสระและอาอักษรทั้งหลาย (**ปปฺโปนฺติ** ย่อมถึง) **เทฺวภาวํ** ซึ่งความเป็นเทฺวภาวะ **จ** ด้วย **ฐานํ นาม** ชื่อว่าฐานะอันสมควร.

สำหรับในสูตรนี้ ชื่อว่าฐานะอันสมควร เป็นต้นว่า (๑) พยัญชนะตัวต้นของ ป ปติ ปฏิ อุปสัค และ กมุ กุส กุธ กี คห ชุต ญา สิ สุ สมฺภุ สร สส ธาตุเป็นต้น ที่อยู่หลังจากรัสสสระและอาอักษร เป็นเทฺวภาวะ, (๒) พยัญชนะตัวต้นของ ติก ตย ตึส วต ศัพท์เป็นต้น เป็นเทฺวภาวะ, (๓) พยัญชนะตัวสุดท้ายของ วตุ วฏฺ ทิส ธาตุเป็นต้น เป็นเทฺวภาวะ, (๔) พยัญชนะที่อยู่หลังจาก อุ ทุ นิ อุปสัค ต จตุ ฉ สนฺต และ ส ตัวอาเทศของ สนฺต ศัพท์เป็นต้น เป็นเทฺวภาวะ, (๕) ยอักษรเป็นต้นที่อยู่หลังจากทีฆสระอันไม่ใช่ที่สุดบทและไม่ใช่อาอักษร เป็นเทฺวภาวะ,

(๖) ตัวอาเทศของ ต ล น อักษรเป็นต้น ที่มียอักษร, (๗) ตัวอาเทศของสูตรสเยจเป็นต้น, (๘) ตัวอาเทศของยปัจจัยพร้อมกับที่สุดธาตุ, (๙) สอักษรของสีปัจจัยที่อยู่หลังจาก ตป ศัพท์เป็นต้น เป็นเทฺวภาวะ.

(๑๐) เป็นเทฺวภาวะในที่รักษาฉันท์, (๑๑) พยัญชนะตัวต้นของ ฆร เฌ ธํสุ ภมุ เป็นต้น เป็นเทฺวภาวะ, และ (๑๒) พยัญชนะตัวที่ ๔ และตัวที่ ๒ ของวรรค ที่อยู่หลังจากรัสสสระและสระอา เป็นเทฺวภาวะ

(เทฺวภาวฐานะที่ ๑)

ตตฺถ (**ฐาเนสุ**) ในบรรดาฐานะอันสมควรทั้งหลายเหล่านั้น **เทฺวภาโว** ความเป็นเทฺวภาวะ **ปปติปฏีสุ** ใน ป ปติ และ ปฏิ อุปสัคทั้งหลาย (**มยา** อันข้าพเจ้า **วุจฺจเต** จะกล่าว) **ตาว** ก่อน.

บรรดาฐานะอันสมควรเหล่านั้น ข้าพเจ้าจะกล่าวความเป็นเทฺวภาวะ ใน ป ปติ ปฏิ อุปสัคก่อน

อิธ ปมาโท อิธปฺปมาโท, **เอวํ** อปฺปมาโท, วิปฺปยุตฺโต, สุปฺปสนฺโน, สมฺมา ปธานํ สมฺมปฺปธานํ, รสฺสตฺตํ, อปฺปติวตฺติโย, อธิปติปฺปจฺจโย, สุปฺปติฏฺฐิโต, อปฺปฏิปุคฺคโล, วิปฺปฏิสาโร, สุปฺปฏิปนฺโน, สุปฺปฏิปตฺติ.

กมาทิธาตูสุ ในกมุธาตุเป็นต้นทั้งหลาย. ปกฺกโม, ปฏิกฺกโม, เหตุกฺกโม, อากมติ อกฺกมติ, **เอวํ** ปรกฺกมติ, ยถากฺกมํ.

ปกฺโกสติ, ปฏิกฺโกสติ, อนุกฺโกสติ, อาโกสติ อกฺโกสติ.
อกฺกุทฺโธ, อติกฺโกโธ. ธนกฺกีโต, วิกฺกโย, อนุกฺกโย.
ปคฺคโห, วิคฺคโห, อนุคฺคโห, นิคฺคโห, จนฺทคฺคโห, ทิฏฺฐิคฺคาโห.

ปชฺโชโต, วิชฺโชตติ, อุชฺโชโต.
กตญฺญู, วิญฺญู, ปญฺญาณํ, วิญฺญาณํ, อนุญฺญา, มนุญฺญา, สมญฺญา.
อวสฺสโย, นิสฺสโย, สมุสฺสโย.
อปฺปสฺสุโต, วิสฺสุโต, พหุสฺสุโต, อาสวา อสฺสวา.
ปสฺสมฺภนฺโต, วิสฺสมฺภติ.
อฏฺฐสฺสโร, วิสฺสรติ, อนุสฺสรติ.
ปสฺสสนฺโต, วิสฺสสนฺโต, มหุสฺสสนฺโต, อาสาโส อสฺสาโส.

อวิสฺสชฺเชนฺโต, วิสฺสชฺเชนฺโต, ปริจฺจชนฺโต, อุปทฺทโว, อุปกฺกิลิฏฺโฐ, มิตฺตทฺทุ, อายพฺพโย, อุทพฺพหิ **อิจฺจาทิ** ดังนี้เป็นต้น.

สรมฺหาติ บทว่า "สรมฺหา" **กึ** มีประโยชน์อะไร. (**เทฺวภาวนิเสธนตฺถํ** มีประโยชน์ต่อการห้ามซึ่งเทฺวภาวะ **พฺยญฺชนมฺหา** หลังจากพยัญชนะ **ยถา** อุทาหรณ์) สมฺปยุตฺโต, สมฺปติชาโต, สมฺปฏิจฺฉนฺนํ, สงฺกมนฺโต, สงฺคโห.

บทว่า "สรมฺหา" มีประโยชน์ต่อการห้ามเทฺวภาวะ หลังจากพยัญชนะ เช่น สมฺปยุตฺโต ...

ฐาเนติ บทว่า "ฐาเน" **กึ** มีประโยชน์อะไร. (**เทฺวภาวนิเสธนตฺถํ** มีประโยชน์ต่อการห้ามซึ่งเทฺวภาวะ **อฏฺฐาเน** ในที่อันไม่สมควร **ยถา** อุทาหรณ์) มา จ ปมาโท, ปติคยฺหติ, วจีปโกปํ รกฺเขยฺย, เย ปมตฺตา ยถา มตา, มโนปโกปํ รกฺเขยฺย, อิธ โมทติ, เปจฺจ โมทติ.

บทว่า "ฐาเน" มีประโยชน์ต่อการห้ามเทฺวภาวะ ในที่ไม่สมควร เช่น มา จ ปมาโท ...

(เทฺวภาวฐานะที่ ๒)

ติกาทีสุ ใน**ติก**ศัพท์เป็นต้นทั้งหลาย. กุสลตฺติกํ, ปีติตฺติกํ, เหตุตฺติกํ, เวทนาตฺติกํ, โลกตฺตยํ, โพธิตฺตยํ, วตฺถุตฺตยํ. เอกตฺตึส, ทฺวตฺตึส, จตุตฺตึส. สีลพฺพตํ, สุพฺพโต, สปฺปีติโก, สมนฺนาคโต, ปุนปฺปุนํ อิจฺจาทิ.

(เทฺวภาวฐานะที่ ๓)

อนฺเต ในพยัญชนะตัวสุดท้าย **วตฺวฏฺฐิสาทีนํ** ของ วตฺ วฏฺ ทิส ธาตุเป็นต้นทั้งหลาย. **ยถา** อุทาหรณ์ วตฺตติ, วฏฺฏติ, ทสฺสนํ, ผสฺโส อิจฺจาทิ.

(เทฺวภาวฐานะที่ ๔)

อุทุนิอุปสคฺคาทิปเรสุ ในพยัญชนะที่อยู่หลังจาก อุ ทุ นิ อุปสัคเป็นต้นทั้งหลาย. อุกฺโกส อุกฺกฺโกส. ทุกรํ ทุกฺกรํ, นิกงฺโข นิกฺกงฺโข. เอวํ อุคฺคตํ, ทุจฺจริตํ, นิชฺชฏํ, อุญฺญาตํ, อุนฺนติ, อุตฺตโร, ทุกฺกโร, นิทฺทโร, อุนฺนโต, ทุปฺปญฺโญ, ทุพฺพโล, นิมฺมโล, อุยฺยุตฺโต, ทุลฺลโภ, นิพฺพตฺโต, อุสฺสาโห, ทุสฺสโห, นิสฺสาโร.

ตถา เหมือนกัน. ตกฺกโร, ตชฺโช, ตนฺนินฺโน, ตปฺปภโว, ตมฺมโย.
จตุกฺกํ, จตุทฺทิสํ, จตุปฺปาโท, จตุพฺพิธํ, จตุสฺสาลํ.
ฉกฺกํ, ฉนฺนวุติ, ฉปฺปทิกา, ฉพฺพสฺสานิ.
สกฺกาโร, สกฺกโต, สทฺทิฏฺฐิ, สปฺปุริโส, มหพฺพโล.

ฐาเนติ บทว่า “ฐาเน” **กึ** มีประโยชน์อะไร. (**เทฺวภาวนิเสธนตฺถํ** มีประโยชน์ต่อการห้ามซึ่งเทฺวภาวะ **อฏฺฐาเน** ในที่อันไม่สมควร) นิกาโย, นิทานํ, นิวาโส, นิวาโต, ตโต, จตุวีสติ, ฉสฏฺฐิ.

(เทฺวภาวฐานะที่ ๕)

ยการาทิมฺหิ ในยอักษรเป็นต้น. นียฺยติ, สูยฺยติ, อภิภูยฺย, วิเจยฺย, วิเนยฺย, เธยฺยํ, เนยฺยํ เสยฺโย, เชยฺโย, เวยฺยากรโณ.

อาทิสทฺเทน ด้วยอาทิศัพท์ (ในคำว่า ยการาทิ รวมเอาอุทาหรณ์ว่า). เอตฺโต, เอตฺตาวตา.

อนาการคฺคหณํ อนาการศัพท์ (ไม่ใช่อาอักษร) **กึ** มีประโยชน์อะไร. (**เทฺวภาวนิเสธนตฺถํ** มีประโยชน์ต่อการห้ามซึ่งเทฺวภาวะ **อาการโต** หลังจากอาอักษร) มาลาย, โทลาย, สมาทาย.

อนาการศัพท์ มีประโยชน์ต่อการห้ามเทฺวภาวะ หลังจากสระอา เช่น มาลาย ...

ฐาเนติ บทว่า “ฐาเน” **กึ** มีประโยชน์อะไร. (**เทฺวภาวนิเสธนตฺถํ** มีประโยชน์ต่อการห้ามซึ่งเทฺวภาวะ **อฏฺฐาเน** ในที่อันไม่สมควร) อุปนียติ, สูยติ, โตยํ.

(เทฺวภาวฐานะที่ ๖)

ยวตมาเทเส ในตัวอาเทศของพยัญชนะอันมียอักษร. **อตฺร** (**อุทาหรเณสุ**) ในอุทาหรณ์ทั้งหลายเหล่านี้ **อิติ** คือ “ชาติ อนฺโธ, วิปลิ อาโส, อนิ อาโย, ยทิ เอวํ, อปิ เอกจฺเจ, อปิ เอกทา” **ยกาเร** เมื่อการอาเทศเป็น ย **อิการสฺส** แห่งอิอักษร **กเต** อันนักศึกษากระทำแล้ว **อิวณฺโณ ยํ นวาติ** (**สุตฺเตน**) ด้วยสูตรว่า “อิวณฺโณ ยํ นวา”,

วาติ บทว่า “วา” **สพฺพสฺส โส ทามฺหิ วาติ อิโต** จากสูตรนี้ว่า “สพฺพสฺส โส ทามฺหิ วา” **วตฺตเต** ย่อมตามไป **มณฺฑูกคติยา** โดยวิธีเหมือนกบกระโดด.

ในที่อาเทศพยัญชนะอันมีย (ตฺย ลฺย นฺย ทฺย เป็นต้น) ในอุทาหรณ์เหล่านี้ คือ “ชาติ อนฺโธ, วิปลิ อาโส, อนิ อาโย, ยทิ เอวํ, อปิ เอกจฺเจ, อปิ เอกทา” เมื่ออาเทศ อิ เป็น ย ด้วยสูตรว่า “อิวณฺโณ ยํ นวา” แล้ว,

บทว่า “วา” จากสูตรนี้ว่า “สพฺพสฺส โส ทามฺหิ วา” ตามไปเหมือนกบกระโดด

๔๑. ยวตํ ตลนทการานํ พฺยญฺชนานิ จลญชการตฺตํ. (๔ บท, อาเทสวิธิ)

พฺยญฺชนานิ พยัญชนะทั้งหลาย **ตลนทการานํ** แห่ง ต ล น และ ท อักษรทั้งหลาย **ยวตํ** อันมี ย (**อาปชฺชนฺเต** ย่อมถึง) **จลญชการตฺตํ** ซึ่งความเป็น จ ล ญ และ ช อักษร **วา** บ้าง.

อาเทศ ตฺย ลฺย นฺย และ ทฺย พยัญชนะ เป็น จ ล ญ และ ช บ้าง

สํโยคพฺยญฺชนานิ พยัญชนะสังโยคทั้งหลาย **ตลนทการานํ** แห่ง ต ล น และ ท อักษรทั้งหลาย **ยการวนฺตานํ** อันมี ย อักษร **อาปชฺชนฺเต** ย่อมถึง **จลญชการตฺตํ** ซึ่งความเป็น จ ล ญ และ ช อักษร **ยถากฺกมํ** ตามลำดับ **วา** บ้าง.

อาเทศ ตฺย ลฺย นฺย และ ทฺย พยัญชนะสังโยค เป็น จ ล ญ และ ช ตามลำดับ บ้าง

การคฺคหณํ การศัพท์ **สการ-ก-จ-ฏ-ปวคฺคาเทสตฺถํ** มีประโยชน์ต่อการอาเทศเป็น สอักษร กวรรค จวรรค ฏวรรค และปวรรค **สการ-ก-จ-ฏ-ปวคฺคานํ** แห่งสอักษร กวรรค จวรรค ฏวรรค และปวรรคทั้งหลาย **ยวตํ** อันมี ย. **ฉ-ฌ-ญการาเทสตฺถํ จ** และมีประโยชน์ต่อการอาเทศเป็น ฉ ฌ และญอักษร **ถ-ธ-ณการานํ** แห่ง ถ ธ และ ณอักษรทั้งหลาย **ยวตํ** อันมี ย **ตถา** ก็เหมือนอย่างนั้น. **ตโต** ต่อจากนั้น **ทฺวิภาโว** ความเป็นเทฺวภาวะ **ยวตมาเทสสฺส** แห่งตัวอาเทศของพยัญชนะอันมี ย (**โหติ** ย่อมมี) **อเนน** (**สุตฺเตน**) ด้วยสูตรนี้.

การศัพท์ มีประโยชน์ต่อการอาเทศ ส กวรรค จวรรค ฏวรรค ปวรรค ที่มี ย เป็น ส กวรรค จวรรค ฏวรรค ปวรรค และอาเทศ ถ ธ ณ ทีมี ย เป็น ฉ ฌ ญ ต่อจากนั้น จึงเทฺวภาวะตัวอาเทศพยัญชนะที่มี ย ด้วยสูตรนี้

ชจฺจนฺโธ, วิปลฺลาโส, อญฺญาโย, ยชฺเชวํ, อปฺเปกจฺเจ, อปฺเปกทา.

วาติ บทว่า "วา" **กึ** มีประโยชน์อะไร. (**อาเทสนิเสธนตฺถํ** มีประโยชน์ต่อการห้ามซึ่งการอาเทศบ้าง **ยถา** อุทาหรณ์) ปฏิสนฺถารวุตฺยสฺส, พาลฺยํ, อาลสฺยํ.

บทว่า "วา" มีประโยชน์ต่อการห้ามอาเทศบ้าง เช่น ปฏิสนฺถารวุตฺยสฺส ...

สรมฺหาติ บทว่า "สรมฺหา" **กึ** มีประโยชน์อะไร. (**เทฺวภาวนิเสธนตฺถํ** มีประโยชน์ต่อการห้ามซึ่งความเป็นเทฺวภาวะ **พฺยญฺชนมฺหา** หลังจากพยัญชนะ) สญฺญาโย, อากาสานญฺจายตนํ.

บทว่า "สรมฺหา" มีประโยชน์ต่อการห้ามเป็นเทฺวภาวะหลังจากพยัญชนะ เช่น สญฺญาโย ...

(เทฺวภาวฐานะที่ ๗ ดูสูตร ๕๑ ส เย จ ข้างหน้า)

(เทฺวภาวฐานะที่ ๙)

สิมฺหิ เพราะสีปัจจัย (**เทฺวภาโว** ความเป็นเทฺวภาวะ **โหติ** ย่อมมี) **ตปาทิโต** หลังจาก ตป ศัพท์เป็นต้น. ตปสฺสี, ยสสฺสี.

ซ้อน สฺ ของสีปัจจัย หลังจาก ตป ศัพท์เป็นต้น เช่น ตปสฺสี ...

(เทฺวภาวฐานะที่ ๑๐)

ฉนฺทานุรกฺขเณ ในที่รักษาฉันท์. นปฺปชฺชเห วณฺณพลํ ปุราณํ, อุชฺชุคเตสุ เสยฺโย, คจฺฉนฺติ สุคฺคตินฺติ.

(เทฺวภาวฐานะที่ ๑๒)

ปน ส่วน (**เทฺวภาโว** ความเป็นเทฺวภาวะ) **วคฺคจตุตฺถทุติเยสุ** ในพยัญชนะตัวที่ ๔ และที่ ๒ ของวรรคทั้งหลาย, **ตสฺมึเยว** เมื่อบทว่า “สรมฺหา” และ “พฺยญฺชนสฺส” นั้นนั่นเทียว **อธิกาเร** ตามต่อไป,

ปร เทฺวภาโว ฐาเนติ จ และสูตรว่า “ปร เทฺวภาโว ฐาเน” **วตฺตเต** ย่อมตามไป.

ทฺวิภาเว เมื่อความเป็นเทฺวภาวะ **สทิสวเสน** ด้วยอำนาจแห่งพยัญชนะที่เหมือนกัน **วคฺคจตุตฺถทุติยานํ** ของพยัญชนะตัวที่ ๔ และที่ ๒ ของวรรคทั้งหลาย **สมฺปตฺเต** จะมาถึง, (**กจฺจายนาจริโย** อาจารย์กัจจายนะ) **อาห** กล่าวแล้ว **นิยมตฺถํ** ซึ่งสูตรอันมีเนื้อความกำหนด (**อิติ** ว่า)

ส่วนในพยัญชนะตัวที่ ๔ และที่ ๒ ของวรรค, เมื่อบทว่า “สรมฺหา” และ “พฺยญฺชนสฺส” นั้น ตามต่อไป, และสูตรว่า “ปร เทฺวภาโว ฐาเน” ก็ตามไป.

เมื่อจะถึงความเป็นเทฺวภาวะ ด้วยอำนาจแห่งพยัญชนะที่เหมือนกันของพยัญชนะตัวที่ ๔ และที่ ๒ ของวรรค อาจารย์กัจจายนะ ได้กล่าวสูตรที่มีเนื้อความกำหนด ว่า

๔๒. วคฺเค โฆสาโฆสานํ ตติยปฐมา. (๓ บท, นิยมสัญโญควิธิสูตร)

ตติยปฐมา พยัญชนะตัวที่ ๓ และที่ ๑ ทั้งหลาย **โฆสาโฆสานํ พฺยญฺชนานํ** แห่งพยัญชนะทั้งหลายอันเป็นโฆสะและอโฆสะ **วคฺเค** ในวรรค **ปรานํ** ข้างหลัง **สรมฺหา** จากสระ (**คจฺฉนฺติ** ย่อมถึง) **เทฺวภาวํ** ซึ่งความเป็นเทฺวภาวะ **ฐาเน** ในฐานะอันสมควร.

หลังจากสระ พยัญชนะตัวที่ ๓ และที่ ๑ แห่งโฆสะและอโฆสะในวรรค ถึงความเป็นเทฺวภาวะ ในฐานะอันสมควร

วคฺคตติยปฐมกฺขรา อักษรตัวที่ ๓ และที่ ๑ ของวรรคทั้งหลาย **โฆสาโฆสานํ พฺยญฺชนานํ** แห่งพยัญชนะทั้งหลายอันเป็นโฆสะและอโฆสะ **วคฺเค** ในวรรค **ปรภูตานํ**

อันอยู่ข้างหลัง **สรมฺหา** จากสระ **คจฺฉนฺติ** ย่อมถึง **ทฺวิภาวํ** ซึ่งความเป็นเทฺวภาวะ **ยถากฺกมํ** ตามลำดับ **ฐาเน** ในฐานะอันสมควร. **อิติ** เพราะเหตุนั้น **ตติยปฐมาว** พยัญชนะตัวที่ ๓ และที่ ๑ ทั้งหลายเท่านั้น **ตพฺพคฺเค** ในวรรคนั้นๆ **โหนฺติ** ย่อมมี **ฐานาสนฺนวเสน** ด้วยอำนาจแห่งความใกล้กันของฐาน.

หลังจากสระ อักษรตัวที่ ๓ และที่ ๑ ของพยัญชนะอันเป็นโฆสะและอโฆสะในวรรค ถึงความเป็นเทฺวภาวะตามลำดับ ในฐานะอันสมควร เพราะฉะนั้น จึงมีการซ้อนพยัญชนะตัวที่ ๓ และที่ ๑ ในวรรคนั้นๆเท่านั้น ด้วยอำนาจความมีฐานเดียวกัน

จ ก็ **เอตฺถ** ในสูตรนี้ (**สทิสทฺวิภาเว** เมื่อความเป็นสทิสเทฺวภาวะ) **สมฺปตฺเต** จะมาถึง, **จตุตฺถทุติยาว** พยัญชนะตัวที่ ๔ และที่ ๒ ทั้งหลายเท่านั้น **อธิปฺเปตา** อันท่านประสงค์เอาแล้ว **โฆสาโฆสคฺคหเณน** ด้วยโฆสาโฆสศัพท์ **นิยมตฺตา** เพราะเป็นสูตรกำหนด. **อิตรถา** ถ้าเป็นอย่างอื่น **อนิฏฺฐปฺปสงฺโค** ความเกี่ยวข้องกับเนื้อความที่ไม่ปรารถนาเอา **สิยา** พึงมี. **เตน** เพราะเหตุนั้น **โฆสตฺเต** เมื่อความเป็นโฆสะ **วคฺคปญฺจมานํ** แห่งพยัญชนะตัวที่ ๕ ของวรรคทั้งหลาย **สติปิ** แม้มีอยู่ **กตญฺญู ตนฺนโย ตมฺมโยติอาทีสุ** ในอุทาหรณ์ทั้งหลายว่า "กตญฺญู ตนฺนโย ตมฺมโย" เป็นต้น **วา** หรือว่า **ฐานาธิการโต** เพราะการตามมาของ ฐาน ศัพท์ **ตติยปฺปสงฺโค** ความเกี่ยวข้องกับพยัญชนะตัวที่ ๓ **น โหติ** ย่อมไม่มี.

ก็ เมื่อจะถึงความเป็นสทิสเทฺวภาวะ ในสูตรนี้ท่านประสงค์เอาพยัญชนะตัวที่ ๔ และที่ ๒ เท่านั้น ด้วยโฆสาโฆสศัพท์ เพราะถูกสูตรกำหนดไว้แล้ว ถ้าเป็นอย่างอื่น ก็จะมีความเกี่ยวข้องกับเนื้อความที่ไม่ต้องการ เพราะฉะนั้น แม้พยัญชนะตัวที่ ๕ ของวรรค ในอุทาหรณ์ว่า "กตญฺญู ตนฺนโย ตมฺมโย" เป็นต้น จะเป็นโฆสะก็ตาม หรือเพราะมี ฐาน ศัพท์ตามมาก็ตาม จะไม่มีการซ้อนพยัญชนะตัวที่ ๓

(เทฺวภาวฐานะที่ ๑๑)

(**อสทิสเทฺวภาโว** ความเป็นอสทิสเทฺวภาวะ) **ฆราทีสุ ปอุทุนิอาทิปรจตุตฺเถสุ** ในพยัญชนะตัวที่ ๔ อันอยู่หลังจาก ป อุ ทุ นิ อุปสัคเป็นต้น มี ฆร ธาตุเป็นต้น (**มยา** อันข้าพเจ้า **วุจฺจเต** จะกล่าว) **ตาว** ก่อน.

ข้าพเจ้าจะกล่าวความเป็นอสทิสเทฺวภาวะ ในพยัญชนะตัวที่ ๔ ของ ฆร ธาตุเป็นต้น อันอยู่หลังจาก ป อุ ทุ นิ อุปสัคเป็นต้น ก่อน

ปฆรติ ปคฺฆรติ, **เอวํ** อุคฺฆรติ, อุคฺฆาเฏติ, ทุคฺโฆโส, นิคฺโฆโส, เอเสว จชฺฌานผโล, ปรมชฺฌานํ, อภิชฺฌายติ, อุชฺฌายติ, วิทฺธํเสติ, อุทฺธํสิโต, อุทฺธาโร, นิทฺธาโร, นิทฺธโน, นิทฺธุโต, วิพฺภนฺโต, อุพฺภโต, ทุพฺภิกฺขํ, นิพฺภยํ, ตพฺภาโว, จตุทฺธา, จตุพฺภิ, ฉทฺธา, สทฺธมฺโม, สพฺภูโต, มหทฺธโน, มหพฺภยํ.

(เทฺวภาวฐานะที่ ๘)

(**อสทิสเทฺวภาโว** ความเป็นอสทิสเทฺวภาวะ) **ยวตมาเทสาทีสุ** ในตัวอาเทศของพยัญชนะที่มี ย เป็นต้น. โพชฺฌงฺคา, อาสพฺภํ, พุชฺฌิตพฺพํ, พุชฺฌติ.

ตัวอาเทศของพยัญชนะที่มี ย เป็นต้น เป็นอสทิสเทฺวภาวะ เช่น โพชฺฌงฺคา ...

จาเนติ บทว่า "จาเน" **กึ** มีประโยชน์อะไร. (**อสทิสเทฺวภาวนิเสธนตฺถํ** มีประโยชน์ต่อการห้ามซึ่งอสทิสเทฺวภาวะ **อฏฺฐาเน** ในที่อันไม่สมควร) สีลวนฺตสฺส ฌายิโน, เย ฌานปฺปสุตา ธีรา, นิธานํ, มหาธนํ.

บทว่า "จาเน" มีประโยชน์ต่อการห้ามอสทิสเทฺวภาวะในที่ไม่สมควร เช่น สีลวนฺตสฺส ฌายิโน

(เทฺวภาวฐานะที่ ๑๒)

(**อสทิสเทฺวภาโว** ความเป็นอสทิสเทฺวภาวะ **โหติ** มีอยู่) **วคฺคทุติเยสุ** ในพยัญชนะตัวที่ ๒ ของวรรคทั้งหลาย **ปรํ** ข้างหลัง **รสฺสาการโต** จากรัสสสระและสระอา.

พยัญชนะตัวที่ ๒ ของวรรค ที่อยู่หลังจากสระ อ อิ อุ อา เป็นอสทิสเทฺวภาวะ

(**รสฺสสรโต** หลังจากสระ อ อิ อุ) ปญฺจ ขนฺธา ปญฺจกฺขนฺธา, **เอวํ** รูปกฺขนฺโธ, อกฺขโม, อภิกฺขณํ, อวิกฺเขโป, ชาติกฺเขตฺตํ, ธาตุกฺโขโภ, อายุกฺขโย. เสตฉตฺตํ เสตจฺฉตฺตํ. **เอวํ** สพฺพจฺฉนฺนํ, วิจฺฉินฺนํ, โพธิจฺฉายา, ชมฺพุจฺฉายา, สมุจฺเฉโท. ตตฺร ฐิโต ตตฺรฏฺฐิโต, **เอวํ** ถลฏฺฐํ, ชลฏฺฐํ, อธิฏฺฐิตํ, นิฏฺฐิตํ, จตฺตาริฏฺฐานานิ, ครุฏฺฐานิโย, สมุฏฺฐิโต, สุปฺปฏฺฐาโน, ยสตฺเถโร, ยตฺถ, ตตฺถ, ปตฺถรติ, วิตฺถาโร, อภิตฺถุโต, วิตฺถมฺภิโต, อนุตฺถุนํ, จตุตฺโถ, กุตฺถ. ปปฺโผเฏติ, มหปฺผลํ, นิปฺผลํ, วิปฺผาโร, ปริปฺผุเสยฺย, มธุปฺผาณิตํ.

อาการโต หลังจากสระอา. อาขาโต อกฺขาโต, **เอวํ** ตณฺหกฺขโย, อาณกฺเขตฺตํ, สญฺญากฺขนฺโธ, อาฉาเทติ อจฺฉาเทติ, **เอวํ** อจฺฉินฺทติ, นาวฏฺฐํ, อตฺถรติ, อปฺโผเฏติ.

สรมฺหาติ บทว่า "สรมฺหา" **กึ** มีประโยชน์อะไร. (**อสทิสเทฺวภาวนิเสธนตฺถํ** มีประโยชน์ต่อการห้ามซึ่งอสทิสเทฺวภาวะ **พฺยญฺชนมฺหา** หลังจากพยัญชนะ) สงฺขาโร, ตงฺขเณ, สญฺฉนฺนํ, ตณฺฐานํ, สนฺถุโต, ตมฺผลํ.

บทว่า "สรมฺหา" มีประโยชน์ต่อการห้ามอสทิสเทฺวภาวะ หลังจากพยัญชนะ เช่น สงฺขาโร ...

จาเนติ บทว่า "จาเน" **กึ** มีประโยชน์อะไร. (**อสทิสเทฺวภาวนิเสธนตฺถํ** มีประโยชน์ต่อการห้ามซึ่งอสทิสเทฺวภาวะ **อฏฺฐาเน** ในที่อันไม่สมควร) ปูวขชฺชกํ, ตสฺส ฉวิยาทีนิ ฉินฺทิตฺวา, ยถา ฐิตํ, กถํ, กมฺมผลํ.

บทว่า "จาเน" มีประโยชน์ต่อการห้ามอสทิสเทฺวภาวะ ในที่ไม่สมควร เช่น ปูวขชฺชกํ ...

อตฺร (**อุทาหรเณสุ**) ในอุทาหรณ์ทั้งหลายเหล่านี้ **นิกมติ, นิปตฺติ, นิจโย, นิจรติ, นิตรณํ อิติ** คือ "นิกมติ, นิปตฺติ, นิจโย, นิจรติ, นิตรณํ" **อาเทโส** การอาเทศ **พหุธา** หลายอย่าง **สิยา** สามารถมีได้ **ยถาปโยคํ** ตามสมควรแก่อุทาหรณ์ **เตน จคฺคหเณน** ด้วย จ ศัพท์นั้น **พหุลตฺถตฺตา** เพราะความมีอรรถมาก **จคฺคหณสฺส** แห่ง จ ศัพท์ **โท ธสฺส จาติ เอตฺถ** ในสูตรนี้ว่า "โท ธสฺส จ้

ในอุทาหรณ์เหล่านี้ คือ "นิกมติ ... นิตรณํ" มีการอาเทศได้หลายอย่าง ตามสมควรแก่อุทาหรณ์ ด้วย จ สัพท์ในสูตรว่า "โท ธสฺส จ" เพราะ จ ศัพท์นั้นมีอรรถมาก

วคฺคทุติโย การอาเทศเป็นพยัญชนะตัวที่ ๒ ของวรรค **ปฐมสฺส** แห่งพยัญชนะตัวที่ ๑ **กมุปทจิจรตรานํ** ของ กมุ ปท จิ จร และ ตร ธาตุทั้งหลาย **นิอุปสคฺคโต** หลังจากนิอุปสัค (**โหติ** ย่อมมี **โท ธสฺส จาติ เอตฺถ จสทฺเทน** ด้วย จ ศัพท์ในสูตรนี้ว่า "โท ธสฺส จ้), (**ตโต** ต่อจากนั้น) **ทฺวิตฺตํ** ความเป็นเทฺวภาวะ (**โหติ** ย่อมมี) **อิมินา** ด้วยสูตร "วคฺเค..." นี้. **ยถา** อุทาหรณ์. นิกฺขมติ, นิปฺผตฺติ, นิจฺฉโย, นิจฺฉรติ, นิตฺถรณํ.

มีการอาเทศพยัญชนะตัวที่ ๑ ของ กมุ ปท จิ จร ธาตุ อันอยู่หลังจากนิอุปสัค เป็นพยัญชนะตัวที่ ๒ ของวรรค (ด้วย จ ศัพท์ในสูตรว่า "โท ธสฺส จ้), ต่อจากนั้น จึงเป็นเทฺวภาวะด้วยสูตร "วคฺเค..." นี้ เช่น นิกฺขมติ ...

ตถา เหมือนอย่างนั้น **โพ** การอาเทศเป็น พ **ทฺวิรูปสฺส วสฺส** แห่ง ว ทั้ง ๒ ตัว **กุวทิวสิว-วชาทีนํ** (**ธาตูนํ**) ของธาตุทั้งหลายมี กุว ทิว สิว และ วช เป็นต้น (**โหติ** ย่อมมี), **อิติ** เพราะเหตุนั้น **พการทฺวยํ** การอาเทศเป็น พ ๒ ตัว **วการทฺวยสฺส** แห่ง ว ๒ ตัว (**โหติ** ย่อมมี).

เหมือนอย่างนั้น มีการอาเทศ ว ๒ ตัว ของ กุว ทิว สิว วช ธาตุเป็นต้น เป็น พ ๒ ตัว เพราะฉะนั้น จึงอาเทศ ว ๒ ตัว เป็น พ ๒ ตัว (ด้วย จ ศัพท์ในสูตร "โท ธสฺส จ" หรือ "โพ วสฺส")

ยถา อุทาหรณ์ **อิจฺจาทิ** เป็นต้นว่า กุพฺพนฺโต. **เอวํ** กุพฺพาโน, กุพฺพนฺติ.

ทฺวิตฺตํ ความเป็นเทฺวภาวะ **สธาตฺวนฺตยาเทสสฺส** แห่งตัวอาเทศของ ย ปัจจัยพร้อมด้วยพยัญชนะที่สุดธาตุ **โหติ** ย่อมมี.

ตัวอาเทศของ ย ปัจจัยพร้อมด้วยพยัญชนะที่สุดธาตุ เป็นเทฺวภาวะ

อิจฺจาทิ เช่นอุทาหรณ์เป็นต้นว่า ทิวติ ทิพฺพติ, **เอวํ** ทิพฺพนฺโต, สิพฺพติ, สิพฺพนฺโต. ปวชติ ปพฺพชติ, ปพฺพชนฺโต, นิวานํ นิพฺพานํ, นิพฺพุโต, นิพฺพินฺทติ, อุทยพฺพยํ

โล (**โหติ**) มีการอาเทศเป็น ล **รสฺส** แห่ง ร **ปริกรุณาทีนํ** ของศัพท์ทั้งหลายมี ปริ และ กรุณ เป็นต้น **กฺวจิ** บ้าง. ปริปนฺโน ปลิปนฺโน, **เอวํ** ปลิโพโธ, ปลฺลงฺกํ, กรุโณ กลุโน, มหาสาโล, มาลุโต, สุขุมาโล

มีการอาเทศ ร ของ ปริ กรุณ ศัพท์เป็นต้น เป็น ล บ้าง เช่น ปริปนฺโน ปลิปนฺโน ...

โฏ (**โหติ**) มีการอาเทศเป็น ฏ **ตสฺส** แห่ง ต **ทุกฺกตาทีนํ** ของศัพท์ทั้งหลายมี ทุกฺกต เป็นต้น **กฺวจิ** บ้าง. **ยถา** อุทาหรณ์ **อิจฺจาทิ** เป็นต้นว่า ทุกฺกตํ ทุกฺกฏํ, **เอวํ** สุกฏํ, ปหโฏ, ปตฺถโฏ, อุทฺธโฏ, วิสโฏ

มีการอาเทศ ต ของ ทุกฺกต ศัพท์เป็นต้น เป็น ฏ บ้าง เช่น ทุกฺกตํ ทุกฺกฏํ ...

โก มีการอาเทศเป็น ก **ตสฺส** แห่ง ต **นิยตาทีนํ** ของศัพท์ทั้งหลายมี นิยต เป็นต้น **กฺวจิ** บ้าง. นิยโต นิยโก.

โย มีการอาเทศเป็น ย **ชสฺส** แห่ง ช **นิชาทิสฺส** ของ นิช ศัพท์เป็นต้น **วา** บ้าง. นิชํปุตฺตํ นิยํปุตฺตํ.

โก มีการอาเทศเป็น ก **คสฺส** แห่ง ค **กุลูปคาทีนํ** ของศัพท์ทั้งหลายมี กุลูปค ศัพท์เป็นต้น. กุลูปโค กุลูปโก.

ตถา เหมือนอย่างนั้น **โณ** มีการอาเทศ ณ **นสฺส** แห่ง น **ปปริอาทิโต** ที่อยู่หลังจาก ป ปริ อุปสัคเป็นต้น. ปนิธานํ ปณิธานํ. **เอวํ** ปณิปาโต, ปณาโม, ปณีตํ, ปริณโต, ปริณาโม, นินฺนโย นิณฺณโย, **เอวํ** อุณฺณโต, โอณโต **อิจฺจาทิ** ดังนี้เป็นต้น.

อิธ ในอุทาหรณ์ทั้งหลายเหล่านี้ **ปติอคฺคิ, ปติหญฺญติ อิติ** คือ "ปติอคฺคิ, ปติหญฺญติ"

๔๓. กฺวจิ ปฏิ ปติสฺส. (๓ บท, อาเทสวิธิสูตร)

ปฏิ การอาเทศเป็น ปฏิ **ปติสฺส** แห่ง ปติ (**โหติ** ย่อมมี) **กฺวจิ** บ้าง.

อาเทศ ปติ เป็น ปฏิ บ้าง

สเร วา เพราะสระหรือ **พฺยญฺชเน วา** หรือว่าเพราะพยัญชนะ **ปเร** ข้างหลัง **ปฏิอาเทโส** การอาเทศเป็น ปฏิ **ปติอิจฺเจตสฺส อุปสคฺคสฺส** แห่งอุปสัคตัวนี้คือ ปติ **โหติ** ย่อมมี **กฺวจิ** บ้าง.

เพราะสระหรือพยัญชนะข้างหลัง มีการอาเทศ ปติ อุปสัค เป็น ปฏิ บ้าง

ปุพฺพสฺสรโลโป (**โหติ**) มีการลบสระตัวหน้า. ปฏคฺคิ, ปฏิหญฺญติ.

กฺวจีติ บทว่า "กฺวจิ" **กึ** มีประโยชน์อะไร. (**ปฏิอาเทสนิเสธนตฺถํ** มีประโยชน์ต่อการห้ามซึ่งการอาเทศเป็น ปฏิ บ้าง **ยถา** อุทาหรณ์). ปจฺจตฺตํ, ปติลียติ.

บทว่า "กฺวจิ" มีประโยชน์ต่อการห้ามการอาเทศเป็น ปฏิ บ้าง เช่น ปจฺจตฺตํ, ปติลียติ.

อิธ ในอุทาหรณ์ทั้งหลายเหล่านี้ **ปุถชโน, ปุถภูตํ อิติ** คือ "ปุถชโน, ปุถภูตํ้, **อนฺโตติ** บทว่า "อนฺโต" **วตฺตเต** ย่อมตามไป.

๔๔. ปุถสฺสุ พฺยญฺชเน. (๓ บท, อาเทสวิธิสูตร)

พฺยญฺชเน เพราะพยัญชนะ อุ การอาเทศเป็น อุ **ปุถสฺส** แห่งสระอันเป็นที่สุดของ ปุถ ศัพท์ (**โหติ** ย่อมมี).

เพราะพยัญชนะ อาเทศสระที่สุดของ ปุถ ศัพท์ เป็น อุ

พฺยญฺชเน ปเร เพราะพยัญชนะข้างหลัง **อนฺโต สโร** สระอันเป็นที่สุด **ปุถอิจฺเจตสฺส** ของศัพท์นี้คือ ปุถ **อุกาโร โหติ** เป็น อุ อักษร. **ทฺวิตฺตํ** ความเป็นเทฺวภาวะ (**โหติ** ย่อมมี) ปุถุชฺชโน, ปุถุภูตํ.

พราะพยัญชนะหลัง อาเทศสระที่สุด (คือ อ) ของ ปุถ ศัพท์ เป็น อุ อักษร. เป็นเทฺวภาวะ ปุถุชฺชโน, ปุถุภูตํ.

พฺยญฺชเนติ บทว่า “พฺยญฺชเน” **กึ** มีประโยชน์อะไร. (**อาเทสนิเสธนตฺถํ** มีประโยชน์ต่อการห้ามซึ่งการอาเทศ **สเร** เพราะสระหลัง). ปุถ อยํ.

บทว่า “พฺยญฺชเน” มีประโยชน์ต่อการห้ามการอาเทศ เพราะสระหลัง เช่น ปุถ อยํ

(**ปเท** เมื่อบท) **สิทฺเธ** สำเร็จแล้ว **สมาเสเนว** ด้วยสมาสนั่นเทียว **ปุถสฺส อ ปุถ อิติ** ว่า “อ ของ ปุถ ชื่อว่า ปุถ” **อุตฺตํ** การอาเทศเป็น อุ **อปุถนฺตสฺสาปิ** แม้แห่งสระอันเป็นที่สุดของศัพท์ที่ไม่ใช่ ปุถ (**โหติ** ย่อมมี) **สเร** เพราะสระ **กฺวจิ** บ้าง **อนฺตคฺคหณาธิกาเรน** เพราะการตามมาของ อนฺต ศัพท์ **ปุน** อีก.

เมื่อสำเร็จด้วยสมาสว่า “อ ของ ปุถ ชื่อว่า ปุถ” จึงมีการอาเทศสระที่สุดของศัพท์ที่ไม่ใช่ ปุถเป็น อุ เพราะสระหลังบ้าง เพราะมี อนฺต ศัพท์ตามมาอีก

มโน อญฺญํ มนุญฺญํ, เอวํ อิมํ เอวุมํ. **ปรโลโป** มีการลบสระหลัง. อิติ เอวํ อิเตฺวาํ. **วกาโร** (**โหติ**) มีการอาเทศเป็น ว อักษร **อุการสฺส** แห่ง อุ อักษร (อาเทศ อุ เป็น ว).

อิธ ในอุทาหรณ์ทั้งหลายเหล่านี้ **อวกาโส, อวนทฺโธ, อววทติ, อวสานํ อิติ** คือ “อวกาโส, อวนทฺโธ, อววทติ, อวสานํ” **กฺวจิ, พฺยญฺชเนติ จ** บทว่า “กฺวจิ” และ “พฺยญฺชเน” **วตฺตเต** ย่อมตามไป.

ในอุทาหรณ์เหล่านี้ คือ “อวกาโส, อวนทฺโธ, อววทติ, อวสานํ” บทว่า “กฺวจิ” และ “พฺยญฺชเน” ตามไป

๔๕. โอ อวสฺส. (๒ บท, อาเทสวิธิสูตร)

พฺยญฺชเน เพราะพยัญชนะ **โอ** การอาเทศเป็น โอ **อวสฺส** แห่ง อว (**โหติ** ย่อมมี) **กฺวจิ** บ้าง.

เพราะพยัญชนะ อาเทศ อว เป็น โอ บ้าง

พฺยญฺชเน ปเร เพราะพยัญชนะข้างหลัง **โอกาโร** การอาเทศเป็น โอ อักษร **อวอิจฺเจตสฺส**

อุปสคฺคสฺส แห่งอุปสัคนี้คือ อว **โหติ** ย่อมมี **กฺวจิ** บ้าง. โอกาโส, โอนทฺโธ, โอวทติ, โอสานํ.

เพราะพยัญชนะหลัง มีการอาเทศ อว อุปสัค เป็น โอ บ้าง เช่น โอกาโส ...

กฺวจีติ บทว่า “กฺวจิ” **กึ** มีประโยชน์อะไร. (**อาเทสนิเสธนตฺถํ** มีประโยชน์ต่อการห้ามซึ่งการอาเทศบ้าง **ยถา** อุทาหรณ์). อวสานํ, อวสฺสุสฺสตุ.

บทว่า “กฺวจิ” มีประโยชน์ต่อการห้ามการอาเทศบ้าง เช่น อวสานํ ...

พฺยญฺชเนติ บทว่า “พฺยญฺชเน” **กึ** มีประโยชน์อะไร. (**อาเทสนิเสธนตฺถํ** มีประโยชน์ต่อการห้ามซึ่งการอาเทศ **สเร** เพราะสระหลัง). อวยาคมนํ, อเวกฺขติ.

บทว่า “พฺยญฺชเน” มีประโยชน์ต่อการห้ามการอาเทศ เพราะสระหลัง เช่น อวยาคมนํ ...

อิธ ในอุทาหรณ์ทั้งหลายเหล่านี้ **อวคเต สูริเย, อวคจฺฉติ, อวคเหตฺวา อิติ** คือ “อวคเต สูริเย, อวคจฺฉติ, อวคเหตฺวา” **อวสฺเสติ** บทว่า “อวสฺส” **โอคฺคหณญฺจ** และ โอ ศัพท์ **วตฺตเต** ย่อมตามไป.

๔๖. ตพฺพิปรีตูปปเท พฺยญฺชเน จ. (๔ บท, อาเทสวิธิสูตร)

พฺยญฺชเน เพราะพยัญชนะ **ตพฺพิปรีโต** การอาเทศเป็น อุ อันเป็นวิปริตแห่ง โอ นั้น **อวสฺส** แห่ง อว **อุปปเท** ในบทใกล้ (**โหติ** ย่อมมี) **จ** ด้วย.

เพราะพยัญชนะ มีการอาเทศ อว เป็น อุ ซึ่งเป็นวิปริตของ โอ นั้น ในอุปบทด้วย

พฺยญฺชเน ปเร เพราะพยัญชนะข้างหลัง **วิปรีโต** การอาเทศเป็น อุ อันเป็นวิปริต **ตสฺส โอการสฺส** แห่ง โอ อักษรนั้น **ติฏฺฐมานสฺส** อันตั้งอยู่ **อุปปเท** ในตำแหน่งบทใกล้ **อวสทฺทสฺส** แห่ง อว ศัพท์ **โหติ** ย่อมมี **จ** ด้วย.

(วิคฺคหรูป) **วิปรีโต** อุอักษรอันเป็นวิปริต **ตสฺส** แห่ง โอ อักษรนั้น **ตพฺพิปรีโต** ชื่อว่า ตัพพิปรีตะ. **ปทํ** บท **อุโปจฺจาริตํ** อันถูกสวดในที่ใกล้ **อุปปทํ** ชื่อว่า อุปปทะ.

อุ อันเป็นวิปริต ของ โอ นั้น ชื่อว่า ตัพพิปริต. บทที่ถูกสวดใกล้ ชื่อว่า อุปบท

โอการวิปรีโตติ เอตํ คำว่า “วิปริตของ โอ” นี้ **อธิวจนํ** เป็นคำเรียก **อุการสฺส** ของ อุ อักษร. **จสทฺโท** จศัพท์ **นิวตฺตนตฺโถ** มีอรรถห้าม **กตฺถจิ** ในบางอุทาหรณ์. **ทฺวิตฺตํ** เป็นเทฺวภาวะ. อุคฺคเต สูริเย, อุคฺคจฺฉติ, อุคฺคเหตฺวา.

คำว่า “โอการวิปรีโต” นี้ เป็นคำเรียก อุ อักษร, จศัพท์มีอรรถห้ามในบางอุทาหรณ์, เป็นเทฺวภาวะ เช่น อุคฺคเต สูริเย ...

อิธ ในอุทาหรณ์ทั้งหลายเหล่านี้ **อติปฺป โข ตาว, ปรสตํ, ปรสหสฺสํ อิติ** คือ “อติปฺป โข ตาว, ปรสตํ, ปรสหสฺสํ” **อาคโมติ** บทว่า “อาคโม” **วตฺตเต** ย่อมตามไป.

ในอุทาหรณ์เหล่านี้ คือ “อติปฺป โข ตาว, ปรสตํ, ปรสหสฺสํ” บทว่า “อาคโม” ตามไป

๔๗. กฺวจิ โอ พฺยญฺชเน. (๓ บท, อาเทสวิธิสูตร)

พฺยญฺชเน เพราะพยัญชนะ **โอ อาคโม** โออาคม (**โหติ** ย่อมลง) **กฺวจิ** บ้าง.

เพราะพยัญชนะ ลง โอ อาคม บ้าง

พฺยญฺชเน ปเร เพราะพยัญชนะข้างหลัง **โอการาคโม** โออักษรอาคม **โหติ** ย่อมลง **กฺวจิ** บ้าง. **อิติ** เพราะเหตุนั้น **โอการาคโม** โออักษรอาคม (**โหติ** ย่อมลง) **อติปฺปปรสทฺเทหิ** หลังจาก อติปฺป และ ปร ศัพท์ทั้งหลาย, **คการาคโม จ** และ คฺ อักษรอาคม (**โหติ** ย่อมลง) **อติปฺปโต** หลังจาก อติปฺป ศัพท์ **จสทฺเทน** ด้วย จ ศัพท์ **ยวมทอิจฺจาทิสุตฺเต** ในสูตรว่า “ยวมท” เป็นต้น.

เพราะพยัญชนะหลัง ลง โอ อาคม บ้าง, เพราะฉะนั้น จึงลง โอ อาคม หลังจาก อติปฺป และ ปร ศัพท์, และลง คฺ อาคม หลังจาก อติปฺป ศัพท์ ด้วย จ ศัพท์ ในสูตรว่า “ยวมท” เป็นต้น

อติปฺปโค โข ตาว, ปโรสตํ, ปโรสหสฺสํ.

เอตฺถ ในอุทาหรณ์ทั้งสองเหล่านี้ **ปุพฺพสฺสรโลโป** การลบสระข้างหน้า (**โหติ** ย่อมมี) **สรา สเร โลปนฺติ** ด้วยสูตรว่า “สรา สเร โลปํ.

ในสองอุทาหรณ์หลังนี้ มีการลบสระหน้า ด้วยสูตรว่า “สรา สเร โลปํ

อิธ ในอุทาหรณ์ทั้งหลายเหล่านี้ **มนมยํ, อยมยํ อิติ** คือ “มนมยํ, อยมยํ” **มโนคณาทีนนฺติ** บทว่า “มโนคณาทีนํ” **วตฺตเต** ย่อมตามไป.

ในอุทาหรณ์เหล่านี้ คือ “มนมยํ, อยมยํ” บทว่า “มโนคณาทีนํ” ตามไป.

๔๘. เอเตสโม โลเป. (๓ บท, อาเทสวิธิ)

โลเป เมื่อลบวิภัตติแล้ว (**อนฺโต** สระที่สุด) **เอเตสํ มโนคณาทีนํ** ของศัพท์ทั้งหลายมี มโนคณะ เป็นต้นเหล่านี้ **โอ** (**โหติ**) เป็น โอ.

เมื่อลบวิภัตติแล้ว อาเทศสระที่สุดของมโนคณะศัพท์เป็นต้นเหล่านี้ เป็น โอ

วิภตฺติโลเป เมื่อการลบซึ่งวิภัตติ **กเต** อันนักศึกษากระทำแล้ว **อนฺโต** สระอันเป็นที่สุด **เอเตสํ มโนคณาทีนํ** ของศัพท์ทั้งหลายมี มโนคณะ เป็นต้นเหล่านี้ **อาปชฺชเต** ย่อมถึง **โอตฺตํ** ซึ่งความเป็น โอ.

เมื่อนักศึกษาทำการลบวิภัตติแล้ว ให้อาเทศสระที่สุดของมโนคณะศัพท์เป็นต้นเหล่านี้ เป็น โอ

มโนมยํ, อโยมยํ. **เอวํ** มโนเสฏฺฐา, อโยปตฺโต, ตโปธโน, ตโมนุโท, สิโรรุโห, เตโชกสิณํ, รโชชลฺลํ, อโหรตฺตํ, รโหคโต.

อาทิสทฺเทน ด้วยอาทิศัพท์ (รวมเอา) อาโปธาตุ, วาโยธาตุ.

(**โอ** การอาเทศเป็น โอ อักษร **อนฺตสฺส** แห่งสระอันเป็นที่สุด **มโนคณาทีนํ** ของศัพท์ทั้งหลายมี มโนคณะ เป็นต้น **อิธ** ในอุทาหรณ์ทั้งหลายเหล่านี้ **น ภวติ** ย่อมไม่มี **วาธิการโต** เพราะการตามาของ วา ศัพท์ **สีหคติยา** โดยสีหคติกนัย (ราชสีห์เหลียวหลัง). มนมตฺเตน, มนจฺฉฏฺฐานํ, อยกปลฺลํ, ตมวิโนทโน, มนอายตนํ.

เพราะวาศัพท์ที่ตามมาโดยสีหคติกนัย จึงไม่มีการอาเทศในอุทาหรณ์เหล่านี้ เช่น มนมตฺเตน ...

พฺยญฺชนสนฺธิวิธานํ วิธีของพยัญชนะสนธิ **นิฏฺฐิตํ** จบแล้ว **อิติ** ด้วยประการฉะนี้.

วิธีของพยัญชสนธิ จบเท่านี้

๑.๕. นิคฺคหีตสนฺธิวิธาน

วิธีต่อนิคหิต

อถ ต่อไป **นิคฺคหีตสนฺธิ** วิธีการต่อของนิคหิต (**มยา** อันข้าพเจ้า) **วุจฺจเต** จะกล่าว.

ต่อไป ข้าพเจ้าจะกล่าววิธีการต่อของนิคหิต

อิธ ในอุทาหรณ์ทั้งหลายเหล่านี้ **อิติ** คือ “ตณฺหํ กโร, รณํ ชโห, สํ จิโต, ชุตึ ธโร, สํ มโต” **นิคฺคหีตนฺติ** บทว่า “นิคฺคหีตํ” **อธิกาโร** ตามไปไกล. **พฺยญฺชเนติ** และบทว่า “พฺยญฺชเน” **วตฺตเต** ย่อมตามไป.

๔๙. วคฺคนฺตํ วา วคฺเค. (๓ บท, อาเทสวิธิสูตร)

วคฺเค พฺยญฺชเน เพราะพยัญชนะวรรค **นิคฺคหีตํ** นิคหิต (**ปปฺโปติ** ย่อมถึง) **วคฺคนฺตํ** ซึ่งความเป็นพยัญชนะที่สุดของวรรค **วา** บ้าง.

เพราะพยัญชนะวรรค อาเทศนิคหิตเป็นพยัญชนะที่สุดวรรค บ้าง

วคฺคภูเต พฺยญฺชเน ปเร เพราะพยัญชนะอันเป็นวรรคข้างหลัง **นิคฺคหีตํ โข** นิคหิตแล **ปปฺโปติ** ย่อมถึง **วคฺคนฺตํ** ซึ่งความเป็นพยัญชนะ ที่สุดของวรรค **วา** บ้าง. **อิติ** เพราะฉะนั้น **ตพฺพคฺคปญฺจโม** การอาเทศเป็นพยัญชนะตัวที่ ๕ ของวรรคนั้นๆ **โหติ** ย่อมมี **ฐานาสนฺนวเสน** ด้วยอำนาจความใกล้กันแห่งฐาน **นิมิตฺตานุสฺวารานํ** ของพยัญชนะอันเป็นนิมิตและนิคหิตทั้งหลาย.

อยํ วาสทฺโท วาศัพท์นี้ **ววตฺถิตวิภาสตฺโถ** มีเนื้อความกล่าวกำหนด. **เตน** เพราะเหตุนั้น **ตณฺหงฺกโร, รณญฺชโห, สณฺจิโต, ชุตินฺธโร, สมฺมโตติอาทีสุ** ในอุทาหรณ์ทั้งหลายเป็นต้นว่า "ตณฺหงฺกโร, รณญฺชโห, สณฺจิโต, ชุตินฺธโร, สมฺมโต" (**วคฺคนฺตาเทโส** การอาเทศเป็นพยัญชนะที่สุดของวรรค) (**โหติ** ย่อมมี) **นิจฺจํ** แน่นอน.

เพราะพยัญชนะวรรคข้างหลัง อาเทศนิคหิตเป็นพยัญชนะที่สุดวรรคบ้าง เพราะฉะนั้น จึงมีการอาเทศเป็นพยัญชนะตัวที่ ๕ ของวรรคนั้นๆ ด้วยอำนาจความใกล้กันแห่งฐานของพยัญชนะอันเป็นนิมิตกับนิคหิต. วาศัพท์ในสูตรนี้ มีเนื้อความกล่าวกำหนด. เพราะฉะนั้น จึงมีการอาเทศเป็นพยัญชนะที่สุดวรรคแน่นอน ในอุทาหรณ์เป็นต้นว่า "ตณฺหงฺกโร, ... สมฺมโต้

(**วคฺคนฺตาเทโส** การอาเทศเป็นพยัญชนะที่สุดวรรค) **ตงฺกโรติ ตํ กโรติ, ตงฺขณํ ตํ ขณํ, สงฺคโห สํ คโห, ตงฺฆตํ ตํ ฆตํ. ธมฺมญฺจเร ธมฺมํ จเร, ตญฺฉนฺนํ ตํ ฉนฺนํ, ตญฺชาตํ ตํ ชาตํ, ตญฺฌาณํ ตํ ฌาณํ. ตณฺฐานํ ตํ ฐานํ, ตณฺฑหติ ตํ ฑหติ. ตนฺตโนติ ตํ ตโนติ, ตนฺถิรํ ตํ ถิรํ, ตนฺทานํ ตํ ทานํ, ตนฺธนํ ตํ ธนํ, ตนฺนิจฺจุตํ ตํ นิจฺจุตํ. ตมฺปตฺโต ตํ ปตฺโต, ตมฺผลํ ตํ ผลํ, เตสมฺโพโธ เตสํ โพโธ, สมฺภูโต สํ ภูโต, ตมฺมิตฺตํ ตํ มิตฺตํ. กิงฺกโต กึ กโต, ทาตุงฺคโต ทาตุํ คโตติเอวมาทีสุ** ในอุทาหรณ์ทั้งหลายเป็นต้นอย่างนี้ว่า "ตงฺกโรติ ตํ กโรติ, ... ทาตุงฺคโต ทาตุํ คโต" (**โหติ** ย่อมมี) **วิกปฺเปน** โดยไม่แน่นอน.

ในอุทาหรณ์เป็นต้นว่า "ตงฺกโรติ ตํ กโรติ, ... ทาตุงฺคโต ทาตุํ คโต" อาเทศไม่แน่นอน

(**วคฺคนฺตาเทโส** การอาเทศเป็นพยัญชนะที่สุดวรรค) **อิธ** ในอุทาหรณ์ทั้งหลายเหล่านี้ **น ตํ กมฺมํ กตํ สาธุ, สรณํ คจฺฉามิ** (**อิจฺจาทีสุ**) เป็นต้นว่า "น ตํ กมฺมํ กตํ สาธุ ..." **น ภวติ** ย่อมไม่มี.

ในอุทาหรณ์เป็นต้นว่า "น ตํ กมฺมํ กตํ สาธุ ..." ไม่มีการอาเทศเป็นพยัญชนะที่สุดวรรค

จ ก็ **วาคฺคหเณ** เมื่อวาศัพท์ **อุปริ** ในสูตรเบื้องบน (ปโร วา สโร) **วา** หรือ **วิชฺฌนฺตเร** เมื่อวิธีอย่างอื่น **สติ** มีอยู่, **วาคฺคหณกรณํ** การใส่ไว้ซึ่งวาศัพท์ **อิธ** ในสูตรนี้ **อตฺถนฺตรวิญฺญาปนตฺถํ** เพื่อให้รู้ซึ่งเนื้อความอย่างอื่น. **เตน** เพราะเหตุนั้น **เล** เพราะ ล อักษร **ลกาโร** การอาเทศเป็น ล อักษร **นิคฺคหีตสฺส** แห่งนิคหิต **สํอุปสคฺคปุมนฺตสฺส** อันอยู่ที่สุดของ สํ อุปสัค และ ปุม ศัพท์ (**โหติ** ย่อมมี). **ยถา** อุทาหรณ์ ปฏิสํลีโน ปฏิสลฺลีโน, **เอวํ** ปฏิสลฺลาโน, สลฺลกฺขณา, สลฺเลโข, สลฺลาโป, ปุํลิงฺคํ ปุลฺลิงฺคํ.

ก็ เมื่อมี วา ศัพท์อยู่ในสูตรข้างบน (ปโร วา สโร) หรือเมื่อมีวิธีอย่างอื่นอยู่ การใส่ วา ศัพท์ไว้ในสูตรนี้ เพื่อให้รู้เนื้อความอย่างอื่น เพราะฉะนั้น จึงมีการอาเทศนิคหิตที่อยู่ท้าย สํ อุปสัค และ ปุม ศัพท์ เป็น ล เพราะ ลฺ อักษร เช่น ปฏิสํลีโน ปฏิสลฺลีโน, ... ปุํลิงฺคํ ปุลฺลิงฺคํ

อิธ ในอุทาหรณ์ทั้งหลายเหล่านี้ **อิติ** คือ "ปจฺจตฺตํ เอว, ตํ เอว, ตํ หิ ตสฺส, เอวํ หิ โว" **วาติ** บทว่า "วา" **อธิกาโร** ตามไปไกล.

ในอุทาหรณ์เหล่านี้ คือ "ปจฺจตฺตํ เอว, ... เอวํ หิ โว" บทว่า "วา" ตามไปไกล

๕๐. เอเห ญํ. (๒ บท, อาเทสวิธิสูตร)

เอเห เพราะ เอ และ ห **นิคฺคหีตํ** นิคหิต (**ปปฺโปติ** ย่อมถึง) **ญํ** ซึ่งความเป็น ญฺ **วา** บ้าง.

เพราะ เอ และ ห อาเทศนิคหิต เป็น ญฺ บ้าง

เอการหกาเร ปเร เพราะเออักษรและหอักษรข้างหลัง **นิคฺคหีตํ โข** นิคหิตแล (**ปปฺโปติ** ย่อมถึง) **ญการํ** ซึ่งความเป็น ญฺ อักษร **วา** บ้าง. **เอกาเร** เพราะเออักษร **ทฺวิภาโว** ความเป็นเทฺวภาวะ **ญาเทสสฺส** แห่ง ญฺ อาเทศ (**โหติ** ย่อมมี).

เพราะเอและหอักษรข้างหลัง อาเทศนิคหิตเป็น ญฺ บ้าง. เพราะสระเอ เป็นเทฺวภาวะแห่ง ญฺ อาเทศ

ปจฺจตฺตญฺเญว ปจฺจตฺตํ เอว, ตญฺเญว ตํ เอว, ตญฺหิ ตสฺส ตํ หิ ตสฺส, เอวญฺหิ โว เอวํ หิ โว.

ญาเทโส การอาเทศเป็น ญฺ **อญฺญตฺถ** เพราะอักษรเหล่าอื่น **เอวหินิปาตโต** จาก เอว และ หิ นิบาต **น โหติ** ย่อมไม่มี **ววตฺถิตวิภาสตฺตา วาสทฺทสฺส** เพราะวาศัพท์เป็นตัวกล่าวกำหนดไว้. **ยถา** อุทาหรณ์ เอวเมตํ, เอวํ โหติ.

เพราะอักษรเหล่าอื่นจาก เอว และ หิ นิบาต ไม่มีการอาเทศเป็น ญฺ เพราะมีวาศัพท์กล่าวกำหนดไว้ เช่น เอวเมตํ, เอวํ โหติ.

อิธ ในอุทาหรณ์ทั้งหลายเหล่านี้ **อิติ** คือ “สํโยโค, สํโยชนํ, สํยโต, สํยาจิกาย, ยํ ยเทว, อานนฺตริกํ ยมาหุ” **ญมิติ** บทว่า “ญํ” **วตฺตเต** ย่อมตามไป.

ในอุทาหรณ์เหล่านี้ คือ “สํโยโค, ... อานนฺตริกํ ยมาหุ” บทว่า “ญํ” ตามไป

๕๑. ส เย จ. (๓ บท, อาเทสวิธิสูตร)

เย เพราะ ย **นิคฺคหีตํ** นิคหิต **ส** (**เยน**) พร้อมด้วย ย (**ปปฺโปติ** ย่อมถึง) **ญํ** ซึ่งความเป็น ญฺ **วา** บ้าง.

เพราะ ย อาเทศนิคหิตกับ ย เป็น ญฺ บ้าง

ยกาเร ปเร เพราะ ย อักษรข้างหลัง **นิคฺคหีตํ โข** นิคหิตแล **สห ยกาเรน** พร้อมด้วย ย อักษร **ปปฺโปติ** ย่อมถึง **ญการํ** ซึ่งความเป็น ญฺ อักษร **วา** บ้าง. **ทฺวิตฺตํ** ความเป็นเทฺวภาวะ **ญาเทสสฺส** แห่ง ญฺ อาเทศ (**โหติ** ย่อมมี).

เพราะ ย ข้างหลัง อาเทศนิคหิตพร้อมกับ ย เป็น ญฺ บ้าง. เป็นเทฺวภาวะ แห่ง ญฺ อาเทศ

สญฺโญโค สํโยโค, สญฺโญชนํ สํโยชนํ, สญฺญโต สํยโต, สญฺญาจิกาย สํยาจิกาย,

ยญฺญเทว ยํ ยเทว, อานนฺตริกญฺญมาหุ อานนฺตริกํ ยมาหุ.

วาสทฺทสฺส ววตฺถิตวิภาสตฺตาว เพราะวาศัพท์เป็นตัวกล่าวกำหนดนั่นเทียว (**ญาเทโส** การอาเทศเป็น ญฺ) **น โหติ** ย่อมไม่มี **อญฺญตฺถ** ในอักษรอื่น **นิคฺคหีตา** จากนิคหิต **สํปทนฺตโต จ** อันเป็นที่สุดของ สํ อุปสัคด้วย **สพฺพนามยการปรโต จ** อันอยู่หลังจาก ย สัพพนามด้วย. **ยถา** อุทาหรณ์ เอตํ โยชนํ, ตํ ยานํ, สรณํ ยนฺติ.

เพราะวาศัพท์กล่าวกำหนดไว้ จึงไม่มีการอาเทศเป็น ญฺ ในอักษรอื่นจากนิคหิต ที่อยู่สุดท้ายของ สํ อุปสัค และที่อยู่หลังจาก ย สัพพนาม เช่น เอตํ โยชนํ, ตํ ยานํ, สรณํ ยนฺติ.

จ สำหรับ **เอตฺถ** ในสูตรนี้ **สห เย จาติ** (**วจเน**) เมื่อคำว่า “สห เย จ” **วตฺตพฺเพ** อันอาจารย์กัจจายนะควรกล่าว (**วิธานํ** วิธี) **ทฏฺฐพฺพํ** อันนึกศึกษาควรทราบ **อิติ** ว่า **อกฺขรโลโปปิ** แม้การลบซึ่งอักษร (**โหติ** ย่อมมี) **สุขุจฺจารณตฺถํ** เพื่อการสวดสะดวก **สุตฺตนฺเตสุ** ในพระพุทธพจน์ทั้งหลาย **ส เย จาติ วจนโต** เพราะอาศัยคำว่า “ส เย จ้. **เตน** เพราะเหตุนั้น **ปฏิสงฺขาย โยนิโส ปฏิสงฺขา โยนิโส, สยํ อภิญฺญาย สจฺฉิกตฺวา สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา, ปริเยสนาย ปริเยสนาติอาทิ** อุทาหรณ์เป็นต้นว่า “ปฏิสงฺขาย โยนิโส ปฏิสงฺขา โยนิโส, ... ปริเยสนาย ปริเยสนา” **สิชฺฌนฺติ** ย่อมสำเร็จ.

สำหรับสูตรนี้ เมื่อควรจะกล่าวคำว่า “สห เย จ” แต่กล่าวคำว่า “ส เย จ” พึงทราบว่า มีการลบอักษรเพื่อสวดสะดวกในพระพุทธพจน์ เพราะฉะนั้น อุทาหรณ์เป็นต้นว่า “ปฏิสงฺขาย โยนิโส ปฏิสงฺขา โยนิโส, ... ปริเยสนาย ปริเยสนา” จึงสำเร็จได้

อตฺร ในอุทาหรณ์ทั้งหลายเหล่านี้ **อิติ** คือ “ตํ อหํ พฺรูมิ, ยํ อาหุ, ธนํ เอว, กึ เอตํ, นินฺทิตุํ อรหติ, ยํ อนิจฺจํ, ตํ อนตฺตา, เอตํ อโวจ, เอตํ เอว”

๕๒. มทา สเร. (๒ บท, อาเทสวิธิสูตร)

สเร เพราะสระ **มทา** การอาเทศเป็น มฺ และ ทฺ ทั้งหลาย (**นิคฺคหีตสฺส** แห่งนิคหิต) (**โหนฺติ** ย่อมมี) **วา** บ้าง.

เพราะสระ อาเทศนิคหิตเป็น มฺ และ ทฺ บ้าง

สเร ปเร เพราะสระข้างหลัง **มการทการาเทสา** การอาเทศเป็น มฺ อักษร และ ทฺ อักษรทั้งหลาย **นิคฺคหีตสฺส โข** แห่งนิคหิตแล **โหนฺติ** ย่อมมี **วา** บ้าง.

เพราะสระหลัง อาเทศนิคหิตเป็น มฺ อักษร และ ทฺ อักษร บ้าง

จ สำหรับ **เอตฺถ** ในสูตรนี้ **ทกาโร** การอาเทศเป็น ทฺ **นิคฺคหีตสฺส** แห่งนิคหิต **ปรสฺเสว** อันอยู่ข้างหลัง **ยเตตสทฺทโต** จาก ย ต เอต ศัพท์ (**โหติ** ย่อมมี) **วาสทฺทาธิการสฺส ววตฺถิตวิภาสตฺตา** เพราะวาศัพท์ที่ตามมาเป็นตัวกล่าวกำหนด.

เพราะวาศัพท์ที่ตามมาในสูตรนี้กล่าวกำหนดไว้ จึงมีการอาเทศนิคหิตที่อยู่หลังจาก ย ต เอต ศัพท์ เป็น ทฺ ได้

ตมหํ พฺรูมิ, ยมาหุ, ธนเมว, กิเมตํ, นินฺทิตุมรหติ, ยทนิจฺจํ, ตทนตฺตา, เอตทโวจ, เอตเทว.

วาติ บทว่า “วา” **กึ** มีประโยชน์อะไร. (**อาเทสนิเสธนตฺถํ** มีประโยชน์ต่อการห้ามซึ่งการอาเทศบ้าง **ยถา** อุทาหรณ์). ตํ อหํ, เอตํ เอว, อกุโกจฺฉิ มํ อวธิ มํ.

จ อนึ่ง **พฺยญฺชเนปิ** แม้เพราะพยัญชนะ **มกาโร** การอาเทศเป็น มฺ (**โหติ** ย่อมมี) **วา** บ้าง **มทาติ โยควิภาเคน** ด้วยการแบ่งซึ่งสูตรว่า “มทา” **เอตฺถ** ในสูตรนี้. **เตน** เพราะเหตุนั้น **พุทฺธมฺ สรณมฺ คจฺฉามีติอาทิ** อุทาหรณ์เป็นต้นว่า “พุทฺธมฺ สรณมฺ คจฺฉามิ” **สิชฺฌติ** ย่อมสำเร็จ.

อนึ่ง เพราะพยัญชนะ มีการอาเทศนิคหิตเป็น มฺ บ้าง ด้วยการแบ่งสูตรว่า “มทา” ในสูตรนี้. เพราะฉะนั้น อุทาหรณ์เป็นต้นว่า “พุทฺธมฺ สรณมฺ คจฺฉามิ” จึงสำเร็จได้

อิธ ในอุทาหรณ์ทั้งหลายเหล่านี้ **อิติ** คือ “ตาสํ อหํ สนฺติเก, วิทูนํ อคฺคํ, ตสฺส อทาสึ อหํ” **สเรติ** บทว่า “สเร” **วตฺตเต** ย่อมตามไป.

ในอุทาหรณ์เหล่านี้ คือ “ตาสํ อหํ สนฺติเก, วิทูนํ อคฺคํ, ตสฺส อทาสึ อหํ” บทว่า “สเร” ตามไป

๕๓. กฺวจิ โลปํ. (๒ บท, โลปวิธิสูตร)

สเร เพราะสระ **นิคฺคหีตํ** นิคหิต (**ปปฺโปติ** ย่อมถึง) **โลปํ** ซึ่งการลบ **กฺวจิ** บ้าง.

เพราะสระ ลบนิคหิตบ้าง

สเร ปเร เพราะสระข้างหลัง **นิคฺคหีตํ โข** นิคหิตแล **ปปฺโปติ** ย่อมถึง **โลปํ** ซึ่งการลบ **ฉนฺทานุรกฺขเณ** ในที่รักษาฉันท์ **สุขุจฺจารณฏฺฐาเน** และในที่สวดให้สะดวก **กฺวจิ** บ้าง. **ปุพฺพสฺสรโลโป** การลบซึ่งสระตัวหน้า (**โหติ** ย่อมมี). **ทีโฆ** ความเป็นทีฆะ **ปรสฺส** แห่งสระตัวหลัง **อสํโยคนฺตสฺส** อันไม่มีพยัญชนะสังโยคอยู่ที่สุด (**โหติ** ย่อมมี).

เพราะสระหลัง ลบนิคหิต เพื่อรักษาฉันท์และให้สวดสะดวก บ้าง. มีการลบสระตัวหน้า มีความเป็นทีฆะแห่งสระตัวหลังที่ไม่มีพยัญชนะสังโยคอยู่ท้าย

ตาสาหํ สนฺติเก, วิทูนคฺคํ, ตสฺส อทาสาหํ, ตถาคตาหํ, เอวาหํ, กฺยาหํ.

กฺวจีติ บทว่า “กฺวจิ” **กึ** มีประโยชน์อะไร. (**โลปนิเสธนตฺถํ** มีประโยชน์ต่อการห้ามซึ่งการลบบ้าง **ยถา** อุทาหรณ์) เอวมสฺส, กิมหํ.

บทว่า “กฺวจิ” มีประโยชน์ต่อการห้ามลบบ้าง เช่น เอวมสฺส, กิมหํ.

อิธ ในอุทาหรณ์ทั้งหลายเหล่านี้ **อิติ** คือ "อริยสจฺจานํ ทสฺสนํ, เอตํ พุทฺธานํ สาสนํ, สํรตฺโต, สํราโค, สํรมฺโภ, อวิสํหาโร, จิรํ ปวาสึ, คนฺตุํ กาโม, คนฺตุํ มโน" **กฺวจิ โลปนฺติ** สูตรว่า "กฺวจิ โลปํ" **วตฺตเต** ย่อมตามไป.

ในอุทาหรณ์เหล่านี้ คือ "อริยสจฺจานํ ทสฺสนํ, ... คนฺตุํ มโน" สูตรว่า "กฺวจิ โลปํ" ตามไป

๕๔. พฺยญฺชเน จ. (๒ บท, โลปวิธิสูตร)

พฺยญฺชเน จ และเพราะพยัญชนะ **นิคฺคหีตํ** นิคหิต (**ปปฺโปติ** ย่อมถึง) **โลปํ** ซึ่งการลบ **กฺวจิ** บ้าง.

และเพราะพยัญชนะ ลบนิคหิตบ้าง

พฺยญฺชเน จ ปเร และเพระพยัญชนะข้างหลัง **นิคฺคหีตํ โข** นิคหิตแล **ปปฺโปติ** ย่อมถึง **โลปํ** ซึ่งการลบ **ฉนฺทานุรกฺขณาทิมฺหิ** ในที่รักษาฉันท์เป็นต้น **กฺวจิ** บ้าง. **รการหกาเรสุ** เพราะ ร อักษร และ ห อักษรทั้งหลาย **ทีโฆ** ความเป็นทีฆะ **อุปสคฺคนฺตสฺส** แห่งสระอันอยู่สุดท้ายของอุปสัค (**โหติ** ย่อมมี).

และเพระพยัญชนะหลัง ลบนิคหิตในที่รักษาฉันท์เป็นต้น บ้าง. เพราะ ร และ ห ให้ทีฆสระตัวสุดท้ายของอุปสัค

อริยสจฺจาน ทสฺสนํ, เอตํ พุทฺธาน สาสนํ, สารตฺโต, สาราโค, สารมฺโภ, อวิสาหาโร, จิรปฺปวาสึ. **ทฺวิตฺตํ** เป็นเทฺวภาวะ. คนฺตุกาโม, คนฺตุมโน.

กฺวจีติ บทว่า "กฺวจิ" **กึ** มีประโยชน์อะไร. (**โลปนิเสธนตฺถํ** มีประโยชน์ต่อการห้ามซึ่งการลบบ้าง **ยถา** อุทาหรณ์) เอตํ มงฺคลมุตฺตมํ.

บทว่า "กฺวจิ" มีประโยชน์ต่อการห้ามลบบ้าง เช่น เอตํ มงฺคลมุตฺตมํ.

อิธ ในอุทาหรณ์ทั้งหลายเหล่านี้ **อิติ** คือ "กตํ อิติ, กึ อิติ, อภินนฺทุํ อิติ, อุตฺตตฺตํ อิว, จกฺกํ อิว, กลึ อิว, หลํ อิทานิ, กึ อิทานิ, ตฺวํ อสิ, อิทํ อปิ, อุตฺตรึ อปิ, ทาตุํ อปิ, สทิสํ เอว" **นิคฺคหีตมฺหา, โลปนฺติ จ** บทว่า "นิคฺคหีตมฺหา" และ "โลปํ" **วตฺตเต** ย่อมตามไป.

ในอุทาหรณ์เหล่านี้ คือ "กตํ อิติ, ... สทิสํ เอว" บทว่า "นิคฺคหีตมฺหา" และ "โลปํ" ตามไป

๕๕. ปโร วา สโร. (๓ บท, โลปวิธิสูตร)

ปโร สโร สระที่อยู่ข้างหลัง **นิคฺคหีตมฺหา** จากนิคหิต (**ปปฺโปติ** ย่อมถึง) **โลปํ** ซึ่งการลบ **วา** บ้าง.

ลบสระหลังจากนิคหิต บ้าง

ปโร สโร สระที่อยู่ข้างหลัง **นิคฺคหีตมฺหา** จากนิคหิต (**ปปฺโปติ** ย่อมถึง) **โลปํ** ซึ่งการลบ **วา** บ้าง. **วคฺคนฺตตฺตํ** ความเป็นพยัญชนะที่สุดวรรค **นิคฺคหีตสฺส** แห่งนิคหิต (**โหติ** ย่อมมี).

ลบสระหลังจากนิคหิต บ้าง อาเทศนิคหิตเป็นพยัญชนะที่สุดวรรค

กตนฺติ, กินฺติ, อภินนฺทุนฺติ, อุตฺตตฺตํว, จกฺกํว, กลึว, หลนฺทานิ, กินฺทานิ, ตฺวํสิ, อิทมฺปิ, อุตฺตริมฺปิ, ทาตุมฺปิ, สทิสํว.

วาติ บทว่า “วา” **กึ** มีประโยชน์อะไร. (**โลปนิเสธนตฺถํ** มีประโยชน์ต่อการห้ามซึ่งการลบบ้าง **ยถา** อุทาหรณ์) กตํ อิติ, กิมิติ, ทาตุมปิ, สามํ เอว.

บทว่า “วา” มีประโยชน์ต่อการห้ามลบบ้าง เช่น กตํ อิติ, ... สามํ เอว.

อยมฺปิ (**โลโป**) การลบแม้นี้ **อญฺญตฺถ** ในสระตัวอื่น **อิตีวีทานิสีเปวาทิโต** จาก อิติ อิว อิทานิ อสิ อปิ เอว เป็นต้น **น โหติ** ย่อมไม่มี **วาสทฺทสฺส ววตฺถิตวิภาสตฺตา** เพราะวาศัพท์เป็นตัวกล่าวกำหนด. **ยถา** อุทาหรณ์ อหํ เอตฺถ, เอตํ อโหสิ.

ไม่มีการลบสระตัวอื่นจาก อิติ อิว อิทานิ อสิ อปิ เอว เป็นต้น เพราะวาศัพท์กล่าวกำหนดไว้ เช่น อหํ เอตฺถ, เอตํ อโหสิ.

อิธ ในอุทาหรณ์ทั้งหลายเหล่านี้ **อิติ** คือ “เอวํ อสฺส เต อาสวา, ปุปฺผํ อสฺสา อุปฺปชฺชิ” **สเร ปเร** เมื่อสระข้างหลัง **ลุตฺเต** ถูกลบแล้ว, **ปรสฺมึ สเร ลุตฺเตติ จ** บทว่า “ปรสฺมึ” “สเร” และ “ลุตฺเต” **วตฺตเต** ย่อมตามไป **วิปริณาเมน** โดยการเปลี่ยนวิภัตติ.

ในอุทาหรณ์เหล่านี้ คือ “เอวํ อสฺส เต อาสวา, ปุปฺผํ อสฺสา อุปฺปชฺชิ” เมื่อลบสระแล้ว บทว่า “ปรสฺมึ” “สเร” และ “ลุตฺเต” เปลี่ยนวิภัตติแล้วตามไป

๕๖. พฺยญฺชโน จ วิสญฺโญโค. (๓ บท, โลปวิธิสูตร)

ปรสฺมึ สเร เมื่อสระข้างหลัง **นิคฺคหีตมฺหา** จากนิคหิต **ลุตฺเต** ถูกลบแล้ว **พฺยญฺชโน** (**สญฺโญโค**) พยัญชนะสังโยค **วิสญฺโญโค** (**โหติ**) เป็นวิสังโยค.

เมื่อสระหลังจากนิคหิตถูกลบแล้ว พยัญชนะสังโยคเป็นวิสังโยค

ปรสฺมึ สเร เมื่อสระข้างหลัง **นิคฺคหีตมฺหา** จากนิคหิต **ลุตฺเต** ถูกลบแล้ว **เจ** หากว่า **พฺยญฺชโน สญฺโญโค** พยัญชนะสังโยค (**อตฺถิ** มีอยู่), (**โส** พยัญชนะสังโยคนั้น) **วิสญฺโญโคว โหติ** เป็นวิสังโยคนั่นเทียว. **อิติ** เพราะเหตุนั้น **โลโป** การลบไป **ปุริมพฺยญฺชนสฺส** แห่งพยัญชนะตัวหน้า **สํโยเคกเทสสฺส** อันเป็นส่วนหนึ่งของสังโยค (**โหติ** ย่อมมี).

เมื่อสระหลังจากนิคหิตถูกลบแล้ว หากมีพยัญชนะสังโยค ทำให้เป็นวิสังโยค เพราะฉะนั้น จึงมีการลบพยัญชนะตัวหน้าอันเป็นส่วนหนึ่งของสังโยค

จิติ การตั้งอยู่ **เอกตฺร** ในสระเดียวกัน **ทฺวินฺนํ พฺยญฺชนานํ** ของพยัญชนะทั้งหลาย ๒ ตัว **สญฺโญโค** ชื่อว่าสัญโญคะ. **ปน** สำหรับ **อิธ** ในสูตรนี้ (**พฺยญฺชโน** พยัญชนะ) **สํยุชฺชติ** ย่อมประกอบเข้า **อิติ** เพราะฉะนั้น **สญฺโญโค** ชื่อว่าสัญโญคะ **ปุริโม วณฺโณ** ได้แก่ อักษรตัวหน้า, **สญฺโญโค** สังโยค **อสฺส** ของพยัญชนะนั้น **วิคโต** ไม่มีแล้ว **อิติ** เพราะเหตุนั้น **วิสญฺโญโค** ชื่อว่า วิสัญโญคะ **ปโร** ได้แก่ อักษรตัวหลัง.

การตั้งอยู่ในสระเดียวกันของพยัญชนะ ๒ ตัว ชื่อว่าสังโยค. สำหรับสูตรนี้ พยัญชนะที่ประกอบเข้ามา ชื่อว่าสังโยค ได้แก่ อักษรตัวหน้า, พยัญชนะที่ไม่มีสังโยค ชื่อว่า วิสังโยค ได้แก่ อักษรตัวหลัง

เอวํส เต อาสวา, ปุปฺผํสา อุปฺปชฺชิ.

ลุตฺเตติ บทว่า “ลุตฺเต” **กึ** มีประโยชน์อะไร. (**วิสญฺโญคนิเสธนตฺถํ** มีประโยชน์ต่อการห้ามซึ่งความเป็นวิสังโยค **ปราโลเป** ในที่ไม่มีการลบซึ่งสระหลัง **ยถา** อุทาหรณ์) เอวมสฺส.

บทว่า “ลุตฺเต” มีประโยชน์ห้ามความเป็นวิสังโยค ในที่ไม่มีการลบสระหลัง เช่น เอวมสฺส

สรูปสํโยโคปิ แม้สังโยคที่มีรูปเหมือนกัน **ติณฺณํ พฺยญฺชนานํ** แห่งพยัญชนะทั้งหลาย ๓ ตัว **วิสญฺโญโค โหติ** เป็นวิสังโยค **จสทฺเทน** ด้วย จ ศัพท์ **ยถา** อุทาหรณ์ อคฺยาคารํ, วุตฺยสฺส.

แม้พยัญชนะสังโยค ๓ ตัว ที่มีตัวเหมือนกัน เป็นวิสังโยค ด้วยจศัพท์ เช่น อคฺยาคารํ, วุตฺยสฺส

อิธ ในอุทาหรณ์ทั้งหลายเหล่านี้ **อิติ** คือ “จกฺขุ อุทปาทิ, อว สิโร, ยาว จิธ ภิกฺขเว, อณุ ถูลานิ, ต สมฺปยุตฺตา” **สเร, อาคโม, กฺวจิ, พฺยญฺชเนติ จ** บทว่า “สเร” “อาคโม” “กฺวจิ” และ “พฺยญฺชเน” **วตฺตเต** ย่อมตามไป.

ในอุทาหรณ์เหล่านี้ คือ “จกฺขุ อุทปาทิ, อว สิโร, ยาว จิธ ภิกฺขเว, อณุ ถูลานิ, ต สมฺปยุตฺตา” บทว่า “สเร” “อาคโม” “กฺวจิ” และ “พฺยญฺชเน” ตามไป

๕๗. นิคฺคหีตญฺจ. (๒ บท, อาคมวิธิสูตร)

สเร วา พฺยญฺชเน วา เพราะสระหรือพยัญชนะ **นิคฺคหีตํ จ อาคโม** นิคหิตอาคมด้วย (**โหติ** ย่อมลง) **กฺวจิ** บ้าง.

เพราะสระหรือพยัญชนะ ลงนิคหิตอาคม บ้าง

สเร วา พฺยญฺชเน วา เพราะสระหรือพยัญชนะ **นิคฺคหีตํ จ อาคโม** นิคหิตอาคมด้วย **โหติ** ย่อมลง **สุขุจฺจารณฏฺฐาเน** ในที่สวดให้สะดวก **กฺวจิ** บ้าง. **อยํ** นิคหิตอาคมนี้ (**โหติ**

ย่อมลง) **รสฺสโตเยว** หลังจากรัสสสระเท่านั้น **นิคฺคหีตสฺส รสฺสานุคตตฺตา** เพราะนิคหิตเป็นอักษรตามหลังรัสสสระ

เพราะสระหรือพยัญชนะ ลงนิคหิตอาคมเพื่อให้สวดสะดวก บ้าง. นิคหิตอาคมนี้ ลงหลังรัสสสระเท่านั้น เพราะนิคหิตเป็นอักษรตามหลังรัสสสระ

จกฺขุํ อุทปาทิ, อวํสิโร, ยาวญฺจิธ ภิกฺขเว, อณุํถูลานิ, ตํสมฺปยุตฺตา, เอวํ ตงฺขเณ, ตํสภาโว.

กฺวจีติ บทว่า "กฺวจิ" **กึ** มีประโยชน์อะไร. (**นิคฺคหีตาคมนิเสธนตฺถํ** มีประโยชน์ต่อการห้ามซึ่งการลงนิคหิตอาคมบ้าง **ยถา** อุทาหรณ์) น หิ เอเตหิ, อิธ เจว.

บทว่า "กฺวจิ" มีประโยชน์ต่อการห้ามลงนิคหิตอาคมบ้าง เช่น น หิ เอเตหิ, อิธ เจว

อิธ ในอุทาหรณ์ทั้งหลายเหล่านี้ **อิติ** คือ "เอวํ วุตฺเต, ตํ สาธุ, เอกํ สมยํ ภควา, อคฺคิํว สนฺธมํ" **โลปาเทสการิเย** เมื่อวิธีการลบและการอาเทศ **สมฺปตฺเต** ใกล้เข้ามาแล้ว (**กจฺจายนตฺเถโร** พระอาจารย์กัจจายนเถระ) **อาห** จะกล่าว (**อํ พฺยญฺชเน นิคฺคหีตนฺติ สุตฺตํ** ซึ่งสูตรว่า "อํ พฺยญฺชเน นิคฺคหีตํ") **ตทฺปวาทตฺถํ** เพื่อห้ามซึ่งการลบและการอาเทศนั้น **เยภุยฺเยน** โดยส่วนมาก.

ในอุทาหรณ์เหล่านี้ อิติ คือ "เอวํ วุตฺเต, ... อคฺคิํว สนฺธมํ" เมื่อใกล้จะถึงวิธีการลบและการอาเทศ (พระอาจารย์กัจจายนเถระ) จึงกล่าว (สูตรว่า "อํ พฺยญฺชเน นิคฺคหีตํ") เพื่อห้ามการลบและการอาเทศนั้น โดยมาก

๕๘. อํ พฺยญฺชเน นิคฺคหีตํ. (๓ บท, นิเสธวิธิสูตร)

พฺยญฺชเน เพราะพยัญชนะ **นิคฺคหีตํ** นิคหิต **อํ** (**โหติ**) เป็น อํ.

เพราะพยัญชนะ นิคหิต เป็น อํ (เป็นนิคหิตเหมือนเดิม)

พฺยญฺชเน ปเร เพราะพยัญชนะข้างหลัง **นิคฺคหีตํ โข** นิคหิตแล **อํอิติ โหติ** เป็นพยัญชนะคือ อํ. **อกาโร** ออักษร **อุจฺจารณตฺโถ** มีประโยชน์ต่อการสวดออกเสียง. **ปุพฺพสฺสรโลโป** การลบซึ่งสระตัวหน้า (**โหติ** ย่อมมี) **วา** บ้าง **สรโลโปติอาทินา** ด้วยสูตว่า "สรโลโป" เป็นต้น

เพราะพยัญชนะหลัง นิคหิตเป็นพยัญชนะคือ อํ (เป็นนิคหิตเหมือนเดิม) (ส่วน) ออักษร (ในคำว่า อํ) ใส่ไว้เพื่อให้สวดออกเสียงได้. มีการลบสระหน้าบ้าง ด้วยสูตว่า "สรโลโป" เป็นต้น

เอวํ วุตฺเต, ตํ สาธุ, เอกํ สมยํ ภควา, อคฺคิํว สนฺธมํ.

(**กจฺจายนตฺเถโร** พระอาจารย์กัจจายนเถระ) **อาห** จะกล่าว **อติเทสํ** ซึ่งอติเทสสูตร **วุตฺตนยาติเทสตฺถํ** เพื่อชี้แจงซึ่งนัยตามที่ได้กล่าวไว้แล้ว **อวุตฺตวิเสสานมฺปิ** (**ปทานํ**) ของบททั้งหลายแม้มีวิธีต่างกันอันยังไม่ได้กล่าวไว้ **อิธ** ในสนธิกัณฑ์นี้

(พระอาจารย์กัจจายนเถระ) จะกล่าวอติเทสสูตร เพื่อชี้แจงนัยของบทที่มีวิธีต่างกันออกไป ซึ่งยังไม่ได้กล่าวไว้ ตามนัยที่กล่าวไว้แล้ว ในสนธิกัณฑ์นี้

๕๙. อนุปทิฏฺฐานํ วุตฺตโยคโต. (๒ บท, อติเทสสูตร)

สิทฺธิ การสำเร็จรูป **อนุปทิฏฺฐานํ** (**ปทานํ**) แห่งบททั้งหลายที่ยังไม่ได้แสดงไว้ **เวทิตพฺพา** อันนักศึกษาพึงทราบ **วุตฺตโยคโต** ตามนัยที่ได้กล่าวไว้แล้ว.

พึงทราบว่า บทที่ยังไม่สำเร็จรูป จะสำเร็จตามวิธีที่ได้กล่าวไว้แล้ว

เย อุปสคฺคนิปาตาทโย (**สทฺทา**) ศัพท์ทั้งหลายมีอุปสัคและนิบาตเป็นต้นเหล่าใด **อมฺเหหิ** อันเราทั้งหลาย **น อุปทิฏฺฐา** ยังไม่ได้แสดงไว้ **วิเสสโต** โดยพิเศษ **อิธ** ในสนธิกัณฑ์นี้, **รูปสิทฺธิ** วิธีการสำเร็จรูป **เตสํ** ของศัพท์ทั้งหลายเหล่านั้น **เวทิตพฺพา** อันนักศึกษาพึงทราบ **วุตฺตโยคโต วุตฺตนเยน** ตามนัยที่ได้กล่าวไว้แล้ว **วุตฺตนยานุสาเรน** คือตามทำนองของนัยที่ได้กล่าวไว้แล้ว **สรสนฺธาทีสุ** ในสนธิทั้งหลายมีสรสนธิเป็นต้น.

เตน เพราะเหตุนั้น **วิปริยโย** การกลับหน้ากลับหลัง **รหนาทิวณฺณสฺส** แห่ง ร ห น อักษรเป็นต้น **ปริยาทีนํ** ของศัพท์ทั้งหลายมี ปริ เป็นต้น **ยวาทีหิ** กับอักษรทั้งหลายมี ย ว เป็นต้น (**โหติ** ย่อมมี) **จสทฺเทน** ด้วย จ ศัพท์ **โท ธสฺส จาติ สุตฺเต** ในสูตรว่า “โท ธสฺส จ”. **ยถา** อุทาหรณ์ ปริยุทาหาสิ ปยิรุทาหาสิ, อริยสฺส อยิรสฺส, พหฺวาพาโธ พวฺหาพาโธ, น อภิเนยฺย อนภิเนยฺย.

อุปสัคและนิบาตเป็นต้นเหล่าใด อันเรายังไม่ได้แสดงไว้ให้พิเศษ ในสนธิกัณฑ์นี้, วิธีสำเร็จรูปของศัพท์เหล่านั้น พึงทราบตามนัยที่ได้กล่าวไว้แล้ว ในสรสนธิเป็นต้น.

เพราะฉะนั้น จึงมีการกลับหน้ากลับหลัง รฺย เป็น ยฺร, หฺย เป็น ยฺห, หฺว เป็น วฺห, และ นอ เป็น อน เป็นต้น ของศัพท์ทั้งหลายมี ปริ เป็นต้น ด้วย จ ศัพท์ในสูตรว่า “โท ธสฺส จ” เช่น ปริยุทาหาสิ ปยิรุทาหาสิ, อริยสฺส อยิรสฺส, พหฺวาพาโธ พวฺหาพาโธ, น อภิเนยฺย อนภิเนยฺย.

ตํ อิมินาปิ ชานาถาติ เอตฺถ ในอุทาหรณ์นี้ว่า “ตํ อิมินาปิ ชานาถ” **สเร** เมื่อสระ **ลุตฺเต** อันนักศึกษาลบแล้ว **ปโร วา สโรติ** ด้วยสูตรว่า “ปโร วา สโร”, **อกาโร** ออักษรอาคม (**โหติ** ย่อมลง) **ตตฺรากาโรติ โยควิภาเคน** ด้วยการแบ่งสูตรว่า “ตตฺรากาโร”, **ทกาโร** การอาเทศเป็น ทฺ **นิคฺคหีตสฺส** แห่งนิคหิต (**โหติ** ย่อมมี). ตทมินาปิ ชานาถ **อิจฺจาทิ** ดังนี้เป็นต้น.

ในอุทาหรณ์นี้ว่า “ตํ อิมินาปิ ชานาถ” เมื่อลบสระหลังด้วยสูตรว่า “ปโร วา สโร” แล้ว, ลงออักษรอาคม ด้วยการแบ่งสูตรว่า “ตตฺรากาโร”, อาเทศนิคหิตเป็น ทฺ (ด้วย มทา สเร). เช่น ตทมินาปิ ชานาถ

นิคฺคหีตสนฺธิวิธานํ วิธีของนิคหิตสนธิ **นิฏฺฐิตํ** จบแล้ว **อิติ** ด้วยประการฉะนี้.

วิธีของนิคหิตสนธิ จบเท่านี้

คาถาสรุปสนธิกัณฑ์

สญฺญาวิธานํ สัญญาวิธาน **สรสนฺธิ** สรสนธิ **นิเสธนํ สนฺธิ** นิเสธสนธิ (ปกติสนธิ) **พฺยญฺชนสนฺธิ** พยัญชนสนธิ **โย สนฺธิ** และสนธิใด **นิคฺคหีตสฺส** ของนิคหิต (**อตฺถิ** มีอยู่) **โสปิ** สนธิทั้ง ๕ นั้น **สุนิจฺฉโย** อันมีวินิจฉัยดี **มยา** อันข้าพเจ้า **วุตฺโต** กล่าวไว้แล้ว **เอตฺถ** ในสนธิกัณฑ์นี้.

สัญญาวิธาน สรสนธิ นิเสธสนธิ (ปกติสนธิ) พยัญชนสนธิ และนิคหิตสนธิ สนธิทั้ง ๕ นั้น มีวินิจฉัยดี ข้าพเจ้าได้กล่าวไว้แล้วในสนธิกัณฑ์นี้

ปจโม สนฺธิกณฺโฑ สนธิกัณฑ์ที่ ๑ **ปทรูปสิทฺธิยํ** ในคัมภีร์ปทรูปสิทธิ (**โหติ** ย่อมมี) **อิติ** ด้วยประการฉะนี้.

สนธิกัณฑ์ที่ ๑ ในคัมภีร์ปทรูปสิทธิ จบเท่านี้

คัมภีร์

คัมภีร์ปทรูปสิทธิแปล

โดยสัททัตถนัยและโวหารัตถนัย

๑. สนธิกัณฑ์



พระมหาสมปอง มุทิโต
ศูนย์กลางการศึกษาบาลีใหญ่และพระไตรปิฎก
วัดวิหารธรรม บ้านศรีวิราช ต.โสมเยี่ยม อ.น้ำโสม จ.อุดรธานี

คำนำ

การศึกษาค้นคว้าพระไตรปิฎกได้ด้วยตนเอง เป็นความต้องการสูงสุดของนักศึกษาค้นคว้าทั้งมีสถาบันรับรองและนักค้นคว้าอิสสระ ล้วนไขว่คว้าทุกวิถีทางที่จะได้คุณสมบัติอย่างนั้น จึงพากันแสวงหาสถาบันที่ให้โอกาสเรียนรู้ก็มี แสวงหาอาจารย์ผู้ปรีชาสามารถถ่ายทอดความรู้ที่ลึกซึ้งถึงคำสอนของพระพุทธเจ้าและของปราชญ์แม้จะล่วงกาลมานาน ด้วยวิธีที่ใหม่และทันสมัยได้อย่างละเมียดละไม แจ่มแจ้งชัดเจนก็มี แสวงหาแต่เฉพาะคัมภีร์เก่าแก่ทั้งของดั้งเดิมและแปลพร้อมคำอธิบายหลากหลายสำนวนก็มี แสวงหาสื่ออื่นๆอันเป็นประโยชน์ในสถานการณ์ที่แตกต่างกันก็มี

ผู้ได้ศึกษาค้นคว้าคัมภีร์บาลีใหญ่และพระไตรปิฎกแล้วนั่นแหละ จึงมีความรู้เป็นที่ยอมรับในหมู่นักปราชญ์ทั้งหลายทั้งในปัจจุบันและในอนาคต

คัมภีร์ปทรูปสิทธิแปลสัททัตถนัยและโวหารัตถนัย เป็นหนึ่งในคัมภีร์บาลีใหญ่แปลที่เอื้อประโยชน์แก่ผู้แสวงหาคัมภีร์แปลที่เก่าแก่แต่ทันสมัย สามารถนำมาใช้เป็นเครื่องมือสำคัญในการศึกษาค้นคว้าทั้งภาษาบาลีชั้นสูงและพระไตรปิฎกได้อย่างชัดเจนครบถ้วน

เมื่อมีคัมภีร์ที่ดีที่สุดคัมภีร์หนึ่งอยู่ในมือของตนแล้ว มัวชักช้า ไม่รีบขวนขวายศึกษาให้ได้อรรถรส ก็เปล่าประโยชน์ที่เป็นได้เพียงเอ่ยชื่อคัมภีร์ให้คนอื่นเขาฟัง จึงควรลงมือศึกษาตั้งแต่บัดนี้ด้วยความอุตสาหะใหญ่หลวง เหมือนกำลังพยายามหนีความเหือดแห้งกันดาร มุ่งสู่ความอุดมและไพศาลแห่งปัญญาญาณ จนสามารถข้ามพ้นวัฏฏสงสาร เข้าถึงนิพพานด้วยกันเทอญ

พระมหาสมปอง มุทิโต
ศูนย์กลางการศึกษาบาลีใหญ่และพระไตรปิฎก
วัดวิหารธรรม ๒๕๖๓

สารบัญ